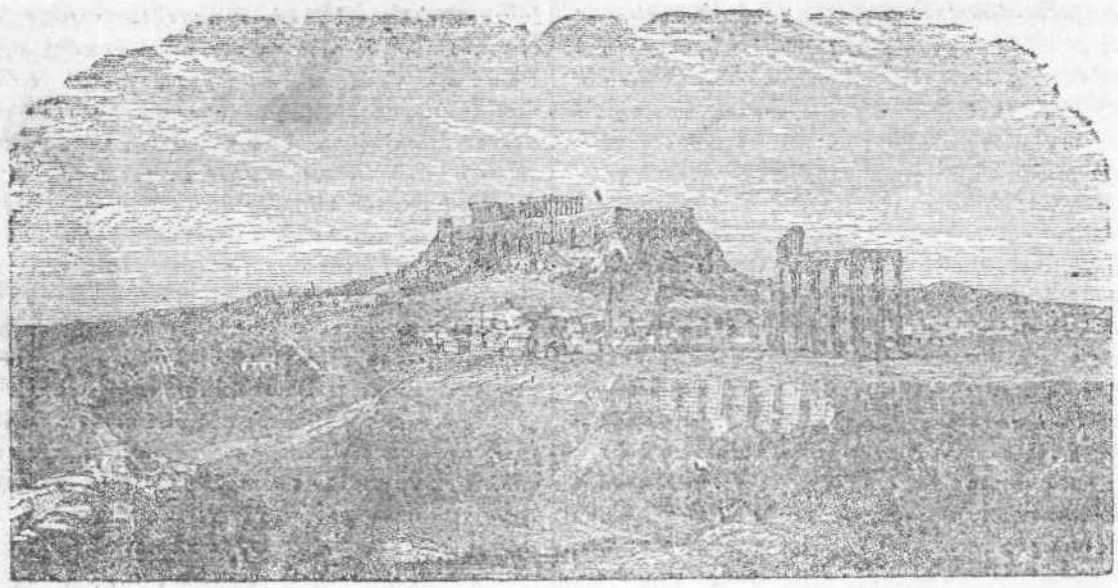

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1860. ΤΟΜΟΣ ΙΑ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 246.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΙΚΟΥΣΗΣ

ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου.

—ooo—

Ὁ βίος τῶν ἀνδρῶν ὅσοι ὑπηρέτησαν τὸ ἔθνος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἄξιος μελέτης τοῦ βίου τῶν ἀθλητῶν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Ναὶ μὲν οἱ πρῶτοι ἐλάμβανον τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν παρὰ ξένης κυριαρχίας· ἀλλ' εἰ καὶ ἐφαίνοντο ὑπηρετοῦντες τὴν κυριαρχίαν ταύτην, εἰ καὶ πολλάκις ἐξηυτελίζοντο μὲν ἐνώπιον αὐτῆς, εἰς ὀλεθρίας δὲ πρὸς ἀλλήλους διῆγον ἔριδας, οὐδὲν ἧττον ὅμως πολλὰ καὶ ἐπεχείρησαν καὶ κατώρθωσαν ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τέλους ὀφείλεται ἡ ἰσχυρὰ προστασία, ἧς ἔτυχεν ἡ θρησκεία ἡμῶν κατὰ πολλῶν ἐπιβουλῶν τοῦ δυτικοῦ προσηλυτισμοῦ· εἰς αὐτοὺς, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐθνικῆς παιδείας· εἰς αὐτοὺς, ἡ διάδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν χώραις ὅπου, καὶ ἐπὶ αὐτῆς τῆς ἀκμῆς τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεώς του, οὐδέποτε εἶχεν ἐπεκταθῆ· εἰς αὐτοὺς, ἡ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους λύσις πολλῶν ἐξωτερικῶν ζητημάτων· αὐτῶν ἑνὶ λόγῳ ἔργον ἦν ἡ συντήρησις καὶ ἀναζωπύρησις τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ αὐτοὶ ἀληθῶς παρεσκεύασαν τὸν τελευταῖον ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα καὶ ἅπαντα αὐτοῦ τὰ ἀποτελέσματα.

Δὲν εἶναι δὲ ὀρθὸν τὸ συνήθως πρεσβευόμενον ὅτι μόνον ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ Παναγιώτης Νικούσης ἀνηγορεύθη μέγας Διερμηνεὺς τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, μετέσχον οἱ Ἕλληνες τὸ πρῶτον τῶν δημοσίων τῆς αὐτοκρατορίας ταύτης πραγμάτων καὶ ἤρξαντο ἐπενεργοῦντες εἰς τὴν τύχην αὐτῆς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνήχθησαν εἰς τὰ ὕπατα τῶν ἀξιωμάτων· ἀλλὰ ἀμέτοχοι τῆς διοικήσεως, καὶ αὐτῆς τῆς κεντρικῆς διοικήσεως, δὲν ὑπῆρξαν ποτέ. Κυρίως μάλιστα εἰπεῖν, κατὰ τὴν πρώτην τῆς κατακτήσεως ἐποχὴν ἀνερίχθησαν εἰς τὴν διοίκησιν πολὺ πλειότερον ἢ μετέπειτα· καὶ τοῦτο εἶναι εὐεξήγητον. Διότι κατὰ τοὺς πρώτους τῆς κατακτήσεως χρόνους τοσαύτη ἦτον ἐν γένει, καὶ μάλιστα ἡ κυβερνητικὴ ἀμάθεια τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ τοσοῦτον πολύπλοκα τὰ πολιτικὰ καὶ διοικητικὰ συμφέροντα τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας κατέκτησαν καὶ ἐξηκολούθουν νὰ κατακτῶσιν, ὥστε ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐπαρκέσωσιν οἴκοθεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν αὐτῶν, καὶ ἐξ ἀνάγκης κατέφυγον εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ διοικητικοῦ προσωπικοῦ, τὸ ὁποῖον εὗρον ἐν κατοχῇ τῆς ὑπηρεσίας. *Ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως* λέγει, ὅτι ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Β' οἱ Ὀθωμανοὶ ἦσαν τοσοῦτον ἀγράμματοι καὶ ἀμαθεῖς, ὥστε ἠρίθμουν *κόπτοντες καὶ χαράκια ποιοῦντες διὰ ξύλων*, ὅ ἐστι διὰ συμβόλων καὶ ἐγκοπίδων, ἤτοι τῆς κοινῶς λεγομένης *τσέτουλας*· καὶ ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκκαιδεκάτης ἑκα-

τονταετηρίδος ἐφαίνοντο ἔτι ἐν τοῖς δημοσίοις αὐτῶν ταμείοις τὰ τοιαῦτα ξύλα. Διὰ τοιούτου δὲ λογιστικοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν προδήλως νὰ διοικηθῇ τὸ ἀχανὲς καὶ εὔφορον ἐκεῖνο κράτος· ὅθεν οὐδὲ ἄπορον εἶναι τὸ παρὰ τῆς αὐτῆς ἱστορίας λεγόμενον, ὅτι Μωάμεθ ὁ Β΄ ἦτο περιεστοιχισμένος ὑπὸ *φίλων καὶ γραμματικῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἐδιοίκουν πᾶσαν τὴν βασιλείαν*. Ἡ στρατιωτικὴ διοίκησις ἦτο βεβαίως εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλ' ἡ διοικητικὴ ὑπηρεσία διεξήγετο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Παράδοξος δὲ ἦτον ἡ ἐπιμιξία καὶ ἡ σύγχυσις τῶν δύω στοιχείων ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ κατακτητοῦ. Ἐπειδὴ καὶ τῶν Ὀθωμανῶν οἱ πλεῖστοι ἀπὸ χριστιανῶν κατήγοντο, συνέβαινεν ἐκ τούτου πολλάκις ὥστε συγγενεῖς στενότατοι, οἱ μὲν τὸ Μωαμεθανικὸν πρεσβεύοντες *δόγμα*, οἱ δὲ τὸ Χριστιανικόν, νὰ συνυπηρετῶσι παρὰ τῷ Μωάμεθ τῷ Β΄, καὶ εἰς φιλικὰς νὰ διατελῶσι πρὸς ἀλλήλους σχέσεις. Περὶ τούτου σώζονται ἀστεῖαί τινες παραδόσεις. Ὁ πολυθρύλλητος Μαχμοὺτ πασᾶς εἶχε πρῶτον ἐξάδελφον πρωτοβεστιάριόν τινα, καὶ ἀμφότεροι ἴσχυον μεγάλως παρὰ τῷ κατακτητῇ. Συνέβη δὲ τότε, μετὰ τὴν κυρίευσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου τῆς πόλεως ταύτης αὐθέντου, νὰ ἔλθῃ ἡ χήρα αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ χήρα αὕτη, ἥτις ἦτο θυγάτηρ Δημητρίου τοῦ Ἀσᾶ, τοῦ τελευταίου αὐθέντου Κορίνθου, διέπρεπεν ἐπὶ τῇ καλλονῇ αὐτῆς, καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος, δελεασθεὶς ὑπὸ τηλικούτων χαρίτων, ἀπεφάσισε νὰ χωρίσῃ τὴν ἰδίαν γυναῖκα, ἵνα λάβῃ ἐκείνην ὡς σύζυγον. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Ἰωάσαφ δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα λόγον νὰ συναινέσῃ εἰς τὸ διαζύγιον. Τότε ὁ πρωτοβεστιάριος κατέφυγεν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἐξαδέλφου του Μαχμοὺτ πασᾶ, καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἐπανειλημμένας συστάσεις καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰωάσαφ ἐπέμενεν ἀρνούμενος τὴν ἄδειαν, ὁ πρωτοβεστιάριος ἐπέτυχε διὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Μαχμοὺτ πασᾶ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Πατριάρχου, ὅτε συνέπαθε μετὰ τοῦ Ἰωάσαφ καὶ ὁ μέγας αὐτοῦ ἐκκλησιάρχης Μάξιμος, ὁ μετέπειτα πατριαρχεύσας καὶ διὰ λαμπροτάτων ἀρετῶν κοσμήσας τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

Ἄτοπα βεβαίως ταῦτα καὶ πολυειδῶς ἀξιοκατάκριτα, ἀλλὰ μαρτυροῦντα ὁποία ἦτον ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἡ ἰσχὺς τῶν χριστιανῶν παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ κυβερνήσει. Ἰδίως δὲ ἔλαβον ἔκτοτε οἱ Ὀθωμανοὶ χρείαν νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς διπλωματικὰς αὐτῶν διαπραγματεύσεις, οὐ μόνον διότι οὐδεμίαν εἶχον περὶ τὰ τοιαῦτα δεξιότητα καὶ ἐμπειρίαν, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἦτον ὅλως ἀνεπιτηδεία πρὸς τὴν δήλωσιν τῶν τύπων καὶ τῶν ἐκφράσεων τῶν διεθνῶν σχέσεων, ὥστε ἐπὶ πολὺν χρόνον ἅπαντα τῆς ἐξωτερικῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν τὰ ἔγγραφα εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συνετάσσοντο. Ἐὰν ἀνερευνηθῶσί ποτε τὰ ἀρχεῖα τῆς πάλαι ἐνετικῆς πολιτείας, θέλουσιν ἀνακαλυφθῇ αὐτόθι βεβαίως πολλὰ τοιαῦτα ἔγγραφα, ἑλληνιστὶ μὲν ἐν πρωτοτύπῳ γεγραμμένα, ἐν κεφαλίδι δὲ φέροντα τὸν μέγαν σουλτανικὸν τ ο υ ρ ά ν. Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τούτου, ἔχομεν ἤδη τὴν περὶ τοῦ πράγματος βεβαιότητα ἀπὸ τῆς Τουρκοφραγκικῆς συνθήκης, ἣν ὁ πολυμαθὴς Κύριος Σπυρίδων Ζαμπέλιος, παραλαβὼν ἐκ τοῦ *διπλωματικοῦ Κώδηκος τοῦ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν τάγματος*, ἐδημοσίευσε πρό τινων ἐτῶν ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*. Ἅπαντα τὰ ἔγγραφα τῆς συνθήκης ταύτης, τῆς συνομολογηθείσης μεταξὺ Βαγιαζίτου, διαδόχου τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β΄ καὶ τοῦ μεγάλου Μαΐστορος τῆς Ῥόδου, συνετάχθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν· γλῶσσαν σρόδρα τρόντι παρεφθαρμένην καὶ ἐνίοτε ἀκατάληπτον, ἀλλά, ἐκτὸς φυσικῶν τινων ἀλλοιώσεων ἐπενεχθεισῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκβαρβαρώσεως ὑπὸ τὸ ὀλέθριον τουρκικὸν κράτος, ἐν γένει εἰπεῖν αὐτὴν ἐκείνην, ἥτις ἦτον ἐν χρήσει ἐν τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Αὕτη τῶν δύο στοιχείων ἡ συμβίωσις ἀπέβη, τοῦ καιροῦ προϊόντος, δυσκολωτέρα· διότι ἅπαντες τοῦ Μωάμεθ Β΄. οἱ διάδοχοι ἐφάνησαν πολὺ ὀλιγώτερον αὐτοῦ εὐμενεῖς πρὸς τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα· παρεκτὸς δὲ τούτου, καθόσον ἐπαγιοῦτο τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, καὶ διεμορφοῦτο μέχρι τινὸς ἡ γλῶσσά του, καὶ προσφκειοῦντο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πρὸς τὴν διοίκησιν οἱ ἄνθρωποι αὐτοῦ, καὶ, πρὸ πάντων, καθόσον διὰ συνεχῶν ἀποστασιῶν προσελάμβανεν ὁ ἰσλαμισμὸς παρὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἱκανὰ φῶτα καὶ ἱκανὴν εὐφυΐαν καὶ δεξιότητα, ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία ἐνόμισεν ὅτι ὀλιγωτέραν ἔχει χρείαν τῆς καθαρῶς ἑλληνικῆς ὑπηρεσίας· μέχρις οὗ, περὶ τὰ μέσα τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ἡ σύνεσις τῶν Κιουπριλίδων κατενόησεν αὖθις, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τὴν τοῦ κράτους διοίκησιν, καὶ νέον καὶ μεγαλήτερον ἠνέωξε στάδιον εἰς τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν δημοσίων πραγμάτων.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, κατὰ τὴν ἑκκαιδεκάτην δηλαδὴ ἑκατονταετηρίδα, οἱ Ἕλληνες δὲν ἔμειναν ὅλως ἀμέτοχοι τῆς κυβερνητικῆς ἐνεργείας. Ὁ Μωχαμὲτ Σόκολης, ὁ τελευταῖος μέγας Βεζύρης τοῦ Σουλεϊμάνη Α΄, ὁ ἐξοχώτερος ἴσως τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν οὓς παρήγαγε τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ὅστις ἠδυνήθη καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναξίου Σελίμη τοῦ Β΄. νὰ διασώσῃ τὴν λαμπρότητα ἣν περιεποίησεν εἰς τὸν ὀσμανικὸν θρόνον ὁ δαιμόνιος τούτου πατὴρ, εἶχε φίλους καὶ συμβούλους ἐπιστηθίους, Παλαιολόγον ἕνα καὶ Καντακουζηνὸν ἕτερον, ὀνόματα πολύκροτα ἐν τῇ βυζαντινῇ ἐποχῇ, ὧν τὰ γένη ἐσώζοντο κατά τε τὴν περίοδον ταύτην καὶ κατὰ τὴν ἀκόλουθον ἑκατονταετηρίδα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐξηκολούθουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπενεργοῦντα εἰς τὰ πράγματα. Τοῦ Καντακουζηνοῦ μάλιστα τούτου, ὅστις ἐλέγετο Μιχαήλ, ἡ ἰσχὺς ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺν χρόνον παράδοξος. Ἡ τύχη τῆς ἐκκλησίας ἦτον εἰς τὰς χεῖράς του. Πατριάρχαι καὶ μητροπολῖται παρ' αὐτοῦ προεχειρίζοντο καὶ καθῃροῦντο. Εἰς μάτην ὁ πατριάρχης Μητροφάνης ἠγωνίσθη νὰ ῥίψῃ αὐτόν· ὁ Μιχαὴλ Καντακουζηνὸς, ἐπερειδόμενος οὐ μόνον εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ Σόκολη, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πιαλὲ Πασᾶ καὶ τοῦ Ἀχμὲτ Πασᾶ, κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὸ παρὰ τῇ Πύλῃ ἀξίωμα αὐτοῦ, καὶ τοσαύτην δεξιότητος ὑπόληψιν εἶχεν ἀποκτήσει παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, ὥστε ἀπεκαλεῖτο *σεϊτάκογλου*, ὅ ἐστιν υἱὸς τοῦ Σατανᾶ. Τελευταῖον ὅμως οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Σόκολη, ὁ Σινὰν Πασᾶς καὶ ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς, κατέπεισαν τὸν Σουλτάνον νὰ ἐκδώσῃ διαταγὴν φυλακίσεως κατ' αὐτοῦ, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν τῶν ἑπτὰ Πύργων. Κατώρθωσεν ὅμως καὶ ἐκεῖθεν νὰ διαφύγῃ τῷ 1577, καταβαλὼν πεντήκοντα καὶ πέντε χιλιάδας φλωρίων, διότι εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην περιουσίαν ὡς ἐνοικιαστὴς διαφόρων προσόδων καὶ ἰδίως τῶν ἁλικῶν τῆς Ἀγχιάλου, δι' ὃ καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπεκαλεῖτο *μέγας πραγματευτής*. Ἐξελθὼν δὲ τῆς φυλακῆς, ἀνέλαβεν αὖθις τὴν παρὰ τῷ μεγάλῳ Βεζύρῃ ἰσχὺν αὐτοῦ, καὶ ἐξηκολούθει πορευόμενος ἀνὰ μέσον τῶν ὁδῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ ὀκτὼ ἑπομένων τσοχαδαρέων καὶ πολλῶν προπορευομένων γενιτσάρων. Ἀλλ' ἡ τοσαύτη αὐτοῦ θρασύτης ἐκίνησε πάλιν τὴν κατ' αὐτοῦ ὀργὴν τῶν ἀντιπάλων του· δειναὶ ἠγέρθησαν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαι, ὅτι παραίτιος ὑπάρχει πολλῶν ἐν Μολδαυΐᾳ ταραχῶν καὶ ὅτι, ἐγκαθιδρύσας τοὺς δύο ἀδελφούς, Πέτρον καὶ Ἀλέξανδρον, ὡς ἡγεμόνας Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας, ἐπήγαγε τὴν πρὸ μικροῦ συμβᾶσαν ἐν τῇ Μολδαυΐᾳ τροπὴν γενιτσάρων. Αἱ αἰτιάσεις αὗται, καὶ ἡ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παρακμάζουσα τότε ἰσχὺς τοῦ Σόκολη, προεκάλεσαν τελευταῖον τὴν καταστροφὴν τοῦ Καντακουζηνοῦ. Τῇ 28 Φεβρουαρίου 1578, ὁ Ἀλῆ Βέης, εἷς τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς τοῦ διαδόχου τοῦ Σελίμη Β΄., Ἀμουράτη τοῦ Γ΄., ἐξεπέμφθη εἰς Ἀγχίαλον φέρων τὴν θανατικὴν τοῦ ἀνδρὸς καταδίκην, ἥτις καὶ ἐξετελέσθη ἐν τῷ ἅμα, ἀπαγχονισθέντος τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐπὶ τῆς πύλης τῶν πολυτελῶν μεγάρων, ἅπερ εἶχεν ἐγείρει ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ καὶ ὅπου διῆγε βίον ἡγεμονικόν. Τὸ ὄνομα τοῦ Καντακουζηνοῦ τούτου ἀντήχησε πολλάκις καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς ἡμετέρας Ῥούμελης, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Κὺρ Μιχάλης ὃν ὕμνησεν ἓν τῶν ἀρχαιοτέρων δημωδῶν ἡμῶν ἀσμάτων.

Ἀλλὰ δὲν πρόκειται σήμερον νὰ γράψωμεν τὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς τούτου· ἴσως ἄλλοτέ ποτε ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτόν. Νῦν δὲ, ἐπιχειρήσαντες νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα ὅλας τὰς εἰδήσεις ὅσας ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν περὶ ἀνδρὸς ἑτέρου καὶ πολὺ μᾶλλον βεβαίως εἰς τὴν τύχην τοῦ ἔθνους ἐπενεργήσαντος, καλὸν ἐνομίσαμεν νὰ ὑποδείξωμεν, ὅτι δὲν ὑπῆρξε πρῶτος αὐτὸς ὁ ἰσχύσας εἰς τὰ δημόσια πράγματα ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀληθῶς εἰπεῖν, οὐδέποτε ἔπαυσε μετέχον τῶν πραγμάτων τούτων, καὶ ὅτι οὐδέποτε ἐπομένως ἔπαυσεν ἔχον ἰδίαν τινὰ ἱστορίαν· ἱστορίαν ταπεινὴν καὶ πολλάκις θλιβερὰν, ἀλλὰ βεβαίως ἀξιοσπούδαστον, διότι δι' αὐτῆς συνδέονται αἵ τε προηγούμεναι καὶ ἑπόμεναι ἐνδοξότεραι ἐποχαί.

Ὁ Παναγιώτης Νικούσης ἢ κατ' ἄλλους Νικούσιος, συνήθως δὲ ἁπλῶς Παναγιώτης ἢ καὶ Παναγιωτάκης φερόμενος, ἐγεννήθη ἐν Βυζαντίῳ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· διότι, ἐὰν ἀκριβῶς γινώσκομεν ὅτι ἀπεβίωσε τῷ 1673, ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, καὶ ἐν γένει ὀλίγας περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτοῦ βίου ἔχομεν ἀσφαλεῖς τὰς εἰδήσεις. Ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχεν ἔτι ἡ περίφημος σχολὴ, ἣν βραδύτερον, τῇ προστασίᾳ αὐτοῦ, ἵδρυσεν ἐν Φαναρίῳ ὁ Μανολάκης, καὶ ἐν ᾗ ἤκμασαν ὁ Ἰωάννης Καρυοφύλης, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ὀνομαστοὶ ἄνδρες ὑπὸ τοῦ Καντεμίρη ἀναφερόμενοι. Ὅθεν ὁ Παναγιώτης Νικούσης δι' ἰδίας μελέτης ἀποκτήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλην ἑλληνικὴν καὶ ἀραβικὴν παιδείαν, ἐν Εὐρώπῃ ἔπειτα προσέλαβε τὰς ἄλλας ποικίλας αὐτοῦ γνώσεις, καὶ μάλιστα τὰς περὶ τὴν λατινικὴν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν. Ἐπὶ 25 δὲ ὅλα ἔτη, τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη, ἐνεργότατον ἔλαβε μέρος εἰς τὰ δημόσια τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πράγματα, κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς διερμηνεὺς τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας, μετὰ δὲ ταῦτα συγχρόνως ὡς διερμηνεὺς τῆς Ὑ. Πύλης καὶ τῆς πρεσβείας ἐκείνης· ἀπὸ δὲ τοῦ 1666, ὅτε παρηκολούθησε τὸν μέγαν Βεζύρην Ἀχμὲτ Κιουπριλῆν εἰς τὴν ἐπὶ τὴν Κρήτην στρατείαν, ὡς διερμηνεὺς μόνης τῆς Ὑ. Πύλης.

Μετὰ παρέλευσιν 150 περίπου ἐνιαυτῶν, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν, μετὰ τὸν Βαγιαζίτην τὸν Β΄., οἱ Ἕλληνες ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης κυβερνητικῆς ἐνεργείας, πρώτην ἤδη φορὰν ἀνὴρ Ἕλλην ἐκαλεῖτο εἰς τὸ ὕπατον τῆς μεγάλης διερμηνείας ἀξίωμα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο οὔτε τυχαῖον ἦτον οὔτε ἁπλῆς προσωπικῆς φιλίας καὶ εὐνοίας τοῦ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ πρὸς τὸν Παναγιώτην ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ σύμπτωμα συστήματος ὅλου πολιτικοῦ καὶ κυβερνητικοῦ ὑπὸ τῶν Κιουπριλίδων ἐνιδρυθέντος, καὶ μέχρι τοῦ 1821 ἀδιαλείπτως ἐξακολουθήσαντος. Τρόντι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνέβη ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει κρίσις τις, ἥτις κατέστησεν ἀναπόδραστον τὴν εἰς τὰ πράγματα πρόσκλησιν τῶν Ἑλλήνων.

Ἐὰν παρακολουθήσωμεν ἐπιμελῶς τὸν τρόπον καθ' ὃν διεμορφώθη τὸ τουρκικὸν ἔθνος, θέλομεν εὕρει, ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο δὲν ἐπῆλθεν ἀνέκαθεν ὁπωσοῦν πολυάριθμον ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς εὐρείας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους χώρας. Ἡ παράδοσις φέρει, ὅτι ὁ Ἐρτογρούλ ἐνέβαλε μετὰ 400 περίπου οἰκογενειῶν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· ἐκεῖ ἡ μικρὰ αὕτη πολεμικὴ ἀποικία συνεχωνεύθη μετὰ τῶν Σελσούκων καὶ Τουρκομάνων, οὓς εὗρε προκαταλαβόντας διάφορα τῆς χερσονήσου τμήματα. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σελσοῦκοι οὗτοι καὶ Τουρκομάνοι ἦσαν εὐάριθμοι;

ὥστε τὰ σήμερον ὑφιστάμενα 12 ἢ 15 ἑκατομμύρια τῶν Ὀσμανλίδων πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ ἦναι ἀπόγονοι τῆς πρώτης ἐκείνης κατακτητικῆς ὁμάδος. Τὸ μέγα ὀσμανικὸν πλῆθος ἐσχηματίσθη δι' ἐνεργείας τινὸς ἀναλογωτάτης πρὸς τὰς περί τινας τῶν ποταμῶν συμβαινούσας προσχώσεις, διεμορφώθη δηλαδὴ διὰ συστηματικῆς καὶ ἀδιαλείπτου προσλήψεως πολλῶν κατακτηθέντων λαῶν εἰς τὸ δόγμα καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Τοῦ ἱστορικοῦ τούτου φαινομένου τὰ ἴχνη εἶναι μάλιστα καταφανέστατα ἐν Εὐρώπῃ, ὅπου δυνάμεθα θαρρούντως νὰ εἴπωμεν, ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει Μωαμεθανὸς ὁ μὴ ὢν χριστιανοῦ ἀπόγονος. Ἐν Ἐρζεγοβίνῃ καὶ ἐν Βοσνίᾳ ἐπὶ ἑνὸς ἑκατομμυρίου περίπου κατοίκων ὑπάρχουσιν 700—800 χιλιάδες Μουσουλμάνων, οἵτινες ἅπαντες δύνανται νὰ ἀνεύρωσι τοὺς χριστιανοὺς αὐτῶν προπάτορας· ἐν Ἀλβανίᾳ ἡ ἀναλογία τῶν Μωαμεθανῶν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς εἶναι πολὺ μικροτέρα, καὶ ἔτι μικροτέρα ἐν Βουλγαρίᾳ, ἐν Θρᾴκῃ, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Κρήτῃ· ἀπανταχοῦ ὅμως τὰ ὀσμανικὰ πλήθη οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ Χριστιανῶν ἀπόγονοι. Εἰς διαφόρους μελέτας, τὰς ὁποίας ἄλλοτε ἐν τῷ «*Θεατῇ τῆς Ἀνατολῆς*» ἐδημοσίευσα, εἶχον παρακολουθήσει κατὰ πόδας τὸ περίεργον τοῦτο καὶ χαρακτηριστικώτατον γεγονὸς τῶν χριστιανικῶν ἀποστασιῶν, καὶ εἶχον προσδιορίσει, ἐπὶ μαρτυριῶν ἀναμφισβητήτων ἐρειδόμενος, τὰ κατὰ διαφόρους ὡρισμένας ἐποχὰς εἰς τὰς πλειοτέρας τῶν χωρῶν ἐκείνων ἀναγκασθέντα ν' ἀσπασθῶσι τὸν Ἰσλαμισμὸν πλῆθη. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται οὔτε νὰ ἐπαναλάβω, οὔτε νὰ συμπληρώσω τὰ γεγονότα ταῦτα, διότι, πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν γράφομεν, ἀρκεῖ νὰ ἀναπολήσωμεν τὰ συμπεράσματα αὐτῶν. Τὸ δὲ κύριον συμπέρασμα εἶναι ὅτι, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι κατέκτησαν τὰς εὐρωπαϊκὰς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους χώρας, δὲν ἔπαυσαν συστηματικῶς δεκατεύοντες τοὺς χριστιανοὺς τῶν χωρῶν τούτων κατοίκους, ἵνα διὰ τῶν προσηλύτων δώσωσι θρησκευτικόν τι καὶ ἐθνικὸν ἔρεισμα εἰς τὸ κράτος αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνη ἡ ἀνάγκη τῆς αὐξήσεως τοῦ ὀθωμανικοῦ πλήθους ἡ ὑπαγορεύσασα εἰς τὴν Ὑ. Πύλην τὸ τοιοῦτον σύστημα τῆς θρησκευτικῆς τῶν χριστιανῶν ἀποδεκατεύσεως. Οἱ μεγάλοι ἄνδρες, οἱ κατὰ τὴν 15 καὶ 16 ἑκατονταετηρίδα προεδρεύσαντες εἰς τὴν παράδοξον τοῦ Τουρκικοῦ κράτους αὔξησιν, ἐνόησαν καὶ ἑτέραν τινὰ ἀλήθειαν· ἀλήθειαν θλιβερὰν διὰ τὰ κοινωνικὰ τοῦ ἰσλαμισμοῦ ἀποτελέσματα, ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀλανθάστως μαρτυρουμένην· ἐνόησαν ὅτι τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον οὐ μόνον διὰ τὴν ἀμάθειαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ ἰδιότητος ἦτον ὅλως πρὸς τὴν διοίκησιν τοῦ μεγάλου κράτους ἀνεπιτήδειον. Δὲν θέλομεν ἤδη νὰ ἀνεξετάσωμεν τὰ αἴτια τῆς τοιαύτης στειρώσεως, τῆς τοιαύτης ἀνικανότητος τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον ἀναμφισβήτητον, ὥστε, καθάπερ πρὸ μικροῦ εἴπομεν, αὐτοὶ τῶν Σουλτάνων οἱ μεγαλοφυέστεροι, πρωϊμώτατα ἐννοήσαντες τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, ἐπεχείρησαν νὰ θεραπεύσωσιν αὐτὸ διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου. Ἡ θεραπεία ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ διττῶς· εἴτε ἐπιτρεπομένου εἰς τοὺς Χριστιανοὺς, ὡς Χριστιανοὺς, μεγάλου τῆς διοικήσεως μέρους καὶ συνδυαζομένων οὕτω ἐν τῇ κυβερνήσει τῶν δύο θρησκευμάτων, ὅπως ἐπεχείρησε νὰ πράξῃ ὁ κατακτητής· εἴτε παραδιδομένης τῆς κυριωτέρας τοῦ κράτους τύχης εἰς χεῖρας χριστιανῶν ἀσπασθέντων τὸ μωαμεθανικὸν θρήσκευμα, ὅπως ἔπραξαν οἱ μετὰ τὸν Βαγιαζίτην διάδοχοι τοῦ κατακτητοῦ μέχρι τῶν μέσων τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Λέγοντες δὲ χριστιανοὺς ἀσπασθέντας τὸ μωαμεθανικὸν θρήσκευμα, ἐννοοῦμεν τὴν ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἕνωσιν τῆς ἀπὸ Χριστιανοῦ καταγωγῆς καὶ τῆς μετέπειτα ἀποστασίας, καὶ οὐχὶ τοὺς τῶν τοιούτων ἀποστατῶν ἀπογόνους, διότι τὸ τοιοῦτον οὐδὲν ἤθελεν ἔχει τὸ παράδοξον καὶ ἰδιάζον, ἀφ' οὗ προείπομεν ὅτι τὸ πλεῖστον σχεδὸν τοῦ τουρκικοῦ πλήθους, ἐκ χριστιανῶν κατάγεται. Ἀλλὰ τὸ ἀληθῶς μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ φαινόμενον εἶναι τοῦτο, ὅτι ἅπαντες οἱ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἱδρυταὶ καὶ δημιουργοὶ κατενόησαν, ὅτι τὰ προτερήματα ἐκεῖνα, δι' ὧν οἱ χριστιανοὶ ἀνεδείκνυντο ἐπιτήδειοι εἰς τὴν τοῦ κράτους σωτήρησιν, ἀκμαῖα διατηρούμενα ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἀποστατῶν γενεᾷ, ἐξέλειπον κατὰ μικρὸν ἐν ταῖς ἑπομέναις, ὥστε ἀπαραίτητος ὑπῆρχε χρεία ἀδιαλείπτου ἀνακαινίσεως τοῦ ὀθωμανικοῦ στοιχείου δι' ἀδιαλείπτων προσηλυτισμῶν· καὶ τὴν ἀπαραίτητον ταύτην χρείαν ἐπεχείρησαν νὰ θεραπεύσωσι διά τε ὡρισμένων τινῶν θεσμῶν, καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἀδιακόπου ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας πράξεως. Ἢ ἐπὶ τίνος ἄλλου λόγου ἐρείδετο ὁ θεσμὸς ὁ καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα κανονίσας τὴν συγκρότησιν τοῦ τῶν γενιτσάρων σώματος; Ὁ θεσμὸς οὗτος εἶναι ἀρχαιότατος· διότι εἰσήχθη ἐν ἔτει 1328 ἐπὶ Οὐρχάνου ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βεζύρη Καρὰ-Χαλὶλ-Τζενδερελῆ, καὶ ὥριζεν ὅτι ἀριθμός τις παίδων θέλει περιοδικῶς ἀφαιρεῖται ἀπὸ τῶν οἰκογενειῶν τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων, καὶ ὅτι οἱ παῖδες οὗτοι, ἀνατρεφόμενοι εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν καὶ ἀσκούμενοι εἰς τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια, θέλουσι, προαγόμενοι εἰς τὴν ἡλικίαν, συγκροτεῖ τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ μέρος, ἤτοι τὸ σῶμα τῶν γενιτσάρων. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ σῶμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπὶ Μωάμεθ μὲν τοῦ Β' (μέσα τῆς 15 ἑκατονταετηρίδος) συνέκειτο ἐκ 12,000 ἀνδρῶν, ἐπὶ Σουλεϊμάνη δὲ τοῦ Μεγαλοπρεποῦς (μέσα τῆς 16 ἑκατονταετηρίδος), ἐξ 20,000, ἐπὶ Μωάμεθ δὲ τοῦ Δ' (μέσα τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος), ἐκ 40,000, συνεκροτεῖτο ἀδιακόπως ἀπὸ νέων, ὡς χριστιανῶν γεννηθέντων· οὐδὲ αὐτοὶ οἱ πρῶτοι καὶ ἄμεσοι αὐτῶν ἀπόγονοι δὲν ἦσαν εἰς τὸ σῶμα τοῦτο δεκτοί. Καὶ ἐνόσῳ μὲν τοιουτοτρόπως συνεκροτεῖτο, ἀνεδείχθη λαμπρότατον ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης καὶ κυριώτατον τῆς ὀθωμανικῆς δυνάμεως ὄργανον· ἅμα δὲ, περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΖ' ἑκατοντσετηρίδος, κατηργήθη

τὸ παιδομάζωμα, καὶ ἔπαυσαν οἱ γενίτσαροι ἀπὸ χριστιανῶν στρατολογούμενοι, καὶ ἐπετράπη ἡ διὰ τῶν ἰδίων τέκνων τῶν γενιτσάρων ἀναπλήρωσις τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἤρξατο ἀμέσως κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἀμμήρου, ἡ βαθμιαία τῆς ἄλλοτε τοσοῦτον θαυμαστῆς ἐκείνης φάλαγγος παρακμή, ἤρξαντο αἱ συνεχεῖς αὐτῆς στάσεις, ὥστε ἔκτοτε, ἀντὶ στηρίγματος τῆς βασιλείας, ἐθεωρήθη ὡς καιριωτάτη αὐτῆς πληγή, μέχρις οὗ, ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἡμέραις, διὰ σφαγῆς φοβερᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ αὐτῆς τὸ κράτος ὁ Μαχμούτης. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξαχρείωσις τοῦ σώματος τῶν γενιτσάρων προέκυψε κυρίως διότι ἔπαυσεν ἀπὸ χριστιανῶν στρατολογούμενον, ὥστε ἐν ἔτει 1703, ὁ τότε μέγας Βεζύρης ὡς μόνον τρόπον τῆς διορθώσεως τοῦ πράγματος ἐθεώρησε νέαν τινὰ πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ παιδομαζώματος ἀπόπειραν, ἥτις ὅμως κατ' εὐτυχίαν ἀπέτυχε. Πρόδηλον ἄρα εἶναι ὅτι ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης τὸ ὀθωμανικὸν κράτος δὲν ἠδοκίμησε καὶ δὲν ἐμεγαλούργησε κυρίως εἰμὴ διὰ τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου.

Καὶ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Ἐνῷ τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ μέρος ἀπὸ χριστιανῶν ἐστρατολογεῖτο, ἡ ὑπερτάτη τοῦ κράτους διοίκησις ὑπὸ χριστιανῶν ἐπίσης διεξήγετο, ὑπὸ χριστιανῶν δηλαδὴ ἀσπασθέντων μὲν τὸ μωαμεθανικὸν θρήσκευμα, αὐτῶν ὅμως χριστιανῶν γεννηθέντων. Ἐκ τῶν πέντε μεγάλων Βεζυρῶν τοῦ κατακτητοῦ τέσσαρες ὑπῆρξαν χριστιανοὶ τὸ γένος, δύο δὲ ἐκ τούτων ἰδίως Ἕλληνες· ὁ Μαχμοὺτ Πασᾶς, ὁ τοσοῦτον ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ περιώνυμος, ὁ πρῶτος μέγας Βεζύρης, ὁ καταλιπὼν μνημεῖά τινα τοῦ πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς εἰρηνικοὺς θεσμοὺς ἔρωτος αὐτοῦ, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ διάδοχός του Ῥοὺμ Μωχαμὲτ Πασᾶς. Ἐπὶ Βαγιαζήτη Β' πέντε μεγάλοι Βεζύραι ἐγεννήθησαν χριστιανοί, καὶ ἐκ τούτων δύο ἰδίως Ἕλληνες· ὁ Μεζῆ Πασᾶς, ὁ ἀκόθεκτος τῆς Ῥόδου πολιορκητής, ὅστις λέγεται ἀνήκων εἰς τὸ περιφανὲς τῶν Παλαιολόγων γένος, καὶ ὁ Χότζα Μουσταφᾶ Πασᾶς, ὅστις ἦτον ὁμολογουμένως Ἕλλην τὴν καταγωγήν. Ἐπὶ Σουλεϊμάνη τοῦ Μεγαλοπρεποῦς ἐννέα Βεζύραι ἐκράτησαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν μεγάλην τοῦ κράτους σφραγῖδα. Ἐκ τούτων ὀκτὼ ἐγεννήθησαν χριστιανοί· ὁ δὲ Ἰβραὴμ Πασᾶς, ὁ ἐπιστήθιος τοῦ ἐξόχου ἐκείνου ἀνδρὸς φίλος, ὁ ὑπ' αὐτοῦ διορισθεὶς πρῶτος μέγας Βεζύρης, ἦτον υἱὸς Ἕλληνός τινος ναυτικοῦ τῆς Πάργας. Ὁ δι' ὅλης τῆς βασιλείας τοῦ Σελίμη Β' μετὰ τοσαύτης δεξιότητος κυβερνήσας τὸ κράτος Σόκολης, ὁ φίλος τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἦτο χριστιανὸς τὴν καταγωγήν· ἐπὶ Μουράτη Γ', ἐπὶ Μωάμεθ Γ', ἐπὶ Μουσταφᾶ Α', ἐπὶ Μουράτη Δ', ἐπὶ Ὀσμάνη Β', ἅπαντες σχεδὸν οἱ μεγάλοι Βεζύραι ἐγεννήθησαν καὶ ἐβαπτίσθησαν χριστιανοί, ὁ δὲ Ἄμμηρος βεβαιοῖ, ὅτι ἀξίωμα εἶχε καταντήσει ἐν τῇ Ὑ. Πύλῃ, «ὅτι ἔπρεπέ τις νὰ ἦναι υἱὸς χριστιανοῦ ἵνα περιέλθῃ εἰς τὰς ὑπάτους τῶν ἀρχῶν τοῦ κράτους» διότι τῷ ὄντι, ἐν τῇ μεγίστῃ μάλιστα ἀκμῇ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐπὶ Σουλεϊμάνη τοῦ Μεγαλοπρεποῦς καὶ τοῦ Σελίμη Β', οὐ μόνον οἱ μεγάλοι Βεζύραι, ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖστοι καὶ ἐπιφανέστατοι τῶν ἐν τέλει ἀνδρῶν ἄμικτον χριστιανικὸν ἔρερον εἰς τὰς φλέβας αὐτῶν εἶμα· ὁ Περτὲφ Πασᾶς, οἱ Ἐρσέκογλοι, οἱ Δουκαγίνογλοι, ὁ Σινὰν Πασᾶς, ὁ Τερχὰτ Πασᾶς, ὁ Ἀχμὲτ Πασᾶς, ὁ Ἀκοὺτ Πασᾶς, ὁ κατακτητὴς τοῦ Γέμεν ἕτερος Σινὰν Πασᾶς, ὁ Μουσταφᾶ Πασᾶς, ὁ Χοσρὲφ Πασᾶς, οἱ Γιαγιάογλοι, ὁ Σαϊλὰκ Μουσταφᾶ Πασᾶς, ὁ Σὰλ Μωχαμὲτ Πασᾶς, ὁ κατακτητὴς τῆς Κύπρου Λάλα Μουσταφᾶ Πασᾶς, ὁ σατράπης τῆς Αἰγύπτου Μακτοὺλ Μωχαμὲτ Βέης, ὁ Βαλτατζῆ Ἀχμὲτ Πασᾶς, ὁ Τζεναβῆ Ἀχμὲτ Πασᾶς, ὁ ἕτερος σατράπης τῆς Αἰγύπτου Σόφη Ἀλῆ Πασᾶς, ὁ σατράπης τοῦ Γέμεν Χασὰν Πασᾶς, ὁ εὐνοῦχος Τζαφὲρ Πασᾶς, οἱ ναύαρχοι Σαλῆ Πασᾶς, Πιαλὲ Πασᾶς, ὁ διαβόητος Βαρβαρόσσης, καὶ συνελόντι εἰπεῖν, ὅλοι οἱ πρωταθληταὶ τοῦ κράτους, ὅλοι οἱ δεξιώτεροι αὐτοῦ κυβερνῆται ὑπῆρξαν ἢ Ἕλληνες, ἢ Ἀλβανοὶ ἢ Σλαβοὶ· ὥστε πρόδηλον καὶ αὖθις ὅτι τὸ ὀθωμανικὸν κράτος δὲν προήχθη καὶ δὲν συνετήρησε τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ εἰμὴ διὰ τοῦ χριστιανικοῦ αἵματος καὶ τῆς χριστιανικῆς εὐρυΐας. Δὲν λέγομεν ἡμεῖς τοῦτο· ἡ μαρτυρία Ἕλληνος δύναται πάντοτε νὰ θεωρηθῇ ὕποπτος ἐπὶ τῶν προκειμένων ζητημάτων· ἀλλ' ἐδιδάχθημεν τὴν ἀλήθειαν ταύτην παρ' ἀνδρὸς εὐμενῶς πρὸς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος διακειμένου καὶ τὸν βίον ὅλον ἀναλώσαντος περὶ τὴν μελέτην τῆς ὀθωμανικῆς ἱστορίας. «Ἐὰν λοιπὸν, παρατηρεῖ ὁ Ἄμμηρος, ἡ ὀθωμανικὴ δύναμις συνέτριψε τοσαῦτα ἔθνη, μὴ ἀποδοθῇ τοῦτο εἰς τὸν νωθρὸν καὶ ἀγροῖκον τῆς τουρκικῆς φυλῆς χαρακτῆρα, ἀλλ' εἰς τὴν εὐρυΐαν, τὴν δεξιότητα, τὴν τόλμην καὶ τὴν καρτερίαν τῶν Ἑλλήνων, τῶν Σλαύων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, ὅ ἐστιν εἰς τὰ προτερήματα αὐτῶν τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων τῆς Ὑ. Πύλης.» Ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν καὶ κυβερνητικὸν τοῦτο σύστημα δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἐπαγάγῃ ἐπὶ τέλους πολλὰ ἀτοπήματα καὶ πολλὰς δυσχερείας.

Τῷ ὄντι ἡ συστηματικὴ ἐκείνη καὶ καταπιεστικὴ ἀποδεκάτευσις τῶν χριστιανικῶν τοῦ κράτους οἰκογενειῶν ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ ἐπιφέρῃ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὴν ἀπελπισίαν τῶν χριστιανῶν τῆς Ὑ. Πύλης ὑπηκόων, ἐξακολουθοῦσα δὲ ἐπὶ αἰῶνας ὁλοκλήρους, νὰ μὴ καταναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ἀναλάβωσι μᾶλλον πάντα κίνδυνον ἢ νὰ ὑπομείνωσι τελοῦντες ὑπὸ δυναστείαν, ἥτις, μὴ ἀρκουμένη νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ αὐτῶν πᾶν ἐγκόσμιον ἀγαθὸν, ἠξίου νὰ στερήσῃ αὐτοὺς καὶ αὐτῶν τῶν παραμυθιῶν τῆς μελλούσης ζωῆς. Αὕτη δὲ τῶν χριστιανῶν ἡ ἀπόγνωσις ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνος, ὅσῳ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος περιεστοιχίζετο ἀπὸ δυσμῶν καὶ ἀπὸ βορρᾶ ὑπὸ ἐπικρατειῶν, αἵτινες ἦσαν προθυμόταται νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῆς τοιαύτης τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ διαθέσεως.

Ἡ Ἐνετία δὲν ἔπαυσε ποτὲ ὑποθάλπουσα τὴν ἀγανάκτησιν ταύτην· κάτοχος πολλῶν παραλίων τῆς Ῥουμελῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ κυρία τῆς

Κρήτης, ἄριστα διέκειτο ἵνα ἐπενεργῇ εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἑλλήνων καὶ φέρῃ δι' αὐτῶν τοὺς δεινοτέρους εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος περισπασμούς. Ὅθεν αἱ ἐπαναστάσεις τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους τούτου ἦσαν ἀδιάκοποι, καὶ κατεβάλλοντο μὲν ἔτι ὑπὸ τῆς παντοδυνάμου τουρκικῆς κυριαρχίας, ἀλλ' ὑπενέφαινον κατάστασιν πραγμάτων ἐπισφαλῆ καὶ κρίσιμον. Ὅ,τι δὲ συνέβαινεν ἐν τῷ μεσημβρινῷ τοῦ κράτους μέρει διὰ τῶν Ἐνετῶν, διενηργεῖτο ἐν τῷ βορειοδυτικῷ διὰ τῆς Αὐστρίας. Εἰς τοὺς ἀκαταπαύστους πολέμους οὓς αὕτη διεξῆγε κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, οἱ Χριστιανοί, τῶν χωρῶν ἐκείνων ἦσαν οἱ πιστότεροι αὐτῆς σύμμαχοι, μάλιστα δὲ οἱ Κλημεντινοὶ καὶ οἱ Σέρβοι, οἵτινες οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιθετικὴν θέσιν ἣν, ἀντὶ τῆς πρώην ἀμυντικῆς, ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ἡ Αὐστρία κατὰ τὴν ἑπτακαιδεκάτην ἑκατονταετηρίδα.

Ἀλλὰ παρεκτὸς τῶν ἀδιαλείπτων τούτων καὶ γειτόνων πολεμίων τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, κράτη ἕτερα, πολὺ ἀπωτέρω κείμενα, ἐπεχείρουν ἐκ διαλειμμάτων νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῆς ἀνεξαντλήτου ἐπαναστατικῆς διαθέσεως, ἣν παρῆγεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν ἡ ὀθωμανικὴ τυραννία, καὶ μάλιστα ὁ τακτικὸς καὶ ἀφόρητος ἐκεῖνος προσηλυτισμός. Ἔτι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς πεντεκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Η'. συνέλαβε τὸν σκοπὸν νὰ ἁρπάσῃ τὸ τῶν Παλαιολόγων στέμμα, καὶ ἐπὶ τούτῳ συνεννοήθη, διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δυῤῥαχίου, μεθ' ὅλων τῶν χριστιανῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπηκόων. Πολλὰ πολεμεφόδια ἀπεστάλησαν εἰς Δυῤῥάχιον· ἀντιπρόσωποι τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν Σλαυϊκῶν ἐπαρχιῶν προσῆλθον εἰς Ἐνετίαν καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν ἵνα συμφωνήσωσι περὶ τοῦ πρακτέου μετὰ τῶν Γάλλων, καὶ ἀπεφασίσθη αὐτόθι, ὅτι ὁ Κάρολος θέλει διαβῇ ἀπὸ Ὑδροῦντος εἰς Αὐλῶνα καὶ πορευθῇ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀνὰ μέσον τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ὑπέσχοντο εἰς αὐτὸν ἅπαντες τὴν συνδρομήν των. Ἐν μόνῃ τῇ Θεσσαλίᾳ πεντακισχίλιοι Ἕλληνες ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσωσι (*). Κατὰ δυστυχίαν τὰ βουλεύματα ταῦτα τοῦ Καρόλου ἀφ' ἑνὸς μὲν συνεδυάσθησαν μετὰ τοῦ σκοποῦ τῆς κατακτήσεως τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, δι' ὃ ἅπαντα τὰ ἰταλικὰ κράτη συνηκπίσθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ ἀνακάμψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀξιώσεις τοῦ βασιλέως ἐκείνου δὲν συνέφερον καὶ εἰς τὴν Ἐνετίαν, ἥτις ὑπέθαλπε μὲν τὴν δυσαρέσκειαν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ πρὸς ἴδιον ὄφελος· ὅθεν ἐφρόντισεν αὕτη νὰ καταγγείλῃ τὰ διενεργούμενα εἰς τὴν Ὑ. Πόλην, ἥτις, ἐν τῇ ἀγριότητι αὐτῆς, ἔπνιξεν ἐντὸς τοῦ αἵματος πεντήκοντα χιλιάδων ψυχῶν τὸ ἀκαριαῖον ἐκεῖνο τῆς ἀπελευθερώσεως ὄνειρον.

Ἀλλ' ἐν ἀρχῇ τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐπανελήφθησαν αἱ ἐνέργειαι τῆς Γαλλίας· ὁ δοὺξ Κάρολος Β'. τοῦ Νεβέρς, ἔφερεν εἰς μέσον ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ συνεννοήθη πρὸ πάντων μετὰ τοῦ κλήρου καὶ τῶν προύχόντων τῆς Λακωνίας, οἵτινες, ἐν τῇ μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίᾳ των, ἀποκαλοῦσιν αὐτὸν ἀδιακόπως Παλαιολόγον, λέγουσιν ἑαυτοὺς προθύμους νὰ ὑποστηρίζωσι τὸ ἐπιχείρημα ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ δοὺξ Κάρολος περιμένεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς Μεσίας. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο κίνημα ἔλαβε φοβερὰν τῳόντι ἔκτασιν, ὑπεκκαυθὲν ἔτι μᾶλλον ὑπό τινος νέου φόρου, ὃν οἱ Ὀθωμανοὶ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐπέβαλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Διότι ἐν ἔτει 1614 πλεῖστοι ἀρχιερεῖς καὶ προεστῶτες τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας, τῆς Ἐρζεγοβίνης καὶ τῆς Δαλματίας συνῆλθον εἰς Κοῦκλι, πόλιν τῆς ἄνω Ἀλβανίας, καὶ ἀπεφάσισαν ἐνταῦθα ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἀγορὰν πολεμεφοδίων, τὸν σχηματισμὸν στρατοῦ 160,000 ἀνδρῶν καὶ τὴν κατασκευὴν νομίματος προσωρινοῦ ἐξαγοραστέου μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Προσέτι δὲ ὥρισαν καὶ τὰ φρούρια τὰ ὁποῖα ἠδύναντο ἐξ ἐφόδου νὰ κυριευθῶσι, καὶ τὴν πορείαν ἣν ἔμελλε ν' ἀκολουθήσῃ ὁ στρατὸς προβαίνων ἐπὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Περὶ τούτων πάντων συνετάχθη πρᾶξις τῇ 8 Σεμπτεμβρίου 1614, ἧς τὸ πρωτότυπον ἀνευρέθη ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἡμέραις εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς οἰκίας τοῦ Καρόλου Β'. Ἐν τῇ πράξει ταύτῃ ἐλέγετο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι οἱ ἐπαναστάται εἶχον ἤδη συνομολογήσει συμμαχίαν μετὰ τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυΐας, καὶ ὅτι ἤλπιζον ὁμοίως εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. Ἀφ' ἑτέρου ὁ δοὺξ Κάρολος ἐπεχείρησε ναυτικάς τινας παρασκευάς, ἐσύστησε τάγμα ἱπποτικόν, τὸ ὁποῖον ἀπεκάλεσε μὲν *στρατὸν χριστιανικὸν*, ἔθετο δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ νέαν ἐκήρυξε σταυροφορίαν εἰς Γαλλίαν, εἰς

(*) Ὅτε ἔγραψα ἄλλοτε ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ κινήματος τούτου ἐν τῷ Θεατῇ τῆς Ἀνατολῆς, δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν τὸν αὐτόπτην μάρτυρα τῶν γεγονότων, τὸν περιώνυμον Γάλλον ἱστορικὸν Φίλιππον τὸν Κομμινόν. Ὅθεν καλὸν νομίζω νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ἀπόσπασμά τι τῆς περιεργοτάτης αὐτοῦ ἐκθέσεως· « Le Turc estoit aussi aisé à troubler qu' avoit esté le roi Alphonse ; car il estoit et est encore homme de nulle valeur. Tant de milliers de chrestiens grecs estoiènt si près de se rebeller, qu' on ne saurait le penser. . . Tous ces pays sont Albanois, esclavons et grecs, et fort peuplés, qui apprenoient des nouvelles du roy Charles VIII per leurs amis, qui estoient à Venise et en Pouille, et à qui aussi ils escrivoient, et n' attendoient que messages pour se rebeller: et y fut envoyé de par le roy un archevesque de Durazzo, qui estoit Albanois . . . . En Thessalie, plus de cinq mille se fussent tournés et encore se fust prins Scutari. Ce que je savois par intelligence et par le seigneur Constantin, prince grec, qui plusieurs jours fut caché à Venise avec moy. »

Ἱσπανίαν καὶ Αὐστρίαν, ἀλλὰ δὲν συνέλεξε ποτὲ πόρους ἀποχρῶντας πρὸς ἔναρξιν τοῦ ἐπιχειρήματος, ἕνεκα δὲ τῆς ἀπραξίας αὐτοῦ ἐματαιώθη καὶ πάλιν ἡ μελετηθεῖσα ἐπανάστασις. Οὐδὲν ἧττον ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις εἰς πολλὴν περιῆλθεν ἀνησυχίαν, διότι ἔβλεπε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν στάσιν διαιωνιζομένας καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ Μαλέου. Καὶ μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τούτους συμμάχους τῶν χριστιανῶν αὐτῆς ὑπηκόων προσετέθη νέα τις δύναμις, ἥτις, κατὰ τὴν ἑπτακαιδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ἀπαλλαγεῖσα τῶν μακροχρονίων αὐτῆς ἐσωτερικῶν διενέξεων, ἤρχισεν ἀναμιγνυομένη εἰς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα, καὶ ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνος, ὅσῳ, διὰ τὸ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ὁμόδοξον αὐτῆς, ἦτο πάσης ἄλλης ἐπιτηδειοτέρα νὰ ἐπενεργήσῃ εἰς τὰ πνεύματα αὐτῶν καὶ νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τῆς δυσαρεσκείας των. Τῇ 27 Μαΐου 1651 κρημνίζεται βιαίως ὁ Πατριάρχης Παρθένιος Β'. ἐκ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, καὶ βληθεὶς εἰς ἀκάτιον ὡς δῆθεν ἀπαγόμενος εἰς ἐξορίαν, φονεύεται ἐν αὐτῷ καὶ ῥίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἶχε συνεννόησιν καὶ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Τζάρου τῆς Μοσκοβίας. Μετ' οὐ πολὺ καταδικάζεται εἰς τὸν τῆς ἀγχόνης ἐπονείδιστον θάνατον ὁ ἀοίδιμος Πατριάρχης Παρθένιος Γ'., διότι ὁ Χάνης τῶν κατὰ τὴν Ταυρίδα Τατάρων κατεμήνυσεν αὐτὸν ὡς πέμψαντα πρὸς τοὺς Καζάκους καὶ τοὺς Ῥώσσους τὸν μητροπολίτην Νικαίας ἵνα διεγείρῃ αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ διότι συγχρόνως συνελήφθη ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, ἐν ᾗ, πρὸς ταῖς ἄλλαις εὐαγγελικαῖς ὑποθήκαις, ἐφέρετο καὶ τὸ « ἔρχεται ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν ἐν ᾗ ἀνταμειφθήσονται οἱ ἐλεήμονες », ὅπερ παραδόξως σχολιασθὲν, ἐθεωρήθη ὡς προαναγγέλλον τὴν προσεχῆ τοῦ ἰσλαμισμοῦ πτῶσιν, καὶ συνδυασθὲν μετὰ τῆς προμνημονευθείσης καταμηνύσεως τοῦ Χάνη, ὑπελήφθη ὡς τεκμήριον μεγάλης καὶ κοινῆς ἐπαναστάσεως, ἧς ἀρχηγὸς ἦτον αὐτὸς ὁ ἐθνάρχης.

Ἡ ἀπελπισία λοιπὸν τῶν χριστιανῶν ἐφαίνετο κορυφωθεῖσα, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ πνευματικὸς καὶ πολιτικὸς αὐτῶν ἀρχηγὸς ἐξηλέγχετο ἢ τοὐλάχιστον ἐθεωρεῖτο ἐπιβουλευόμενος τὴν ἀφόρητον ἐκείνην δυναστείαν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῷ τῆς μεγάλης αὐτῆς βασιλευούσης. Ἐὰν δὲ εἰς ὅλα τὰ προεκτεθέντα προσθέσωμεν καὶ τὴν ἀδιάκοπον ἔνοπλον διαμαρτύρησιν τῶν κλεπτῶν ἐπὶ ὅλων τῶν ὀρέων της Ρούμελης, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἦτο τυφλὴ διὰ νὰ μὴν ἴδῃ τὴν ἀνάγκην ῥιζικῆς τινος μεταῤῥυθμίσεως περὶ τὸ κυβερνητικὸν αὐτῆς σύστημα. Εἰς δὲ τοῦτο προῆλθε καὶ ἕνεκα ἄλλων αἰτιῶν. Ὁ ἀθρόος ἐκεῖνος καὶ ἀδιάκοπος προσηλυτισμὸς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐπιφέρῃ πολλὴν χαλάρωσιν περὶ τὴν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν τοῦ ἰσλαμισμοῦ καθηκόντων, καὶ νὰ μὴ προσβάλῃ οὕτω τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Πολλοὶ τῶν χριστιανῶν, μάλιστα ἐν Ἀλβανίᾳ, ἀπεδέχθησαν τὸ μωαμεθανικὸν θρήσκευμα πρὸς τὸ θεαθῆναι μόνον, ἐξηκολούθουν δὲ πρεσβεύοντες καὶ τελοῦντες κατὰ τὸ δυνατὸν τὸ πάτριον δόγμα· ἀλλὰ καὶ ἄνευ τούτου, τοσαύτη μὲν ἦτον ἡ περὶ τὸ νέον δόγμα ἀπειρία τῶν πολλῶν ἐκείνων προσηλύτων, τοσαύτη δὲ ἡ οἰκειότης πρὸς τοὺς πρὸ μικροῦ ὁμοδόξους, πολλάκις δὲ καὶ στενοτάτους αὐτῶν συγγενεῖς χριστιανοὺς, ὥστε ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι οἱ προσήλυτοι οὗτοι οὔτε τὰ καθήκοντα τῆς νέας αὐτῶν πίστεως ἐγίνωσκον, οὔτε ἔπαυον ἔχοντες πρὸς τοὺς παλαιοὺς ὁμοδόξους σχέσεις ἀσυμβιβάστους πρὸς τὸ νέον αὐτῶν θρήσκευμα. Ἤδη ὁ κατακτητὴς ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ τῷ 1474 διαταγὴν, δι' ἧς ἐπεβάλλετο ἡ εἰς τὴν Ρούμελην ἀκριβὴς τήρησις τῶν πέντε καθ' ἑκάστην προσευχῶν, αἵτινες εἶχον καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν παραμεληθῆ, καὶ ὁ αὐτὸς Μωάμεθ Β'. ἠναγκάσθη ἐπὶ ποινῇ θανάτου ν' ἀπαγορεύσῃ τοὺς μεταξὺ Μωαμεθανῶν καὶ χριστιανῶν γάμους. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον περὶ τὰ μέσα τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος οἱ γάμοι οὗτοι ἦσαν ἔτι συνηθέστατοι, καὶ τοσαύτην ἐπήγοντο, πρὸς ταῖς ἄλλαις πολλαῖς αἰτίαις, τὴν μεταξὺ τῶν δύο θρησκευμάτων σύγχυσιν, ὥστε ὁ ἰσλαμισμὸς, ἀντὶ νὰ προσλαμβάνῃ διὰ τοῦ ἀδιακόπου ἐκείνου προσηλυτισμοῦ νέους ὀπαδούς, ἐφαίνετο μᾶλλον κινδυνεύων ν' ἀποβάλῃ τὸν ἰδιάζοντα αὐτοῦ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Ἐπὶ πᾶσι δὲ πολλὴ ἤρχισεν ἐπικρατοῦσα καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν δυσαρέσκεια ἕνεκα τῶν προνομίων, τὰ ὁποῖα ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς προσηλύτους. Τὸ τάγμα ἰδίως τῶν γενιτσάρων ἠγανάκτει, διότι ἔβλεπεν ἑαυτὸ ἀνανεούμενον διὰ τῶν χριστιανοπαίδων, ἐνῷ οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ ἠξίουν νὰ μεταβιβάζωσι μᾶλλον εἰς τὰ ἴδια τέκνα τὰ εἰς τὸ τάγμα τοῦτο προσηρτημένα πλεονεκτήματα.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολιτικοῦ καὶ κυβερνητικοῦ ἐκείνου συστήματος. Ναὶ μὲν, διὰ τοῦ ἀδιαλείπτως ἐγχεομένου εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἰσλαμισμοῦ χριστιανικοῦ αἵματος, τὸ σῶμα τοῦτο προσελάμβανε ζωὴν καὶ δύναμιν ἧς οἴκοθεν ἐφαίνετο ἀπεστερημένον, ἀλλὰ συγχρόνως ὡς ἐκ τούτου οἱ μὲν χριστιανοὶ δὲν ἔπαυον στασιάζοντες καὶ συνωμοτοῦντες, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ δυσαρεστῶνται, τὸ δὲ θρήσκευμα αὐτῶν ἐκινδύνευεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ παραλύσῃ. Καθὼς συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς θεσμοθεσίας, αἵτινες ἀντιβαίνουσιν εἰς τοὺς ἠθικοὺς καὶ φυσικοὺς νόμους, ἡ θεσμοθεσία τοῦ ἀδιακόπου προσηλυτισμοῦ, ἂν συνεπήγαγε πλεονεκτήματά τινα, συνεπήγαγεν ὅμως ἐν ταυτῷ καὶ μέγιστα ἀτοπήματα τὰ ὁποῖα, καθ' ἑκάστην προαγόμενα, ἠπείλουν ν' ἀποβῶσι πολὺ τῶν πρώτων ἰσχυρότερα. Περὶ τὰ μέσα τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἡ μεταῤῥύθμισις ἀπέβη ἀναπόδραστος. Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν ἤκμασε καὶ δὲν ἐμεγαλούργησεν εἰμὴ δι' ἀκαταπαύστων ἀπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ δανείων, ἀπεφάσισεν ἔκτοτε νὰ ὑπάρξῃ διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κεφαλαίου· ἐπὶ δὲ τῇ βάσει ταύτῃ ἐπωκοδομήθη τὸ νέον τῆς Ὑ. Πύλης σύστ

Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν Κιουπριλίδων δὲν διετυπώθη διὰ πράξεως μιᾶς, ἀλλὰ διὰ σειρᾶς πράξεων, αἵτινες ἅπασαι σχεδὸν ὑπῆρξαν ἔργον τοῦ μεγάλου ἐκείνου βεζυρικοῦ οἴκου, ὅστις, εἴτε ἑλληνικῆς ὢν κατὰ τοὺς πλείστους καταγωγῆς, εἴτε, κατ' ἄλλους, σερβικῆς, ἢ ἀλβανικῆς ἢ καὶ γαλλικῆς, ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος πέντε ὑπάτους κυβερνήτας, ἀπὸ τοῦ 1656 μέχρι τοῦ 1710. Τότε κατηργήθη τὸ παιδομάζωμα, τὸ δὲ γενιτσαρικὸν τάγμα ἤρχισε νὰ στρατολογῆται ἀπὸ τῶν ἰδίων τέκνων τῶν γενιτσάρων. Ἔκτοτε δὲν λέγομεν ὅτι ἔπαυσεν ἐντελῶς ὁ προσηλυτισμός, ἀλλὰ τοὐλάχιστον δὲν ἐπανελήφθησαν αἱ ἀθρόαι ἐκεῖναι καὶ βίαιαι τῶν κατοίκων ὁλοκλήρων ἐπαρχιῶν προσαγωγαὶ εἰς τὸ Μωαμεθανικὸν θρήσκευμα, οἷα ὑπῆρξε λ. χ. ἡ διαβόητος βιαιοπραγία τοῦ 1463 ἔτους, ὅτε 30,000 Βοσνίων ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι διὰ μιᾶς τὸν ἰσλαμισμόν. Ἐκτοτε δὲν ἔπαυσαν μὲν περιερχόμενοι ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰς ὑπάτους ἀρχὰς ἄνδρες τὸ γένος χριστιανοί ὄντες, ἀλλὰ κατηργήθη τὸ πολιτικὸν ἀξίωμα, ὅτι οὐδεὶς δύναται ν' ἀναβῇ εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκείνας ὁ μὴ ὢν τὸ γένος χριστιανός· ἀπόδειξις δὲ τούτου ἔστω, αὐτὸς τῶν Κιουπριλίδων ὁ οἶκος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου, ὡς προείρηται, πολλοὶ ἀλληλοδιαδόχως ἀνεδείχθησαν μεγάλοι βεζύραι. Τότε ὁ καλὸς κἀγαθὸς Μουσταφᾶ Κιουπριλῆς ἐζήτησε νὰ καταστήσῃ ἐλαφροτέραν ὁπωσοῦν τὴν καταπίεσιν τῶν χριστιανῶν διὰ τοῦ πρώτου *Νιζάμη-Τσεδίτ*, δι' οὗ οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν διετάχθησαν ῥητῶς νὰ φείδωνται τῶν ἀθλίων τούτων ὑπηκόων, καὶ νὰ μὴν ἀπαιτῶσιν ἀπὸ αὐτῶν φόρον ἄλλον εἰμὴ τὸν κεφαλικόν. Ἐπὶ τῆς κατακτήσεως αὐτὸς ἦν ὁ μόνος ἐπιβληθεὶς εἰς τοὺς χριστιανοὺς φόρος, μέτριος ὢν τὸ κατ' ἀρχάς· βραδύτερον ὅμως, οὐ μόνον παραδόξως ἐξωγκώθη, ἀλλὰ προσετέθησαν εἰς αὐτὸν πολλοὶ ἄλλοι φόροι, βαρύτατοι μὲν ὄντες καθ' ἑαυτούς, μάλιστα δὲ ὡς ἐκ τῶν καταχρήσεων τῆς εἰσπράξεως. Ἤδη δὲ ἡ κυβέρνησις ὑπέσχετο ὅτι δὲν θέλει εἰσπράττει παρὰ τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων εἰμὴ μόνον τὸν κεφαλικὸν πάλιν φόρον, καὶ διήρεσεν αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ εἰς τρεῖς τάξεις, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη ἔμελλε νὰ πληρώνῃ τέσσαρα φλωρία κατὰ κεφαλήν, ἡ δὲ δευτέρα δύο, καὶ ἡ τρίτη ἕν. Πρὸς τούτοις ἀπηγορεύθησαν οἱ μεταξὺ Τούρκων καὶ χριστιανῶν γάμοι· οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο δεκτοὶ, ὡς χριστιανοί, εἴς τινα ἀξιώματα τοῦ κράτους, καὶ ἰδίως εἰς τὸ τοῦ μεγάλου διερμηνέως ἀξίωμα· ἐπετράπη δὲ αὐτοῖς ἡ ἀποκλειστικὴ κυβέρνησις τῶν δύο μεγάλων παριστρίων ἡγεμονιῶν· λόγος μάλιστα πολὺς ἐγένετο νὰ ἀνατεθῇ καὶ ἡ Πελοπόννησος εἰς χριστιανοὺς κυβερνήτας, φέροντας τὸ τοῦ ἡγεμόνος ὄνομα. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐπραγματιώθη· ἀλλ' ὅμως ἐπετράπη ὁ τῆς Μάνης διοίκησις εἰς Ἕλληνα ἡγεμόνα.

Ὅλα ταῦτα δὲν ἐξετελέσθησαν βεβαίως πολλὰ ἀκριβῶς, καὶ ἰδίως ἡ περὶ τὴν φορολογίαν ἀνακούφισις ὑπῆρξεν ὅλως ἰδανική. Ὁπωσδήποτε ὅμως ὑποδεικνύουσι τὴν ἀλλοίωσιν τὴν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐπελθοῦσαν εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ κυβερνητικὸν πνεῦμα τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως· ἀλλοίωσιν, ἥτις ἐπήγαγε δύο πραγματικὰ καὶ σπουδαῖα ἀποτελέσματα· ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐξασθένησιν τῆς στρατιωτικῆς καὶ κυβερνητικῆς δυνάμεως τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον, στερηθὲν ἐκτοτε τῶν ζωτικῶν πόρων, οὓς κατὰ τὰς τρεῖς προηγουμένας ἑκατονταετηρίδας ἀδιαλείπτως ἤντλει ἀπὸ τοῦ μεγάλου τῶν χριστιανῶν ἀποθεματικοῦ ταμείου, καὶ ἐπιτρέψαν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τύχην εἰς μόνους τοὺς γόνους τοῦ ἰσλαμισμοῦ, ἀπεκάλυψεν ἅπασαν τὴν γυμνότητα καὶ τὴν στείρωσιν τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπῆλθεν ἄνεσίς τις εἰς τὸν βίον τῶν χριστιανῶν τοῦ κράτους ὑπηκόων, μικρὰ μὲν καὶ μετὰ ἀπείρων ἔτι δυστυχημάτων ἀναμεμιγμένη, ἀλλ' ὁπωσδήποτε λόγου τινὸς ἀξία, παραβαλλομένη πρὸς τὴν προτέραν ἀπερίγραπτον τῳόντι συμφοράν. Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης βλέπομεν τὸ ἑλληνικὸν ἰδίως στοιχεῖον ὀργανιζόμενον, ἐκπαιδευόμενον καὶ, καθ' ὅλου εἰπεῖν, πολὺ δραστικώτερον ἢ ἄλλοτε ποτὲ παρασκευαζόμενον πρὸς τὸ μέγα ἐθνικὸν κίνημα τοῦ 1821.

Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἁπάσας τὰς περιπετείας τοῦ διττοῦ τούτου φαινομένου τῆς ἱστορίας τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ὁ μόνος σκοπὸς τῆς παρεκβάσεως ἡμῶν ταύτης ἦτο νὰ καταδείξωμεν διὰ τίνας λόγους αἴφνης ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος Ἕλλην ἀνὴρ προσεκλήθη εἰς τὸ ὕπατον τοῦ πρώτου διερμηνέως καὶ συμβούλου τοῦ κράτους ἀξίωμα, καὶ τίς ἡ σχέσις τοῦ σπουδαίου τούτου γεγονότος πρός τε τὴν προηγουμένην καὶ τὴν ἑπομένην τύχην τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ὁ Παναγιώτης Νικούσης ἤρχισε, καθ' ἃ προείπομεν, τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ στάδιον ὡς διερμηνεὺς τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας. Ὡς τοιοῦτος ἀναφέρεται ἐν ἔτει 1649, 24 ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας ὁ Ῥουδόλφος Σμήτιος. Ὁ πρέσβυς οὗτος εἶχε πρὸς τοῖς ἄλλοις διαπιστευτήρια καὶ πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Παρθένιον τὸν Β', ἵνα εὐχαριστήσῃ αὐτὸν διὰ τὴν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι μεσολάβησίν του. Ἡ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπάντησις τοῦ Πατριάρχου τούτου, ὅστις ἐπέπρωτο μετὰ ἓν ἔτος νὰ θανατωθῇ, ὡς ἔχων ἀλληλογραφίαν μετὰ τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως, σώζεται εἰς τὰ ἐν Βιέννῃ ἀρχεῖα, καὶ ἄρχεται ἀπὸ τῶν λέξεων, « *ὅτι μὲν τοῦ σώματος ὀφθαλμοὶ τῆς σωματικῆς φιλίας πρόξενοι γίνονται* κλπ. » Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως τὸ γεγονὸς, διότι μαρτυρεῖ ὁπόσον μέγα ἐθεωρεῖτο τότε τὸ τοῦ ἐθνάρχου τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκίας ἀξίωμα παρὰ τοῖς ἰσχυροτέροις μονάρχαις τῆς Εὐρώπης, ὥστε καὶ δι' ἰδίων διαπιστευτηρίων νὰ συνιστῶσι ταρ' αὐτῷ τοὺς πρέσβεις αὐτῶν· ὁπόσον δὲ ἐπιεικεῖς ἦσαν ἀφ' ἑτέρου αἱ σχέσεις τῶν καθολικῶν δυνάμεων πρὸς τὸ

ὀρθόδοξον πλήρωμα. Αἱ καθ' ἡμῶν ἀντενέργειαι διεπράττοντο τότε κυρίως ὑπὸ τῶν ἱερατικῶν τοῦ καθολικισμοῦ ταγμάτων, ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, τῶν Φραγκισκανῶν καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων, αἱ δὲ καθολικαὶ δυνάμεις μᾶλλον κατ' ἀλλήλων ἀντέπραττον ἢ καθ' ἡμῶν. Οὕτω λ. χ. ὁ προμνημονευθεὶς Ῥουδόλφος Σμήτιος, πρό τινων ἐνιαυτῶν τακτικῶς ἐδρεύων παρὰ τῇ Ὑ. Πύλῃ, εἰς πολλὰς εἶχεν ἔλθει ἔριδας πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Γαλλίας κόμητα Gournay de Marcheville, ἕνεκα τοῦ παρ' ἑκατέρας τῶν δυνάμεων ἐκείνων ἐπιζητουμένου ἀποκλειστικοῦ δικαιώματος τῆς προστασίας ὅλων τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθολικῶν ἐκκλησιῶν. Αἱ ἔριδες αὗται καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι τῶν δύο ἐκείνων πρέσβεων ῥαδιουργίαι ἔβλαψαν μὲν οὐκ ὀλίγον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἐν γένει· διότι τότε ἡ ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῶν χριστιανῶν δύο πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, τὴν τῆς *Παναγίας* καὶ τὴν τοῦ *Ἁγίου Ἰωάννου*, ἵνα μεταβάλῃ αὐτὰς εἰς τζαμία· ἀλλ' οἱ ὀρθόδοξοι ὠφελήθησαν ἀπὸ τῆς διχονοίας ταύτης ἵνα ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν Φραγκισκανῶν τὰ παρ' αὐτῶν ἀδίκως πρὸ μικροῦ ἐν Ἱεροσολύμοις σφετερισθέντα ἱερὰ προσκυνήματα. Καὶ μέχρι τίνος μὲν ὁ Παναγιώτης Νικούσης μετ' οὐ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν Ἑλληνικῶν τούτων δικαιωμάτων, θέλομεν ἐκθέσει κατωτέρω· ἐνταῦθα δὲ σημειωτέον ὅτι ὁ Ἄμμηρος, μνημονεύων τοῦ Παναγιώτου ὡς πρώτου διερμηνέως τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας ἐν ἔτει 1649, προστίθησιν εἰς τὸ κύριον τοῦ ἀνδρὸς ὄνομα, ἐν παρενθέσει, τὸ ἐπώνυμον *Μουρούζης*, ἐξ οὗ ὁ ἡμέτερος Κούμας λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον λέγει, ὅτι ὁ Ἄμμηρος θέλει τὸν Παναγιώτην γενάρχην τοῦ οἴκου τῶν Μουρουζῶν· ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὐδὲν ἄλλο τεκμήριον τῆς τοιαύτης γενεαλογίας ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρωμεν· δὲν φαίνεται δὲ ἱκανὴ νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὴν ἡ μία καὶ μόνη ἐκείνη λέξις, ἅπαξ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Παναγιώτου προστεθεῖσα ὑπὸ τοῦ περικλεοῦς ἱστοριογράφου τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἀπὸ τίνος ἐποχῆς ὁ Παναγιώτης Νικούσης ἀνέλαβε τὸ διπλοῦν ἀξίωμα τοῦ τε διερμηνέως τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ τῆς Ὑ. Πύλης, ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν. Βέβαιον εἶναι ὅτι διετήρησε τὴν ἀμφίβιον ταύτην ἰδιότητα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1666, ὅτε, ἀπελθὼν εἰς τὴν ἐπὶ Κρήτην στρατείαν μετὰ τοῦ μεγάλου Βεζύρου Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ, μετέβη ἤδη εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν τῆς Ὑ. Πύλης ὑπηρεσίαν. Ἴσως ἀνέλαβε τὰ διπλᾶ ἐκεῖνα καθήκοντα τῷ 1661, ὅτε ἀποθανόντος τοῦ φοβεροῦ Μωάμεθ, τοῦ πρώτου τῶν Κιουπριλίδων, ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους ὁ εἴκοσι καὶ ἑξαέτης αὐτοῦ υἱός, ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος Ἀχμὲτ Κιουπριλῆς, ὅστις ἠγάπησε τὸν Παναγιώτην ὡς ἀδελφὸν καὶ ἐσεβάσθη ἀείποτε ὡς πατέρα· διότι οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ἄνευ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ σχέσεως πρὸς τὸν μέγαν βεζύρην, ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐπισφαλῆ ἐκείνην θέσιν μεταξὺ δύο δυνάμεων, αἵτινες οὔτε τὰ αὐτὰ συμφέροντα εἶχον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, οὔτε ἐν εἰρήνῃ πάντοτε διετέλουν ἐν τῷ μεταξύ. Καὶ ἂν ἡ ἀπεριόριστος τοῦ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆ εὔνοια ἐξηγῇ μέχρι τινὸς τὴν πίστιν τῆς Τουρκίας, δυσεξήγητον πάλιν μένει, πῶς ἡ Αὐστρία ἐξηκολούθει διατηροῦσα τὸν ἄνδρα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς. Ἐν ἔτει 1674 λ. χ., ἐπὶ τῆς μεγαλοπρεποῦς καὶ πολυκρότου πρεσβείας τοῦ κόμητος Οὐαλτέρου Λεσλίου, ὁ Παναγιώτης Νικούσης παρίσταται οὐ μόνον ὡς πρῶτος διερμηνεὺς τῆς τε γερμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Ὑ. Πύλης, ἀλλὰ καὶ αὐτοκρατορικὸν βραβεῖον δισχιλίων φλωρίων λαμβάνει ἕνεκα τῆς παρ' αὐτοῦ πρὸ ἑνὸς ἔτους μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας διαπραγματευθείσης εἰρήνης τοῦ *Βασβάρ*. Ἡ εἰρήνη αὕτη ἐπῆλθε μετὰ τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Σαὶν- Γκοτὰρ, καθ' ἣν, μετὰ μακρὸν καὶ αἱματηρότατον ἀγῶνα, ὁ Ἀχμὲτ Κιουπριλῆς ἔβλεπεν ἤδη τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ παρασκευαζομένους νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν, ὅτε τελευταία καὶ ἀπεγνωσμένη ἐφόρμησις τοῦ Μοντεκούκουλη ἀφήρπασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἀχμέτ τὴν βεβαίαν ἤδη νίκην. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ καὶ ἐν τῇ κρισιμωτέρᾳ αὐτῆς στιγμῇ, ὅτε χίλιοι Γάλλοι πεζοὶ καὶ τέσσαρες ἴλαι γαλλικοῦ ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν δοῦκα de la Feuillade (Λαφελιὰδ) ἐξώρμησαν κατὰ τῶν νικηφόρων γενιτσάρων, ὁ Κιουπριλῆς ἰδὼν τοὺς κοσμίως ἑσταλμένους ἐκείνους νέους, « Τί εἶναι αἱ κόραι αὗαί ; » ἀνέκραξεν· ἀλλὰ αἱ κόραι ἐκεῖναι μετὰ κραυγῆς allons! allons! tue! tue! ἤτοι, *ἐμπρός! ἐμπρός! θάνατος! θάνατος!* προελάσασαι, ἀνέτρεψαν τὰ τάγματα αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ πολλὰ μετέπειτα ἔτη οἱ γενίτσαροι δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι τὴν κραυγὴν ἐκείνην, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Φουλαδὶ, ἤτοι τοῦ χαλυβικοῦ ἢ σιδηροῦ, εἰς ὃ εἶχον παραφθείρει τὸ τοῦ Λαφελιὰδ ὄνομα. Οἱ Τοῦρκοι λοιπὸν ἡττήθησαν· ἀλλὰ ἡ ἐπελθοῦσα εἰρήνη τοῦ Βασβὰρ ἀπέβη μᾶλλον ἐπωφελὴς εἰς τὴν Τουρκίαν ἢ εἰς τὴν Αὐστρίαν· καὶ ὅμως ὁ διαπραγματευθεὶς αὐτὴν Παναγιώτης Νικούσης οὐ μόνον ἐξηκολούθει σώζων τὴν εὔνοιαν ἀμφοτέρων τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ ἰδίως ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ἐβραβεύετο.

Εἰς ἄλλην πάλιν περίστασιν, μικρὸν μετέπειτα, ὁ ἡγεμὼν τῆς Τρανσυλβανίας Ἄπαφις διεβίβασε προτάσεις τινὰς κατὰ τῆς Αὐστρίας τῶν μεγιστάνων τῆς ἄνω Οὐγγαρίας· ὁ δὲ Παναγιώτης, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰδοποιεῖ τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατέπειθε τὸν Ἀχμὲτ Κιουπριλῆν ν' ἀπορρίψῃ τὰς προτάσεις ταύτας ὡς ἀντιβαινούσας εἰς τὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην. Δὲν ὑπηρέτησε δὲ μόνον τὴν Αὐστρίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας διαφόρους Εὐρωπαϊκὰς ἐπικρατείας. Ἐν ἔτει 1666, εἰσαγαγὼν καὶ ὁδηγήσας τοὺς πρέσβεις τῆς Γενούης, ἀντημείφθη ἀναγραφεὶς εἰς τοὺς εὐπατρίδας τῆς πολιτείας ἐκείνης· συγχρόνως δὲ ἐπετύγχανε καὶ φιρμάνιον ὑπὲρ τῆς ἐμπορίας τῶν ὑπηκόων τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Τοσκάνης. Καὶ ἐπειδὴ ἀνεφέραμεν τὴν ἀποδοθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τῆς Γενούης τιμὴν, προσθετέον ἐνταῦθα

ὅτι καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Παναγιώτου, Χία τὸ γένος οὖσα, ἀνῆκεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Καλβοκορέσιδων, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1537 ἦν ἀναγεγραμμένος εἰς τοὺς γενουαίους εὐπατρίδας, ἂν καὶ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀναφορᾷ τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας περὶ τοῦ γάμου τοῦ Παναγιώτου ἡ σύζυγος αὐτοῦ λέγεται Καντακουζηνή.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δίδουσι μὲν ἡμῖν ἔννοιάν τινα τῆς πολυπραγμοσύνης καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ ἀνδρὸς, δὲν ἐξηγοῦσιν ὅμως οὔτε τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἀποχρώντως, οὔτε τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσήνεγκεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν γένος. Τρία δὲ γεγονότα εἶναι μάλιστα ἐπιτήδεια νὰ καταδείξωσι τὸν Παναγιώτην Νικούσην ὡς Ἕλληνα καὶ ὡς ἐξαίρετον πολιτικὸν ἄνδρα· ἡ πολυθρύλλητος αὐτοῦ μετὰ τοῦ Βαννῆ Ἐφέντη συζήτησις, ἡ διαγωγή του ἐπὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κρήτης, καὶ τὸ περὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου φιρμάνιον.

(Ἕτεται συνέχεια.)

Η ΝΗΣΟΣ ΑΝΔΡΟΣ

καὶ οἱ ἐν αὐτῇ Δυνάσται (1207—1566).

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 243.)

—ooo—

Πρώτη αἰτία τοῦ χωρισμοῦ τῆς νήσου Ἄνδρου ἀπὸ τῆς δουκίας τοῦ Αἰγαίου ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ δουκὸς Ἰωάννου τοῦ Α' Σανούδου, συμβὰς τὸ 1362 ἔτος. Ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἀφῆκεν ἄρρενας κληρονόμους, τὸ δὲ *σαλικὸν* δίκαιον δὲν ἴσχυεν ἐν Ῥωμανίᾳ, κατέστη ἡ μονογενὴς θυγάτηρ τοῦ ἀποθανόντος Φιωρέντζα Σανούδη γενικὴ κληρονόμος τῆς πατρικῆς ἡγεμονίας, ἀποκλειομένου τοῦ ἔτι ζῶντος ἀδελφοῦ τοῦ δουκὸς Κυρίου Μάρκου, δυνάστου τῆς Μήλου (1341—1376). Ζῶντος ἔτι τοῦ πατρός της εἶχεν ὑπανδρευθῆ αὐτὴ τὸν Ἰωάννην Πέτρου Δάλλε Κάρκερι, κύριον τῶν δύω τριτημορίων τῆς Εὐβοίας· ἀλλ' ὁ σύζυγός της εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τοῦ πενθεροῦ του τὸ 1359, ἀφεὶς ἀνῆλικον υἱὸν τὸν Νικολὼν Δάλλε Κάρκερι, κληρονομήσαντα τὰ ἐν Εὐβοίᾳ κτήματα τοῦ πατρός. Ὁ θάνατος τοῦ πάππου του ὕψωσε τὴν μητέρα του τὸ 1362 ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν δουκῶν τοῦ Αἰγαίου, εἰς τὸν ὁποῖον δώδεκα ἔτη μετέπειτα ἀνέβη ὁ ἴδιος ὡς Νικολὼς Β'. Ἀλλ' ἡ νέα χήρα ζητοῦσα πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τοῦ δουκὸς Ἰωάννου τοῦ Α' νέον σύζυγον, εἶχε στρέψει τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν ἀνδρεῖον Πέτρον τὸν Α', υἱὸν τοῦ Ἰακώβου Ῥεκανέλλη, ὅστις ὡς Μαωνεὺς τῆς Χίου εἶχεν ἐνωθῆ μετὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς ἑταιρίας τῶν Ἰουστινιανῶν, καὶ διετέλει διοικητὴς τῆς παρὰ τῶν σταυροφόρων ἀπὸ τῶν δυναστῶν τῆς Ἰωνίας (Aïdin) Τούρκων ἐλευθερωθείσης Σμύρνης. Ἀλλ' ὁ μετὰ τοῦ γενουηνσίου τούτου μελετώμενος γάμος δὲν ἤρεσκε τῇ δημοκρατίᾳ τῆς Βενετίας, φοβουμένη μή ποτε περιέλθῃ τὸ Αἰγαῖον εἰς χεῖρας ξένων· δι' ὃ ἀπεφασίσθη τὴν 6 Νοεμβρίου 1361 νὰ γράψωσι τῷ δουκὶ Ἰωάννῃ, τῇ συζύγῳ αὐτοῦ Μαρίᾳ, καὶ αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ Φιωρέντζᾳ, ὅτι δὲν ἐπίστευον τοιαύτην παρ' αὐτῶν ὀλιγωρίαν τῆς τοσάκις ὁμολογηθείσης τῇ δημοκρατίᾳ πίστεως, ὥστε νὰ συνάψωσι γάμον μὲ πρόσωπον ἐχθρὸν τῆς Βενετίας. Συγχρόνως ἔγραψαν εἰς τὸν Φαντῖνον Μωροζίνην βαΐλον τῆς Εὐρίπου (1360—1362), νὰ διακοινώσῃ τὸ ἴδιον καὶ αὐτὸς εἰς τὸν δοῦκα, καὶ μὲ πάντα τρόπον νὰ ἐμποδίσῃ τὸν μελετώμενον γάμον τῆς Φιωρέντζας, νὰ ἀποστείλῃ δὲ εἰς τὸν πατέρα της καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἕνα ἐκ τῶν συμβούλων του, τὸν Μάρκον Βιάρον ἢ τὸν Θωμᾶν Βαρβαρῖγον, καὶ εἴποτε δὲν ἤθελεν ἀκολουθήσει τῆς Βενετίας τὴν συμβουλὴν, νὰ τὴν ἀπαγάγῃ εἰς Εὔριπον, ἐξ ἅπαντος δὲ νὰ κατάσχῃ προσωρινῶς τὴν Ὠρεὸν καὶ τὰς ἄλλας εὐβοϊκὰς κτήσεις τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ της Νικολὼ Δάλλε Κάρκερι, μέχρις οὗ αὐτὸς γένῃ ἐνῆλιξ. Εἰδὲ καὶ ἦτο τετελεσμένος ὁ γάμος, νὰ ἐνεργήσῃ ὥστε νὰ τὴν ἁρπάσωσι καὶ νὰ τὴν φέρωσιν εἰς Κρήτην, διὰ τὸν ὁποῖον σκοπὸν ὁ ἐκεῖ δοὺξ Μαρτῖνος Γριμάνης ὁ Β' (1360—1362) εἰδοποιήθη νὰ στείλῃ δύω κάτεργα. Εἰς τὸ ἔνταλμα αὐτὸ τῆς Γερουσίας ἡ δούκισσα Μαρία καὶ ἡ θυγάτηρ της Φιωρέντζα, αἵτινες εὐθὺς μετέβησαν εἰς Εὔριπον, ἀπεκρίθησαν τὴν 9 Δεκεμβρίου μὲ τὴν μεγαλειτέραν ταπεινότητα, διαβεβαιοῦσαι ἐκ νέου τὴν ὑποταγήν των, καὶ ὑπεσχέθησαν, ὅτι ποτὲ δὲν θέλουσι συνάψει γάμον μὲ ἐχθρὸν τῆς Βενετίας. Ὁ Ῥεκανέλλης ἐνυμφεύθη ἄλλοῦ, καὶ ἡ Μαργαρῖτα Ἀδόρνω ἐγένετο σύζυγός του, ἐπιζήσασα αὐτῷ ἀποβιώσαντι τὸ 1380, 51 ὁλόκληρα ἔτη. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ δοὺξ Ἰωάννης ὁ Α', καὶ ἡ Φιωρέντζα, θέλουσα ν' ἀκολουθήσῃ τὴν κλίσιν τῆς καρδίας της, ἐπεθύμει νὰ συνέλθῃ εἰς γάμον μετὰ τοῦ μεγαλεπηβόλου Νερίου τοῦ Α' ἐξ Ἀκκιαϊόλων, τοῦ μετέπειτα Κυρίου τῆς καστελλανίας Κορίνθου καὶ δουκὸς Ἀθηνῶν († 1394)· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὡς ξένος δὲν ἤρεσκε τῇ δημοκρατίᾳ· καὶ κατὰ πρῶτον ἀπετάθησαν τὴν 27 Δεκεμβρίου 1362 πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Νερίου, τὸν δεσπότην ἀρχιεπίσκοπον Πατρῶν Ἰωάννην (1360—1362), λέγοντες ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γραφομένοις, ὅτι ἠπόρουν πῶς ἠδύνατο ἡ Φιωρέντζα ἄνευ συγκαταθέσεως τῆς δημοκρατίας νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν ἀδελφόν του, ἐν ᾧ αὐτὴ καὶ πρότερον, ζῶντος τοῦ πατρός της, καὶ μετέπειτα ἔτι περισσότερον ὑπέσχετο νὰ μὴ ὑπανδρευθῇ ποτὲ ἄνευ τοιαύτης συναινέσεως· ὅτι οἱ προπάτορές της ἦσαν βενετοὶ εὐπατρῖδαι, καὶ συναινέσει τῆς δημοκρατίας ἐζήτουν τὴν ἐπὶ τῶν νήσων ἡγεμονίαν· ὅθεν νὰ γράψῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ νὰ παύσῃ ἀπὸ τὰ σχέδιά του. Συγχρόνως ἐπήνεσαν τὸν βαΐλον τῆς Εὐρίπου διὰ τὰ πρὶν ληφθέντα κυβερνητικὰ μέτρα, καὶ ἔδωκαν αὐτῷ ὁδηγίας κατεπειγούσας ὅπως κατάσχῃ ὅσον τάχιον τοὺς πύργους τοῦ Νικολὼ, ἐν ᾧ τὸν δοῦκα τῆς Κρήτης, ἀφ' οὗ παρομοίως τὸν ἐπήνεσαν

διὰ τὸν ἀναδειχθέντα ζῆλόν του, τὸν διέταξαν νὰ φροντίσῃ ὥστε ἡ Νάξος, Ἄνδρος, Θήρα καὶ Μῆλος νὰ προστατευθῶσι κατὰ πάσης ἐπικειμένης κατοχῆς, καὶ νὰ προσκαλέσῃ τὴν Φιωρέντζαν νὰ ἐκλέξῃ σύζυγον ἕνα ἐκ τῶν βενετῶν πολιτῶν. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν ἰδίαν ἐδηλοποίησαν τὴν ἀπαρέσκειαν τῆς Βενετίας μὲ τὰ νέα της περὶ συνοικεσίου σχέδια, καὶ ἔπεμψαν ἔκτακτον ἀπεσταλμένον μὲ μυστικὴν ἀποστολὴν πρὸς τὸν Γυλιέλμον Σανοῦδον, ἐξάδελφον τοῦ πατρὸς τῆς Φιωρέντζας, καὶ διὰ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ πατρὸς Μάρκου, ἔγγονον τοῦ δουκὸς Μάρκου τοῦ Β'. Ὁ Γυλιέλμος οὗτος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον περιέλθει, ὡς ἀπὸ ὑστεροτοκίας σύνταξις, σημαντικὰ κτήματα ἐπὶ τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Εὐβοίας, εἶχεν ἕνα υἱὸν, τὸν ἀνδρεῖον *Νικολὼν Σπετσαβάνδαν*· εἰς αὐτὸν, καθὼς καὶ εἰς τὸν πατέρα του παρήνεσαν κατεπειγόντως νὰ μὴ ὑποφέρωσιν, ὥστε ξένος νὰ στερεωθῇ ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἔδωκαν αὐτῷ νὰ ἐννοήσῃ, πόσον ἤθελεν ἀρέσει εἰς τὴν Βενετίαν, ἐὰν κατώρθωνε νὰ συζευχθῇ τὴν κληρονόμον τοῦ Ἰωάννου Σανούδου. Ἀλλ' ὁ Νέριος δὲν ἐπτοεῖτο τόσον εὐκόλως· ἔχων σχέσεις στενὰς μετὰ τῶν Ἀνδεγαυῶν διὰ τοῦ θείου του Νικολὼ, ὅστις ἦτο μέγας δομέστικος (grand Sénéchal) τῶν βασιλέων τῆς Νεαπόλεως, ἐκ τοῦ οἴκου τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ὁ τότε τιτουλάριος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Πρίγκηψ τῆς Ἀχαΐας Ῥοβέρτος τῆς Τάραντος (1322-1364), καὶ ἔφερε, κατὰ τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς, ἐπὶ τῆς δουκίας Νάξου τὴν τιμαριωτικὴν ἐπικυριαρχίαν, ἀπετάθη πρὸς ἐκεῖνον καθὼς καὶ πρὸς τὴν βασίλισσαν Ἰωάνναν τὴν Α', ἵνα μεσιτεύσωσιν· ἀμφότεροι δὲ ἔγραψαν τῇ δημοκρατίᾳ νὰ μὴ ἐμποδίζῃ περαιτέρω τὸ σχεδιασθὲν συνοικέτιον, διότι ἡ δούκισσα εἶνε τιμαριῶτις ὑποτελὴς τῷ αὐτοκράτορι Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Γερουσία ἀπεφάσισε λοιπὸν τὴν 8 Ἀπριλίου 1363 νὰ ἀπαντήσῃ αὐτοῖς ὅτι καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ δούκισσα δὲν ἦτο ὑποτελὴς αὐτῆς καὶ ὑπήκοος, ἐπειδὴ ἦτο πολῖτις τῆς Βενετίας, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς της τοὐλάχιστον ἦτο ὑπεχρεωμένη νὰ ὑποτάσσηται τῇ δημοκρατίᾳ, «διότι οἱ πρόγονοί της ἀνῆκον ἔκπαλαι εἰς τὰς ἐξ εὐγενῶν οἰκογενείας τῆς πατρίδος, καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας χάριτος καὶ βοηθείας ἐκυρίευσαν καὶ ἀπέκτησαν τοὺς τόπους καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὰς ὁποίας κατέχει ἡ ῥηθεῖσα κυρία· διὰ τὴν προστασίαν καὶ ἀσφάλειαν αὐτῶν πάντοτε ἠγρύπνει ἡ ἡμετέρα κοινότης, χωρὶς νὰ φεισθῇ τὸ αἷμα τῶν πολιτῶν της καὶ τοὺς ἐπικειμένους κινδύνους· εἰς πάσας πρὸς τούτοις τὰς συνθήκας τὰς ὁποίας ἐκλείσαμεν μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίας, καθὼς καὶ εἰς τὴν νεωτάτην (τὴν ἐπικυρωθεῖσαν τὴν 8 Ὀκτωβρίου 1355) ὀνομαστὶ ὑπεδείξαμεν τοὺς τόπους ἐκείνους ὡς ἀπολαύοντας τῆς εἰδικῆς ἡμῶν προστασίας· καὶ ἐὰν δὲν ἐπράττομεν τοῦτο, πρὸ πολλοῦ δὲν ἤθελεν ἔχει πλέον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν της!) ὅτι εὐαύμαζεν ἡ Βουλὴ διὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν βασιλέων τόσῳ περισσότερον, ὅσον ἦτο φανερὸν ὅτι ἐκείνη ἐπροσπάθει πάντοτε τὸ καλλίτερον διὰ τὴν Φιωρέντζαν. Δὲν ἠρκέσθη δὲ μὲ μόνην ταύτην τὴν διακοίνωσιν ἡ δημοκρατία· εἰς μυστικὴν συνεδρίασιν τὴν 25 Μαΐου ἀπεφάσισεν ἡ Γερουσία νὰ δώσῃ διαταγὴν εἰς τὸν ναύαρχον τῆς μοίρας τοῦ Ἀδριατικοῦ Δομίνικον Μιχιέλην, νὰ φροντίσῃ ὥστε τὸ Αἰγαῖον, τοῦ ὁποίου τὴν θαλασσοκρατίαν ἀπέκτησε καὶ ἐφύλαξε μὲ τόσας θυσίας αἵματος καὶ χρημάτων, νὰ μὴ περιέλθῃ εἰς ξένας χεῖρας, καὶ μάλιστα εἰς τοῦ Νερίου τὴν κυριότητα. Ἔδωκε δὲ αὐτῷ πλήρη ἐξουσίαν, νὰ ἐμποδίσῃ τὸ τοιοῦτον διὰ παντὸς τρόπου, καὶ νὰ ἐπεμβῇ ἐναντίον παντὸς, ὅστις ἤθελεν ὑποτρέφει τοιαῦτα σχέδια, «ὅπως ἤθελε φανῇ αὐτῷ καλὸν καὶ ὠφέλιμον διὰ τὴν τιμὴν τῆς πολιτείας.» Ἐπειδὴ δὲ τὰ κάτεργα τοῦ γενουηνσίου ὑποκόμητος Δὲ Γριμάλδη, ἅτινα ἐλέγετο ὅτι ἦσαν προσδιωρισμένα διὰ τὸ Αἰγαῖον, ἦσαν ἠγκυροβολημένα εἰς τὸν λιμένα τῆς Γλαρέντζας, ἔπρεπε νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς αὐτὰ καθὼς καὶ εἰς πᾶν ἄλλο πλοῖον, νὰ διευθυνθῶσιν εἰς ἐκεῖνα τὰ ὕδατα· εἰ δὲ καὶ ἐπειρῶντο νὰ ἐκβιάσωσι τὸν ἀπόπλουν, νὰ φερθῇ κατ' αὐτῶν ὡς ἐναντίον ἐχθρῶν τῆς Βενετίας. Ἐὰν δὲ ὁ Νέριος Ἀκκιαϊόλης, ἢ οἱ πληρεξούσιοι αὐτοῦ ἐπιτετραμμένοι εἶχον ἤδη λάβει κατοχὴν τῶν μερῶν ἐκείνων ἐναντίον τῆς θελήσεως τῆς Βενετίας, νὰ διενεργήσῃ διὰ παντὸς τρόπου τὴν ἀνάκτησίν των. Τὴν 12 Ἰουνίου ἀνενεώθη ἡ διαταγὴ ἐντονώτερον, ὡς καὶ τὰ ἐντάλματα πρὸς τοὺς διοικητὰς τῆς Εὐβοίας καὶ Κρήτης. Ὁ Μιχιέλης ἐνόησε τὴν διαταγὴν τῆς Βενετίας· ὑποστηριζόμενος δὲ ὑπὸ Πέτρου Γραδενίγου, βαΐλου τῆς Εὐρίπου (1362—1364) καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης Φραγκίσκου Μωροζίνη (1362—1363) ἥρπασε τὴν Φιωρέντζαν Σανούδην, καὶ ἀσφαλῶς φυλαττομένην τὴν ἔφερεν εἰς Κρήτην μὲ ὅλας τὰς ἐνστάσεις τῆς Νεαπόλεως· ἐδήλωσε δὲ εἰς αὐτὴν, ὅτι μόνον διὰ τῆς ὑπανδρείας της μετὰ τοῦ συγγενοῦς της Νικολὼ Σπετσαβάνδα ἠδύνατο νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν προσωπικήν της ἐλευθερίαν. Τοιουτοτρόπως ἠξίου ἡ Βενετία τὴν ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου ἐπικυριαρχίαν, ἐναντίον τῆς ὁποίας Μάρκος ὁ Β'. Σανοῦδος ἀντέστη ποτὲ μετὰ τοσαύτης τόλμης. Ἡ Φιωρέντζα ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὸν μετὰ τοῦ Νικολὼ γάμον, τὸν ὁποῖον οὔτε κἂν εἶχεν ἰδεῖ πρότερον, καὶ ἔπεμψε τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἀντιπροσώπους της εἰς Βενετίαν· ὁ Σπετσαβάνδας ἦλθεν αὐτοπροσώπως ἐκεῖ, καὶ τὴν 19 Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους 1363, ἔμπροσθεν τοῦ συμβολαιογράφου Μιχαὴλ δὲ Ἰούστη καὶ τοῦ ἐφημερίου τοῦ ἁγίου Βίτου, Δὸν Φραγκίσκου Κορρὸρ, ἐτελέσθη ὁ γάμος δι' ἐπιτροπῆς «μεταξὺ τοῦ εὐγενοῦς Νικολὼ Σανούδου, ὀνομαζομένου Σπετσαβάνδα, υἱοῦ τοῦ κυρίου Γυλιελμακκίου, πολίτου τῆς Βενετίας, καὶ τῆς κυρίας Φιωρέντζας Σανούδης χήρας Δάλλε Κάρκερι, δουκίσσης τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ δυνάστιδος δύω τριτημορίων τῆς νήσου Εὐβοίας. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν συνεχάρη ἡ Γερουσία τὸν νυμφίον διὰ τὸ χαροποιὸν γεγονὸς, καὶ τὸν διέταξε νὰ ὑπάγῃ νὰ εὕρῃ τὴν νύμφην του εἰς Κρήτην, διὰ νὰ τὴν γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον καὶ νὰ συμπληρώσῃ καὶ τὸν πραγματικὸν

μετ' αὐτῆς γάμον. Συγχρόνως ἐστάλη διακοίνωσις εἰς τὸν δοῦκα τῆς Κρήτης, ὅτι ἡ δημοκρατία ἐχάρη πολὺ διὰ τὰ δι' αὐτοῦ παρὰ τῆς Φιωρέντζας καὶ τῶν ὑποτελῶν της σταλέντα γράμματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐξέφραζον τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Νικολὼ ὡς συζύγου τῆς δουκίσσης· ὅθεν δύναται νὰ ἀφήσῃ τὴν Φιωρέντζαν εἰς ἐλευθέραν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν, ἀλλὰ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ αὐτῇ νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τῆς Κρήτης ἄνευ νεωτέρου εἰδικοῦ περὶ τούτου τῆς Βουλῆς διαγγέλματος. Δέκα ἡμέρας ὑστερώτερον, τὴν 29 Αὐγούστου, ὥρισαν ὅτι ὁ Νικολὼς Σανοῦδος ἐξ Εὐβοίας ἠδύνατο μὲ τρεῖς ὑπηρέτας καὶ μὲ τὸν Λωρέντζον Δε Βίκκι, συμβολαιογράφον τοῦ ἐλεγκτικοῦ συνεδρίου τῆς Κρήτης, νὰ μεταβιβασθῇ εἰς Κρήτην πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ συνομολογηθέντος συνοικεσίου. Ἐκεῖ ἐτελέσθη ὁ γάμος. Τὴν 10 Μαρτίου 1364 ἔπεμψεν ἡ Γερουσία τῷ Βαΐλῳ μυστικὴν ἐπιστολήν, ὅτι ἐν Βενετίᾳ ἐχάρησαν ὑπερμέτρως διὰ τὴν κατόρθωσιν τοῦ συνοικεσίου, καὶ ἐλπίζουσιν ὅτι θέλει ἀποβῆ εἰς τιμὴν καὶ εὐδαιμονίαν ἀμφοτέρων, καὶ εὐημερίαν πάντων τῶν ὑπηκόων· ἐδίδετο δὲ ὑπόσχεσις εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ δημοκρατία θέλει φροντίσει καὶ νῦν καὶ εἰς τὸ μετέπειτα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς νησιώτιδος ἡγεμονίας, καὶ προσταγὴ συγχρόνως κατεπείγουσα νὰ ὑποστηρίζωσι μὲ ζωοτροφίας τὰ διὰ τὴν Κρήτην προσδιωρισμένα στρατεύματα τῆς δημοκρατίας κατὰ τὴν τότε κρίσιμον τῆς νήσου ταύτης θέσιν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ νέοι σύζυγοι ἦσαν συγγενεῖς ἐξ αἵματος τρίτου βαθμοῦ (ἤτοι δεύτεροι ἐξάδελφοι), ἔγραψαν εἰς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Ε' τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1364, μετὰ τὸν τελεσθέντα βέβαιον γάμον, νὰ δώσῃ τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν, ἥτις φυσικὰ καὶ δὲν ἤργησε νὰ δοθῇ. Ὁ Σανοῦδος ἐξεπλήρωσε πιστῶς τὰς ὅσας πρὸς τὴν Βενετίαν ἀνέλαβεν ὑποχρεώσεις, καὶ οὐ μόνον ἐπρομήθευε τρόφιμα διὰ τὴν Κρήτην, ἀλλὰ μάλιστα ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος μὲ τὰ κάτεργα καὶ τοὺς πρὸς βομβαρδισμὸν ὅλμους του (cum galeis et mortaris) ἐναντίον τῶν ἐκεῖ ἐπαναστατῶν. Ἡ ἀφοσίωσίς του ἐπηνέθη δημοσίᾳ διὰ προκηρύξεως τῆς Γερουσίας τὴν 23 Αὐγούστου τοῦ ἀκολούθου ἔτους, ὅτε ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης εἶχε πλέον κατευνασθῆ.

Ἐκ τοῦ γάμου του ἀπέκτησε δύω θυγατέρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρεσβυτέρα ὠνομάσθη κατὰ τὴν πρὸς μητρὸς μάμμην της Μαρία, ἐν ᾧ ἡ νεωτέρα ἐκλήθη Ἰσαβέτα· ἀλλὰ ὀλίγον ὕστερον μετὰ τὴν γέννησιν τῆς τελευταίας ἀπέθανεν ἡ δούκισσα Φιωρέντζα, ὁ δὲ υἱός της ἐκ πρώτου γάμου Νικολὼς Β' Δάλλε Κάρκερι, ἂν καὶ ἀνῆλιξ, καὶ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ μητρυιοῦ του Νικολὼ Σανούδου, ἀνέβη τὸν θρόνον τῆς δουκίας τοῦ Αἰγαίου κατὰ τὸ ἔτος 1371. Ὁ νέος ἡγεμὼν ἐσκέφθη πάραυτα πῶς νὰ ἐξοικονομήσῃ τὴν ἐκ μητρὸς ἀδελφήν του Μαρίαν, ἂν καὶ αὐτὴ μόλις εἶχε φθάσει τὸ ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας της· τὴν 18 Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἔδωκεν αὐτῇ καὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς μέλλουσιν ἀπογόνοις ὡς τιμάριον τὴν νῆσον Ἄνδρον, μετὰ τῶν εἰσοδημάτων καὶ δουλοπαροίκων· αὐτὴ δὲ ὑπεχρεοῦτο δι' ἑαυτὴν καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς ποτὲ ἀπογόνους τρεῖς μῆνας κατ' ἔτος νὰ ἐκπληροῖ τῷ δουκὶ κατὰ πρόσκλησίν του τιμαριωτικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ διαρκούντων δύω μηνῶν νὰ στέλλῃ δύω ναύτας διὰ τὸ πλήρωμα τῶν δουκικῶν κατεργων, νὰ μὴ ὑπανδρεύηται ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἐπικυριάρχου της, νὰ τρέφῃ δὲ τὴν νεωτέραν της ἀδελφὴν Ἰσαβέταν καὶ νὰ τὴν προικίσῃ. Καὶ ἡ Ἀντίπαρος ἀκόμη, καὶ διάφορα κτήματα εἰς τὴν θέσιν Λιχάδα ἢ Λιθάδα τῆς Εὐβοίας παρεδόθησαν αὐτῇ διὰ προνομιαίας πράξεως ἐκδοθείσης τὴν 14 Φεβρουαρίου 1372 (διὰ τοῦ καγκελλαρίου Εὐβοίας Γεράρδου Δὲ Κόρτε). Τοιουτρόπως ἐχωρίσθη ἡ Ἄνδρος ἐκ νέου ἀπὸ τοῦ λοιποῦ Αἰγαίου Πελάγους, καὶ ἐξηκολούθει νὰ ὑπάρχῃ ὡς χωριστὴ καὶ ἀνεξάρτητος πολιτεία. Τὰς περαιτέρω τύχας, εἰς τὰς ὁποίας περιέπεσεν ὑπὸ τοὺς διαδόχους τῆς Μαρίας, θέλω ἀναπτύξει ἐπὶ τὸ μερικώτερον εἰς τὴν συνέχειαν τῆς πραγματείας.

Ι. Μαρία Σανούδη, δυνάστις τῆς Ἄνδρου.

1371—1384.

Ἐντὸς ὀλίγου παρουσιάσθησαν μνηστῆρες διὰ τὴν νέαν κυρίαρχον τῆς Ἄνδρου. Ἐν ᾧ ὁ ἐκ μητρὸς ἀδελφός της Νικολὼς ὁ Β'. ἐνυμφεύθη τὴν Πετρωνίλλαν Τόκκω, θυγατέρα τοῦ Παλατινοῦ κόμητος Λεονάρδου Α'. τῆς Κεφαλληνίας, ὁ τότε βαΐλος τῆς Εὐρίπου Βαρθολομαῖος Κυϊρίνης (1370—1372), ἐπροσπάθει ὅπως ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ συνοικέσιαν μεταξὺ τῆς Μαρίας καὶ ἑνὸς ἐκ τῶν υἱῶν του. Τὸ ἐκεῖ σταθμεῦον διὰ τὴν προστασίαν τῆς νήσου πολεμικὸν κάτεργον, τὸ ἔπεμπεν ἐπανειλημμένως ἐκτὸς τῆς χώρας εἰς Νάξον, ἵνα παρακινήσῃ τὸν δοῦκα Νικολὼν, καὶ τὸν μητρυιὸν τούτου Νικολὼν Σανοῦδον εἰς συγκατάνευσιν· καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἀπέφευγον νὰ ἀπαντήσωσι θετικῶς, παρεξετράπη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ζητήσῃ νὰ ἐκβιάσῃ διὰ τῆς δυνάμεως τὴν συγκατάνευσιν. Τὸ φέσιμον τοῦτο δὲν ἔλαθε τὴν ἄγρυπνον δημοκρατίαν· ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἄλλα πράγματα εἶχε παραβῆ τὰς ὁδηγίας του, καὶ οὕτως «ἥμαρτε κατὰ τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ δικαίου» ἐνεκαλέσθη μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ὑπὸ τῶν δημοσίων κατηγόρων (Avvogadori del commun) ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν Κακουργιοδικῶν (Quaranzia criminale)· ἀφ' οὗ δὲ ἀπεδείχθησαν τὰ ἐγκλήματά του, τὸ δικαστήριον τὸν κατεδίκασε τὴν 16 Ἰουλίου 1375 εἰς χρηματικὴν ποινὴν 200 δουκάτων, καὶ τὴν ἀπώλειαν πάντων τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τῆς Εὐβοίας, καὶ τὴν 22 ἐδημοσιεύθη ἡ ἀπόφασις ἐν τῇ μεγάλῃ Βουλῇ. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος εὑρίσκομεν ὅτι ὁ Πέτρος Δάνδολος, υἱὸς τοῦ Μάρκου τῆς Ἄνδρου, παρουσίασεν ἀπαιτήσεις ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τριτημορίου τῆς Εὐβοίας ἐναντίον τοῦ Δουκὸς Νικολώ· ἡ ἀποθανοῦσα σύζυγός του, καταγομένη ἐκ τοῦ δουκικοῦ οἴκου τῶν Σανούδων, εἶχεν ἀπολέσει τὰ δωρητήρια ἔγγραφα προνομιῶν, ἐζήτει δὲ αὐτὸς τὴν ἀνανέωσιν καὶ ἐκτέλεσιν πρὸς χάριν τοῦ υἱοῦ του Μαρίνου· ἡ ὑπόθεσις περιεπλέκετο ἐπὶ τὸ μᾶλλον, καὶ ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ ἀπέτυχον, μέχρις οὗ τελευταῖον ἡ δημοκρατία ἀπεφάνθη εἰς τὴν δίκην ταύτην διὰ τοῦ βαΐλου της Πέτρου Μοκενίγου (1374—1376) ὑπὲρ τοῦ δουκὸς Δάλλε Κάρκερι.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν παρουσιάσθη νέος μνηστὴρ διὰ τὴν Μαρίαν, ὅστις ὅμως καὶ αὐτὸς, ὡς ἐφαίνετο, δὲν ἤρεσκε τῇ δημοκρατίᾳ· διότι τὴν 13 Μαρτίου 1376 προσέταξε πάλιν τὸν βαΐλόν της νὰ ἐμποδίσῃ τὸν γάμον, παραγγείλασα αὐτῷ νὰ ἀπειλήσῃ τὸν ἀδελφόν της Νικολὼν Δάλλε Κάρκερι καὶ τὸν μητρυιὸν αὐτοῦ Νικολὼν Σανοῦδον διὰ τῆς δυσμενείας τῆς πολιτείας, καὶ νὰ προτείνῃ αὐτοῖς μᾶλλον εἰς γαμβρὸν τὸν υἱὸν τοῦ τριάρχου τῆς Εὐβοίας Βαρθολομαίου Γ' Γκίζη, ὀνόματι Γεώργιον. Καὶ ἐμποδίσθη μὲν τὸ προσχεδιασθὲν συνοικέσιον, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ἡ δημοκρατία νὰ κατορθώσῃ ὥστε ἡ Μαρία νὰ δεχθῇ τὸν προταθέντα γαμβρόν. Ἐξ ἄλλου μέρους ἐγένετο εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἄλλος γάμος ἐπὶ τῆς Μήλου· ὁ Μάρκος Σανοῦδος δυνάστης τῆς νήσου ταύτης ἀπὸ τοῦ 1341 εἶχε μονογενῆ θυγατέρα, ὀνομαζομένην, ὡς καὶ ἡ ἐξαδέλφη της, Φιωρέντζα· αὐτὴ ἐτέλεσε τὸν γάμον της περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1376, καὶ ἔφερεν ὅλην τὴν νῆσον, δι' ἑκουσίας παραιτήσεως τοῦ πατρός της, προῖκα εἰς τὸν σύζυγόν της· οὗτος δὲ ἦτο Φραγκῖσκος ἢ Φραγκούλης Κρίσπος, πολίτης τῆς Εὐβοίας, ὅπου ὁ δοὺξ Ἰωάννης ὁ Α' τῷ εἶχε δώσει ὡς τιμάριον τὴν αὐτῷ ἀνήκουσαν βαρωνίαν *Ἀστρογίδες*. Αὐτὸς εἶχεν ἀποικήσει μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Νικολὼ Φραγκεσκίνου ἀπὸ τῆς Λομβαρδίας εἰς Εὔβοιαν, καὶ εἶχεν εὑρεῖ καλλίστην ὑποδοχὴν παρά τε τοῖς ἐκεῖ ἄρχουσι Δάλλε Κάρκερι ἐκ Βερώνης, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Σανούδοις τῆς Νάξου, καὶ διὰ τῆς πανούργου συμπεριφορᾶς του ἤξευρε νὰ γίνῃ ἀγαπητὸς παρὰ τοῖς ὑπηκόοις τῶν τελευταίων· ὑπερεῖχε δὲ εἰς τὸ ἐπιχειρηματικὸν του πνεῦμα καὶ αὐτὸν τὸν νεανίαν δοῦκα Νικολὼν Δάλλε Κάρκερι. Ἐν ᾧ οὗτος διὰ τῆς ἄφρονος συμπεριφορᾶς του καὶ τῶν ἀπίστων μηχανορραφιῶν του κατὰ τῆς Εὐβοίας, διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ὁποίας εἶχε συμμαχήσει μετὰ τῆς μεγάλης Λεγεῶνος τῆς Ναυάρας, ἦλθεν εἰς ἔχθραν μετὰ τῶν Βενετῶν, καὶ διὰ τῶν βιαιοπραγιῶν του ἠρέθιζε τοὺς ὑπηκόους του, ὁ νέος δυνάστης τῆς Μήλου ἐκέρδησεν ἐντὸς ὀλίγου τὴν εὔνοιαν πάντων τῶν νησιωτῶν, οἵτινες πρὸς τούτοις ἐνόμιζον αὐτὸν ὡς ἔχοντα περισσότερα δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δουκίας παρὰ ὁ σκληρὸς Δάλλε Κάρκερι. Εἴ τε λοιπὸν διότι ἠκολούθησε γενικὴ ἐπανάστασις, εἴτε διότι τοῦ Κρίσπου ἡ χεὶρ ἐτραυματίσθη δεινῶς ἐπί τινος κυνηγίου, ὁ δοὺξ Νικολὼς ὁ Β'. ἔπεσε κατὰ τὸ ἔτος 1383 ἐπὶ τῆς Νάξου διὰ δολοφόνου χειρός· οἱ ὑπήκοοί του ὕψωσαν ὁμοφώνως τὸν δυνάστην τῆς Μήλου ὡς πλησιέστερον συγγενῆ ἐπὶ τοῦ δουκικοῦ θρόνου τῆς Νάξου, τὴν ὁποῖον κατέλαβεν ὡς Φραγκῖσκος Α'. μέχρι τοῦ 1397. Μόλις ἔφθασεν ἡ εἴδησις εἰς Βενετίαν τῆς νέας ταύτης διαδοχῆς, καὶ ἡ Γερουσία τὴν 19 Ἀπριλίου 1383 ἔγραψε τῷ βαΐλῳ Ἀνδρέᾳ Ζένῳ (1381—1383) εἰς Εὔριπον νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν πασῶν τῶν βενετικῶν κτήσεων, διὰ τὸν ὁποῖον σκοπὸν ὁ δοὺξ τῆς Κρήτης Πέτρος Μοκενίγος (1381—1383) ἤθελε τῷ παρέξει χεῖρα ἀρρωγόν· προσέτι νὰ ἐπιβάλῃ κατάσχεσιν ἐπὶ τῆς Ὠρεοῦ καὶ τῶν ἄλλων πολεων καὶ πύργων τοῦ ἀποθανόντος δουκὸς, τὴν δὲ ἐκ μητρὸς ἀδελφὴν αὐτοῦ Μαρίαν Σανούδην τῆς Ἄνδρου νὰ ἁρπάσῃ καὶ νὰ φέρῃ εἰς Εὔριπον, καὶ πρὸ πάντων νὰ τὴν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ὑπανδρευθῇ ἄνευ συγκαταθέσεως τῆς Βενετίας· ὡς πρὸς τὰ ἄλλα δὲ νὰ τὴν συστήσῃ εἰς τὸν πατέρα της κατεπειγόντως. Περὶ τοῦ νέου δουκὸς καὶ τῆς ἀναγνωρίσεώς του δὲν ἀπεφασίσθη τίποτε πρὶν λάβωσιν ἐπισήμους εἰδήσεις ἐκ Νάξου, αἵτινες δὲν ἐβράδυναν. Ὁ Φραγκῖσκος καὶ πάντες οἱ εὐγενεῖς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἔγραψαν τῇ Βενετίᾳ δηλοῦντες, ὅτι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ προάξωσι τὴν τιμὴν τῆς δημοκρατίας, καὶ παρεκάλουν διὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀναγνώρισιν· ὁ δοὺξ τῆς Κρήτης ὑπεστήριζε τὴν αἴτησίν των. Διὰ τοῦτο ἀπεφάνθη κατὰ τὴν 26 Ἀπριλίου ἡ Γερουσία ὅτι ἦτο ἑτοίμη νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Κρίσπον ἐκ τῆς Εὐβοίας μὲ ζωοτροφίας, ὡσαύτως δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Κρήτης. Ἐν τούτοις διεταχθησαν ἀμφότεροι οἱ ἐκεῖ ἁρμοσταὶ (Rettori) νὰ ἐξακολουθῶσι πάντοτε νὰ πέμπωσι πληροφορίας περὶ αὐτοῦ· εἰς δὲ τὸν βαΐλον ἐδόθη κυρίως ἡ ἐντολὴ νὰ κρατῇ καλῶς τὴν κατοχὴν τῆς Ὠρεοῦ. Δύω ἦσαν κυρίως τὰ αἴτια ἅτινα παρεκίνησαν τὴν δημοκρατίαν νὰ φανῇ φιλικωτέρα πρὸς τὸν ἅρπαγα τοῦ θρόνου τοῦ Αἰγαίου· πρῶτον μὲν ἡ ἐπιρροὴ τοῦ βαΐλου Ἀνδρέα Ζένου, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐκεῖνος ὑπῆρχεν εἰς σχέσεις στενάς, καὶ δεύτερον τὸ περιστατικὸν ὅτι εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐζήτησε δι' ἕνα ἐκ τῶν υἱῶν του τὴν θυγατέρα τοῦ τότε δόγου Ἀντωνίου Βενιέρ. Ὁ ἐπίσκοπος Μήλου Βιτάλης Δὲ Φαέντζα παρουσιάσθη εὐθὺς μετὰ ταῦτα ὡς πληρεξούσιός του εἰς Βενετίαν, καὶ τὴν 30 Ἰουλίου 1382 ἔδωκεν ἡ μεγάλη Βουλὴ τὴν συναίνεσίν της, ἂν καὶ ὁ γαμβρὸς ἦτο παῖς ἀκόμη, διότι τὸ συνοικέσιον τοῦτο συνέτεινε πρὸς τιμὴν καὶ ὄφελος τῆς δημοκρατίας. Ὁ ἀῤῥαβὼν μεταξὺ τῆς θυγατρὸς τοῦ Βενιὲρ καὶ τοῦ νέου Ἰακώβου Κρίσπου ἐτελέσθη εὐθύς· Δυσκολώτερον ἦτο νὰ λυθῶσι τὰ ζητήματα, τί ἔπρεπε νὰ γίνῃ μὲ τὴν χήραν τοῦ Δάλλε Κάρκερι Πετρωνίλλαν Τόκκω, μὲ τὸ αὐτῇ ἀνῆκον μερίδιον ἐπὶ τῆς νήσου Εὐβοίας, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἐκ μητρὸς ἀδελφήν του Μαρίαν Σανούδην. Ἡ πρώτη, ἥτις εἶχε δικαιώματα εἰς σύνταξιν ἐπὶ τῇ χηρείᾳ της, ἔλαβεν ἀπὸ τὰ ὑποστατικὰ τοῦ συζύγου της διάφορα σημαντικὰ κτήματα πλησίον τῆς Λιχάδος καὶ τῆς Αἰδηψοῦ, ἅτινα τῇ ἔμειναν μέχρι τοῦ θανάτου της κατὰ τὸ 1410, μ' ὅλλον ὅτι αὐτὴ ἤδη ἀπὸ τῆς 6 Δεκεμβρίου 1383 εἶχε λάβει τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς Βενετίας νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν Νικολὼν Βενιὲρ, υἱὸν τοῦ δόγου καὶ νῦν γυναικάδελφον

τοῦ Ἰακώβου Κρίσπου. Ἐκτὸς τούτων εἶχεν ἡ Πετρωνίλλα καὶ ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Κρίσπου τῆς χηρείας της ἀποτίμημα, τὸ ὁποῖον ἑκουσίως νὰ δώσῃ ὁ Κρίσπος δὲν ἐδείκνυε πολλὴν ὄρεξιν. Συγχρόνως ὅμως ἦτο κενὴ καὶ ἡ κληρουχία τῶν δύω τριτημορίων τῆς Εὐβοίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων μόνη ἡ δημοκρατία ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ἐκ νέου ὅπως ἂν ἤθελεν, ἀφ' οὗ ὁ τιτουλάριος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως Ἰάκωβος Δὲ Βῶ, ἢ κατὰ τοὺς Ἰταλοὺς Δὲ Βάλτζη, παρεχώρησεν αὐτῇ τὰ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι δικαιώματά του ἐπὶ τῆς τιμαριωτικῆς ἐπικυριαρχίας. Ὁ Βαρθολομαῖος Γκίζης, ὅστις ἦτο ἰδιοκτήτης τοῦ ὑπολοίπου τριτημορίου τῆς νήσου, δὲν ἔλειψε νὰ παρουσιασθῇ ἀμέσως εἰς Βενετίαν, ὥστε εἰ δυνατὸν νὰ ἐνεργήσῃ δι' ἑαυτὸν τὴν τιμαριωτικὴν περιβολὴν τῶν κτημάτων τοῦ τελευταίου Δάλλε Κάρκερι, ἅτινα περιῆλθον τῇ δημοκρατίᾳ· συγχρόνως ὅμως ἀνεφάνη καὶ ἄλλος ἀξιώσεις ἔχων ἐπὶ ἑνὸς τρητημορίου τῆς Εὐβοίας, Ἰανούλης Δὲ Νοαΰὲρ, τοῦ ὁποίου οἱ πρόγονοι εἶχον ποτὲ μερίδιον ἐπὶ τῆς νήσου, καὶ ὅστις εἶχε λάβει ὁ ἴδιος ἐκεῖ σημαντικὰ ὑποστατικὰ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του, τοὺς Γκίζη καθὼς καὶ τοὺς Κάρκερι. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὁ Γκίζης, νομίζων ἑαυτὸν ἀκόμη τιμαριοῦχον ἐξαρτώμενον παρὰ τῶν Ἡγεμόνων τῆς Ἀχαΐας, ἀπετάθη εἰς τὸν ἐκεῖ βαΐλον Μαϊῶττον Δεῖ Κοτταρέλλι διὰ νέαν περιβολήν. Ἐν Βενετίᾳ δὲν ἦσαν ἀκόμη καλῶς πληροφορημένοι περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν δικαιωμάτων ἀμφοτέρων τῶν αἰτούντων· δι' ὃ τοὺς διέταξαν τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1383 πρὸ πάντων νὰ πέμψωσι ταχυδρόμους εἰς Εὔβοιαν, διὰ νὰ φέρωσι τὰ ἐπὶ τῶν διεκδικουμένων προνομιῶν διπλώματα αὐτῶν· συγχρόνως ἐδόθησαν εἰς τὸν βάϊλον ὁδηγίαι νὰ γράψῃ εἰς τὸν Μαϊῶττον, καὶ νὰ λάβῃ πληροφορίας περὶ τυχούσης τιμαριωτικῆς κληρουχίας ἢ ὑποθηκεύσεως πύργων παρὰ τοῦ Γκίζη εἰς τὸν Νοαΰὲρ, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἐπὶ τῆς διαδικασίας προκειμένων ἐγγράφων. Ἔπρεπεν ὡσαύτως νὰ ἐρευνήσῃ ἂν τυχὸν ὑπάρχωσι καὶ ἄλλοι συγγενεῖς ζῶντες τοῦ τελευταίου δουκὸς, καὶ νὰ κατάσχῃ τὰ εἰσοδήματα τῶν δύω τριαρχιῶν, καὶ νὰ φροντίσῃ πρὸς διατήρησιν τῶν βενετικῶν φρουρίων. Τρεῖς ἡμέρας μετέπειτα ἐδόθη εἰς τὸν βάϊλον πληρεξουσιότης νὰ ἐκπληροῖ προσωρινῶς καθήκοντα τοποτηρητοῦ τοῦ Κάρκερι εἰς τὰς ἐπὶ τῆς Εὐβοίας ὑποθέσεις. Καὶ εἶχε μὲν ἀφήσει ὁ Νικολὼς Δάλλε Κάρκερι διαφόρους νόθους υἱοὺς μεταξὺ τῶν ὁποίων Φραγκίσκος ἦτο ὁ ἀξιώτερος (α)· ἀλλ' αὐτοὶ ἔμενον εὐχαριστημένοι μὲ ὅσα ἀπένειμεν αὐτοῖς ὁ πατὴρ ἐν τῇ διαθήκῃ του, καὶ δὲν παρουσιάσθησαν καθ' ὅλου εἰς τοῦ βαΐλου τὴν πρόσκλησιν. Ἐξ ἐναντίας ἀνεφάνη πάραυτα εἰς Ἐνετίαν ὁ Φίλιππος Ἰωάννου Σανοῦδος ἐξ Εὐρίπου, ὁ πρότερον διατελέσας Φρούραρχος Πτελεοῦ (1360—1362), ὡς πληρεξούσιος τῆς Μαρίας Σανούδης, θυγατρὸς τοῦ Νικολὼ ἐκείνου Σπετσαβάνδα· αὐτὸς παρουσίασε δύω ἀγωγάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἀπέβλεπε τὴν Εὔβοιαν, ἡ δὲ ἄλλη τὴν νῆσον Ἄνδρον. Ἐπῆλθεν ὅμως κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν ὁ Νικολὼς Βενιὲρ, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ ἰδίοις ἀναλώμασιν ἤδη πρότερον (συνεπείᾳ διαγγέλματος τῆς 8 Δεκεμβρίου) εἶχεν ἐξοπλίσει νυμφαγωγὸν κάτεργον, ἀδείᾳ αὐτῆς τῆς Γερουσίας (ὑπὸ ἡμερομηνίαν 28 Ἰουνίου 1384) ἀπέπλεε μετὰ συνοδίας 12 προσώπων εἰς τὸ Αἰγαῖον, καὶ ἀπέστειλε πάραυτα πρὸ αὐτοῦ ἀπεσταλμένον του πρὸς τὸν Φραγκίσκον Κρίσπον, διὰ νὰ παραλάβῃ τὸ τῆς χηρείας ἀποτίμημα τῆς συζύγου του Πετρωνίλλας, ἀνεφύη τοιοτρόπως τετραπλῆ, εἰς ἄκρον περιπεπλεγμένη δίκη.

Τάχιον τῶν ἄλλων διελύθη τὸ περὶ τῶν δύω τριτημορίων τῆς Εὐβοίας ζήτημα· παρὰ πάντων ἀνεγνωρίσθη ὅτι ὁ Γκίζης δὲν εἶχε περαιτέρω κανὲν δικαίωμα, παρὰ ἐπὶ τοῦ παρὰ τῶν προγόνων του κατεχομένου ἑνὸς τριτημορίου· τὰ δικαιώματα τοῦ Ἰανούλη Δὲ Νοαΰὲρ ἐρρίνοντο ὅτι δὲν ἦσαν μὲν κατὰ πάντα ἀναμφισβήτητα, καθὼς οὔτε τὰ τῆς Μαρίας. Ἐν τούτοις ἡ Γερουσία ἀπεφάνθη τὴν 22 Ἰουνίου 1385, ὅτι ἑκάστῳ ἐκ τῶν τελευταίων τῶν ἀξιώσεις ἐχόντων, ἔπρεπε νὰ ἀπονεμηθῶσι τὰ εἰσοδήματα ἑνὸς τριτημορίου τῆς νήσου· τὰ φρούρια ὅμως καὶ ἡ ἐπὶ τῆς χώρας δικαιοδοσία νὰ μένωσιν εἰς χεῖρας τῆς δημοκρατίας, τὰ δὲ ἔξοδα πρὸς διατήρησιν τῶν ὠχυρωμένων πύργων νὰ ἀπαντῶνται ἐκ τῶν εἰσοδημάτων. Τοιουτοτρόπως ἀπέκτησεν ὁ οἶκος Νοαΰὲρ ἓν τρίτον τῆς νήσου, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν του μέχρι τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως. Ἡ Μαρία Σανούδη ἀπέκτησε τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου μετὰ τῆς πρωτευούσης Ὠρεοῦ, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὁποίου μέρους ἔκειτο καὶ ἡ ἐπὶ χηρείᾳ ἀπονεμηθεῖσα ὡς ἀποτίμημα χώρα τῆς Πετρωνίλλας Τόκκω, καὶ τὸ ἀφῆκεν εἰς κληρονομίαν τοῖς ἀπογόνοις αὐτῆς, τοῖς δυνάσταις Ἄνδρου καὶ Μάρου. Ὁ Φίλιππος Σανοῦδος ἔλαβεν ἐπὶ τῆς νήσου ὡς τιμάριον παρ' αὐτῆς τὴν 14 Ὀκτωβρίου τὸν πύργον καὶ τὸ χωρίον Ῥάχη εἰς εὐχαριστήριον διὰ τοὺς κόπους του· ἡ αἴτησίς του ὅμως, νὰ τῷ δοθῇ ἡ ἄδεια ἵν' ἀνοίξῃ τὴν πύλην καὶ τὸν ἐξώστην ἄλλου τινὸς πύργου κειμένου πλησίον παρὰ τὰ τείχη τῆς Εὐρίπου, ἅτινα εἶχον φραχθῆ ἀπὸ τοῦ τελευταίου γενουηνσίου πολέμου, ἀπερρίφθη τὴν 9 Μαρτίου 1386, καὶ οὕτως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν νῆσον· ἐκληρονόμησε δὲ αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥάχης καὶ τῶν ἄλλων κτημάτων ὁ υἱός του Ἰωάννης, τὸν ὁποῖον ἡ Βενετία διώρισε τὴν 24 Ἰουνίου 1416 φρούραρχον Ὠρεοῦ ἐπὶ δύω ἔτη.

Περισσοτέρας δυσκολίας ἐδοκίμασαν ἵνα διαλύσωσι τὴν μεταξὺ Πετρωνίλλας καὶ τοῦ νέου συζύγου της Νικολὼ Βενιὲρ, καὶ τοῦ Φραγκίσκου Κρί-

(α) Εἰς τὸν Φραγκίσκον τοῦτον, ἐπικαλούμενον Δὰ Βερώνα, ὅστις περιεβλήθη μετέπειτα τὸ ἀξίωμα Θησαυροφύλακος τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας ἐν Ναυπλίᾳ (ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 1427), ἀπενεμήθησαν μετέπειτα (τὴν 22 Ἰουλίου 1417), κατ' ἔτος 200 ὑπέρπυρα ἀπὸ τοῦ εἰσοδήματος τῶν σιτηρῶν τῆς Διδυμοτείχου καὶ Διχάδος, διὰ νὰ ζῇ ἀξιοπρεπῶς.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΑΝΟΥΔΩΝ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ ΚΑΙ ΑΝΔΡΟΥ

κατὰ τὸν Κ. HOPF.

Μάρκος Β'. Σανοῦδος, ἱππότης 1261.
3 δούξ τῆς Νάξου καὶ Ἄνδρου ἀπὸ τοῦ 1262. 1263. 1282. 1283. 1286. 1292.

Γοδιελήμος Α', δυνάστης Σύρου 1286.
4 δούξ τῆς Νάξου καὶ Ἄνδρου. 1303. 1313. 1318 1319. 1321.

Νικολὼς Α'. 1310. 1318. 1321.
3 δούξ Νάξου καὶ Ἄνδρου 1321. † 1341.
σύζυγος: Ἰωαννίτσα Δὲ Βρέϊνη
ἐξ Ἀθηνῶν.

Μάρκος, δυνάστης Μήλου. 1341—1375.

Φιωρεντίζα δυνάστις Μήλου
διὰ τῆς παραιτήσεως τοῦ πατρός της 1376.
σύζυγος: Φραγκίσκος Α' Κρίσπος,
δυνάστης Μήλου 1376—1397.
9 δούξ τῆς Νάξου 1383—1397 † 1397.

Φραγκίσκος, δυνάστης Μήλου. 1286.
Σύζυγος: Καταρίνα Δὲ Τοιρναί, βαρωνὶς τῶν Καλαβρύων.

Γοδιελήμακκος. 1319.
1362 ζῶν ἐν Εὐρίπῳ

Νικολὼς Σανοῦδος Σπετσαβάνδας.
1360. 1363. 1374. 1375. 1383.
σύζυγος: Φιωρέντζα Σανούδη ἐξαδέλφη του
β' βαθμοῦ, δούκισσα Νάξου. † 1371.

Ἰωάννης Α'
6 δούξ Νάξου καὶ Ἄνδρου 1341—1362
† 1362. σύζυγος: Μαρία 1362. 1363.

Φιωρεντίζα. 7 δούκισσα Νάξου καὶ Ἄνδρου
1362—1371 † 1371.
α. σύζυγος: Ἰωάννης Δάλλε Κάρκερι, τριάρχης δύω τριτημορίων τῆς Εὐβοίας, † 1331.—
β' σύζυγος: Νικολὼς Σανο δος Σπετσαβάνδας, ἐξάδελφός της δευτέρου βαθμοῦ. 1363. 1383.

Ἰωάννης, νεωτέρα ἀδελφὴ
ἀρραβωνιασθεῖσα μετὰ τοῦ δουκὸς Ἰωάννου Β' Κρίσπου τῆς Νάξου. 1384. 1389. 1400.
ὅστις τὴν κατέλιπε νυμφευθεὶς ἄλλην.

Μαρία
δυνάστις Ἄνδρου 1371—1384.
Κυρία τριτημορίου τῆς Εὐβοίας 1383—1426.
Δυνάστις Πάρου καὶ Ἀντιπάρου 138—1411. † 1426.
συζευχθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1390 μετὰ τοῦ
Γασπάρου Δὲ Σομπαρίπα,
(ἴδε ἀκολούθως τὴν γενεαλογίαν τῶν Σομπαρίπα.).

Νικολὼς Β' Δάλλε Κάρκερι, τριάρχης δύω τριτημορίων
τῆς Εὐβοίας ἀπὸ τοῦ 1339.
8 δούξ τῆς Νάξου 1371—1383. † 1383.
σύζυγος: Πετρωνίλλα Τόκκω θυγάτηρ τοῦ κόμητος Παλατινοῦ τῆς Κεφαλληνίας· λαμβάνει ἐπὶ χειρὶ κληρουχίαν τὴν Λιβαδιὰ Αἰγάδα ἐν Εὐβοίᾳ 1383—1410. Ἐπανυπανδρεύεται 1383 μετὰ τοῦ Νικολάου Δεντωνίου Βενιὲρ, ὅστις χηρεύσας τὸ 1410 λαμβάνει εἰς δεύτερον γάμον τὴν θυγατέρα Ματθαίου Πρεμαρίνου δυνάστου τῆς Βέου.

Φραγκίσκος Δάλλε Κάρκερι
νόθος τοῦ δουκὸς Νικολὼ, ζῶν ἐν Εὐβοίᾳ 1417.
ἐκπαρουλὲξ τῆς Ναυπλίας. † 1427.—

"Ἐξ διάφοροι υἱοὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων κατάγονται οἱ 11 τελευταῖοι Κρίσπαι δοῦκες τῆς Νάξου.

σπου διαφοράν· ὁ τελευταῖος εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Βενιὲρ ἵνα κανονίσῃ τὰ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ζητήματα. Ἡ Βενετία ἐδήλωσεν αὐτῷ τὴν 19 Ἰουνίου, 1384, ὅτι ἡ δημοκρατία ἤθελε χαρῆ πολὺ ἐὰν ἐνέδιδεν· ἐὰν δὲ ἐζήτει ὑπεκφυγάς, ὅτι ἡ πολιτεία ἤθελε βοηθήσει τὸν ἑνάγοντα εἰς τὸ δίκαιόν του· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐδόθη καμμία ἐξήγησις, τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν ἔγινεν ἡ νέα διανομὴ τῆς Εὐβοίας, ἀνανεώθη ἡ πρώτη ἀπόφασις, συγχρόνως δὲ κατεσχεθησαν καὶ τὰ ἐν Κρήτῃ κείμενα δέματα βαμβακίων τοῦ ἀποθανόντος δουκός, καὶ πωληθέντων αὐτῶν παρακατετέθησαν τὰ ἐξ αὐτῶν χρήματα παρὰ τῷ ταμείῳ τῆς νήσου. Εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον Κρίσπον ἀπεστάλη δι' ἐντολῆς τῆς Πετρωνίλλας ὁ Νικολὼς Δὲ Γεράρδω, ἀφ' οὗ δὲ καὶ τότε ἀκόμη δὲν ὑπεχώρησεν, ἔγραψεν αὐτῷ ἡ Γερουσία τὴν 14 Ἰουλίου 1385 ἐντονον ἐπιστολήν, ὅτι « ὠργίσθησαν εἰς τὸ ἄκρον διὰ τοιαύτην πρωτοφανῆ ἀπιστίαν, καὶ ὅτι ἐὰν δὲν συμμορφωθῇ καὶ τώρα ἀκόμη μὲ τὰ διαταχθέντα, θέλουσιν ἐφαρμοσθῆ κατ' αὐτοῦ τὰ ἁρμόδια μέτρα. » Ἀλλὰ πάντοτε ἐβράδυνεν ὁ δούξ. Ὅθεν κατὰ πρῶτον ἐδόθη διαταγὴ τὴν 19 Ἰανουαρίου τοῦ ἑπομένου ἔτους εἰς τὸν δοῦκα Μάρκον Ζένον τῆς Κρήτης (1385—1387) νὰ παραδώσῃ τὰ ἐν τῷ θησαυροφυλακείῳ χρήματα τοῦ Κάρκερι εἰς τοὺς κληρονόμους, τουτ' ἔστιν εἰς τὸν μητρυιὸν τοῦ θανόντος Νικολὼν Σανοῦδον· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ζένος, χάριν συγγενείας μετὰ τοῦ δουκὸς Κρίσπου ἠργοπόρει νὰ ἐκτελέσῃ τὸ διάταγμα, ἐπανελήφθη ἡ πρὸς αὐτὸν διαταγὴ τὴν 11 Δεκεμβρίου ἐντονώτερον. Καὶ ἡ μὲν πληρωμὴ ἐγένετο· ἡ Πετρωνίλλα ὅμως δὲν ἀπήλαυσε τῶν δικαίων της, ἂν καὶ ἡ Βενετία τὸ 1386 ἐμεσίτευσεν ἅπαξ ἔτι ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ δίκη ἔμεινεν ἐκκρεμὴς μέχρις ὑστερωτέρων χρόνων· παρακατιὼν θέλω ἐπανέλθει ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον.

Ἔτι μᾶλλον περιπεπλεγμένη ἦτο ἡ ἄλλη ὑπόθεσις, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος Σανοῦδος, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Μαρίας, παρουσιάσθη ἐνάγων εἰς Βενετίαν. Ἡ Μαρία ἀπώλεσε διὰ τοῦ ἅρπαγος τοῦ θρόνου Φραγκίσκου Κρίσπου κατὰ τὸ 1384 καὶ αὐτήν της τὴν ἀδελφικὴν κληρονομίαν, τὴν νῆσον Ἄνδρον. Νέος δυνάστης, καὶ ξένος ὡς πρὸς τὸν οἶκον τῶν Σανούδων ἐξελέξατο τὸν ἄλλοτε πύργον τοῦ Μαρίνου Δανδόλου εἰς ἰδικήν του κατοικίαν, κ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἤρχισεν ἐντεῦθεν νὰ ἀσκῇ μεγίστην ἐπιρροὴν οὐχὶ μόνον εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Αἰγαίου ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ ἁπάσης τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς· αὐτὸς δὲ ἦτο Πέτρος Ζένος, ὁ δούξ τῆς Ἄνδρου (1384—1427). — (*)

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΝΕΡΟΙΤΣΟΣ.

(*) Ὅρα τὴν παρατιθεμένην γενεαλογίαν τῶν Σανούδων τῆς Νάξου καὶ Ἄνδρου.

ΚΑΡΚΙΝΟΣ καὶ ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 243.)

—ooo—

Νέος τις λόρδος μὲ προσεκάλεσεν εἰς τὴν ἐξοχήν του ἐν καιρῷ θήρας. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς θήρας συγκροτοῦνται οὕτως εἰπεῖν στρατόπεδα (Shooting boxes) εἰς ἃ συνερχόμενοι οἱ πλούσιοι εὐγενεῖς, ἀναπτύσσουσιν ἀκατασχέτως τὰς ὀρέξεις των. Ὡς ἀξιοσημείωτον δὲ παράδειγμα τοιούτου κυνηγετικοῦ, πυγμαχικοῦ, φιλοποτικοῦ καὶ ἀκολάστου βίου, ἀντικειμένου μὲν εἰς τὴν χριστοπρέπειαν, ἀλλὰ ζωηροῦ, τερπνοῦ, καὶ θελκτικοῦ, ἔστω τὸ τοῦ λόρδου Βύρωνος εἰς Newstead-Abbey. Δημοσιεύοντες τότε τὸν ἀριστοκρατικὸν αὐτῶν τύφον, καὶ ἀποβάλλοντες ὅλα τὰ γελοῖα αὐτῶν προνόμια, ἀναλαμβάνουσι τὴν ἀρχαίαν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἰσότητα, καθ' ἓν καὶ μόνον διακρινόμενοι τῶν λεγομένων δυσγενῶν, κατὰ τὴν ὑπερβολήν.

Ὁ λόρδος Φ. . . , ὅστις ἔμελλε νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα, περιεστοιχίζετο εἰς τὴν ἐξοχήν του ὑπὸ πλήθους νέων ἀξιωματικῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἄκρα φαιδρότης καὶ τὸ ζωηρὸν πνεῦμα καθίστανον ἔτι λαμπροτέραν τὴν ἀγροτικὴν σκηνὴν εἰς ἣν παρευρισκόμην καὶ ἐγὼ ὡς θεατής. Κατέτριβον ὅλας τὰς ὥρας τρώγοντες, πίνοντες, ἀστειευομενοι, γελῶντες, τρέχοντες ἔφιπποι ὡς μανιακοί, σεβόμενοι μὲν τὴν ἡσυχίαν καὶ τοὺς ἀγροὺς τῶν χωρικῶν, καταδιώκοντες ὅμως τὰς θυγατέρας καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν, ἀγρυπνοῦντες ἐν κραιπάλῃ νύκτας ὁλοκλήρους, στοιχηματίζοντες στοιχήματα ἀλλόκοτα, ἀλιεύοντες, κυνηγοῦντες, παίζοντες, πυροβολοῦντες, κωμῳδοῦντες, ἑνὶ λόγῳ εἰς πᾶν εἶδος τέρψεως καὶ μανίας παραδιδόμενοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὅλα ταῦτα ἐθεωρήθησαν μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας ὡς μονότονα, ὁ λόρδος Φ. . . ἐπρότεινε νὰ ἐφεύρωμεν καὶ νέαν ποικιλίαν. Ὅθεν εἰδοποιήσαμεν διὰ τῶν ἐφημερίδων ὅτι χορὸς διὰ συνδρομῶν θέλει συγκροτηθῆ εἰς τὴν παρακειμένην κωμόπολιν Τ . . . , εἰς τὸν ὁποῖον βεβαίως θὰ συνέρρεον οἱ πέριξ εὐγενεῖς καὶ οἱ οἰκογένειαί των. Καὶ τῳόντι τὸ ὄνομα τοῦ Λόρδου Φ. . . καὶ ἡ παρουσία τῶν φίλων του εἵλκυσαν πολὺ πλῆθος.

Ἔπρεπε νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν μικρὰν ἐκείνην πόλιν, μεταμορφωθεῖσαν εἰς στρατόπεδον, ἑορτάζον οὕτως εἰπεῖν τὰ Βάκχεια. Ὁ ἦχος τῶν ὀργάνων, ἐπαναλαμβανόμενος ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν λόφων, ἠρέθισε τοὺς πέριξ χωρικούς, καὶ παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ συγκροτήσωσι δευτέραν ἑορτὴν οὐχ ἧττον θορυβώδη τῆς ἡμετέρας. Εὑρισκόμεθα εἰς ἄλλα Ἀβδηρα καὶ ὡμοιάζομεν ἄλλους Ἀβδηρίτας.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ὡραῖον φῦλον ἐφιλοτιμήθη νὰ καθωραΐσῃ τὴν ἑορτήν, διότι ποτὲ δὲν εἶχεν ἰδῇ νέους τόσῳ κομψοὺς, οὔτε ὀμήγυριν τόσῳ ἐκλεκτήν. Πόσον ἔπαλλον ὅλαι ἐκεῖναι αἱ νέαι καρδίαι! Πόσον τὸ θέλγητρον ἦτο ἰσχυρόν! Τίς ἐδύνατο ν' ἀντιστῇ εἰς αὐτό; Οἱ πλεῖστοι τῶν φίλων τοῦ λόρδου Φ. . . εἶχον εὐγενὲς τὸ ἦθος καὶ χαρίεις τοὺς τρόπους, καὶ ὅλοι σχεδὸν ἐγίνωσκον κατὰ βάθος, τὴν ἀσήμαντον μὲν ἀλλ' ἀκαταμάχητον διάλεκτον, τὴν τέχνην τοῦ εἰσχωρεῖν εἰς τὴν καρδίαν τῶν γυναικῶν διὰ κενολογίας καὶ δ' ἐπιτηδείων θωπειῶν. Μόνος ἐγὼ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀμέτοχος ἤμην τούτων τῶν πλεονεκτημάτων· τὸ πρόσωπόν μου δὲν εἶναι εὔμορφον, τὸ ἀνάστημά μου στρεβλοῦται χάριτος, καὶ οἱ τρόποι μου εἶναι μᾶλλον σκαιοί. Ἐκαθήμην ἄρα βωβὸς καὶ ξένος. Αἱ μελέται, τὰ δυστυχήματα, ἡ ἀφοσίωσίς μου εἰς τὴν σύζυγόν μου, αἱ εἰρηνικαὶ ἀπολαύσεις τοῦ οἰκιακοῦ βίου δὲν μὲ ἀφῆκαν νὰ σπουδάσω τὴν ἐπιπόλαιον ὁμιλητικήν, τὴν τοσούτῳ ἰσχυρὰν εἰς τὰς συναναστροφάς. Ἐχόρευσα μόνον δὶς μὲ νέαν ὅλως ἐγκαταλελειμένην, διότι ἦτο ἄσχημος, δειλὴ καὶ συνεσταλμένη. Αἱ τοιαῦται νέαι, αἰσθανόμεναι τὴν ἀπομόνωσίν των, ἀποβάλλουσι καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ αὐτὴν τὴν ζωηρότητά των, ἥτις ἀναπληροῖ ἐνίοτε τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐξωτερικῶν πλεονεκτημάτων, ἢ καὶ αὐτῆς τῆς διανοητικῆς ἱκανότητος.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων παρθένων μία ἐξεῖχε διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν σεμνότητα· τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ χάρις καὶ ἡ αἰδὼ καὶ τὸ θέλγητρον αὐτῆς, ὥστε ἐπεκαλεῖτο *Λευκὸν ἴον*. Ὅλοι σωρηδὸν τὴν περιεστοίχιζον, καὶ ὅλοι ἠμιλλῶντο τίς νὰ χορεύσῃ μετ' αὐτῆς. Οἱ μυθιστοριογράφοι, ὅπως ἐξεικονίζουσι κατὰ φαντασίαν τὸ κάλλος, σύμμετρον, τέλειον, ἴσον τοῦ τῶν ἀγγέλων, καθιστῶσιν αὐτὸ γελοῖον. Ἐγὼ ὅμως θέλω προσπαθήσει νὰ ζωγραφήσω τὸ τοῦ *Λευκοῦ ἴου* ὅπως τὸ εἶδον. Οἱ ὀφθαλμοί της ἦσαν γαλανοὶ ὡς ὁ οὐρανὸς τῶν Ἀθηνῶν, μεγάλοι, μαλακοί, ἔμπυροι, εὐμενεῖς, καὶ ἐζωγράφουν παραδόξως τὸ πρόσωπόν της, οὗ τινος οἱ εὔρυθμοι χαρακτῆρες θὰ ἐφαίνοντο ἄλλως ψυχροί. Ἡ ἀντίθεσις τοῦ αὐστηροῦ σχεδὸν ἤθους της πρὸς τὰ βλέμματά της, ἑρμηνεύοντα ἐν ταὐτῷ θερμότητα ψυχῆς, σταθερότητα, δύναμιν, βάθος αἰσθημάτων, σ' ἐμάγευε. Δάσος κόμης καστανῆς περιεχέετο ἐν εἴδει βοστρύχων φυσικῶν εἰς τὸ ὡραῖον μέτωπον καὶ τοὺς λευκοτάτους ὤμους της. Χάρις ἀπαράμιλλος, μεγαλοφροσύνη εὐγενὴς, ἦθος ἡγεμονικὸν μὲν ἀλλ' εὐπροσήγορον, ἰδοὺ ἐν γένει τὰ κυριώτερα τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῆς. Ζητῶ συγγνώμην διὰ τὴν λεπτομέρειαν· ἀλλὰ βαθέως ἐνετυπώθη εἰς τὴν καρδίαν μου ἡ νέα ἐκείνη, καθόσον μάλιστα τὸ ἀγγελικὸν αὐτῆς κάλλος ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς παρούσης διηγήσεώς μου.

Ὅλοι λοιπόν, πλὴν τοῦ λόρδου Φ . . . , δελεασθέντες ὑπὸ τῆς καλλονῆς τῆς νέας, συνέρρεον περὶ αὐτήν. Νέος τις λοχαγὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, περίφημος γυναικολάτρης, κληρονόμος μεγίστης περιουσίας, τὸ ἀνάστημα ἀθλητικὸς καὶ ὡραῖος τὸ πρόσωπον, ἐφαίνετο σπουδάζων πλέον τῶν ἄλλων περὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς εὐνοίας τῆς νέας Μαρίας. Ὁ δὲ μετ' αὐτὸν περιπαθέστερος, τὸν ὁποῖον ἐπονομάζω *Τρέβωρ*, ἦτο νέος ἐξ εὐγενῶν, μέλλων νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὰ διπλωματικά. Ἐὰν ἡ Μαρία ὑπεμειδία πρὸς τὸν ἕνα, ὁ ἄλλος συνωφρυοῦτο. Ἐὰν ἤκουε μετά τινος προσοχῆς τὴν ὁμιλίαντούτου, τὸ πρόσωπον ἐκείνου ἐγίνετο κατηφέστατον.

Περίστασίς της ὅλως εὐτελὴς καὶ ἀναξία λόγου ἤναψε μεταξὺ τῶν δύο τούτων πόλεμον, λοβόντα γένεσιν πρὸ μικροῦ ἐκ σφοδροτάτης ζηλοτυπίας. Ὁ λοχαγὸς εἶχε λάβει τὴν χεῖρα τῆς ὡραίας Μαρίας διὰ νὰ χορεύσῃ τὸν πρῶτον χορὸν μετ' αὐτῆς· ἀλλ' ὁ Τρέβωρ ἐλθὼν εἶπε·

— Λοχαγέ, ἡ κυρία ἐδέχθη πρὸ πολλοῦ τὴν πρότασίν μου. Ἐλπίζω, κυρία, εἶπε στραφεῖσα πρὸς τὴν Μαρίαν, ὅτι δὲν τὸ ἐλησμονήσατε.

Ἐρύθημα ἀνέβη εἰς τὰς παρειὰς τῆς Μαρίας, προϊδούσης τὴν ἔριδα.

— Τῳόντι, τώρα ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἔδωκα τὸν λόγον μου εἰς τὸν Κ. Τρέβωρ. Ἐὰν ὅμως ἦτον δυνατὸν θὰ ἐχόρευα καὶ μὲ τοὺς δύω. Λοχαγέ, δὲν θὰ θυμώσετε· ἔ;

Καὶ μὲ βλέμμα ἱκετευτικὸν ἐραίνετο ζητοῦσα ἔλεος ἀπὸ τὸν ζηλότυπον λοχαγόν.

Ὁ λοχαγὸς ὑπεχώρησε ῥίψας βλέμμα ἀπειλητικὸν ἅμα δὲ καὶ προκλητικὸν πρὸς τὸν Τρέβωρ, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ἀνεχώρησεν ὅλως διάφορον. Ἀγνοῶ διὰ τί ἡ καρδία μου μὲ εἶπεν ἔκτοτε ὅτι τὸ εὐτελὲς τοῦτο περιστατικὸν θέλει γεννήσει δυστύχημα· ἴσως διότι ἐγνώριζον καὶ τῶν δύο τὸν ἀνένδοτον χαρακτῆρα. Ὁ Τρέβωρ, ἐνῷ ἐχόρευε μὲ τὴν Μαρίαν, ἀνεζήτει διὰ τοῦ βλέμματος τὸν λοχαγόν, οὗ τινος εἶχεν ἐννοήσει τοὺς ἐχθρικοὺς σκοπούς. Ἐγὼ δὲ ἔβλεπον ὅτι τὰς ἐνθέρμους περιποιήσεις του πρὸς τὴν ὡραίαν σύντροφόν του, συνεκέρα ἀνησυχία καὶ ὀργή.

Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ὁ λόρδος Φ. . . προσέφερε λαμπρότατον γεῦμα πρὸς ὅλους ἐκείνους οἵτινες τὸν εἶχον συνοδεύσει εἰς τὸν χορόν· ἦσαν δὲ καὶ ὁ λοχαγὸς καὶ ὁ Τρέβωρ μετὰ τῶν ἄλλων. Ὁ λοχαγὸς ἐλθὼν πρῶτος ἐπλησίασεν εἰς τὸ παράθυρον· ὁ δὲ Τρέβωρ ἐπέζευσε πλησίον τῆς ἐξωτερικῆς θύρας. Ὁ λοχαγὸς τὸν παρετήρησεν, ὠχρίασε, συνέστειλε τὰ χείλη, καὶ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν θέσιν του ἀδιάφορος τὸ φαινόμενον· ἐγὼ ὅμως, ὅστις εἶχον ἀποφασίσει νὰ παρατηρῶ καλῶς καὶ τοὺς δύο, δὲν ἠπατήθην. Καὶ ἐλθὼν ἐστάθη ὄρθιος εἰς τὴν ἄκραν τῆς αἰθούσης, κατέναντι τῆς εἰσόδου, καὶ προσηλωμένα ἔχων τὰ βλέμματα εἰς αὐτήν. Οἱ δύο ἀντεραστὰι ἀντεχαιρετίσθησαν ἀπαντηθέντες, ψυχρῶς μὲν ἀλλ' εὐγενῶς.

Εἰς τὴν τράπεζαν παρεκάθηντο εἴκοσι δαιτυμόνες· τὰ φαγητὰ ἦσαν ἐξαίσια, ὁ οἶνος ἄφθονος, ποικίλος καὶ θυμαστός, καὶ ἡ εὐθυμία μεγίστη· οἱ δὲ δύο ἀντεραστὰι καθήμενοι μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἐφαίνοντο λησμονήσαντες τὴν ἀντιζηλίαν των. Ὀλίγον μετὰ τὴν ὀγδόην ὥραν ἔφεραν τὰ ὀπωρικά, οἶνον Πόρτου, καμπανίτην καὶ μαδέρειον· ἐπηύξησε δὲ ἡ γενικὴ εὐθυμία ἕνεκα προπόσεών τινων, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας οἱ νέοι συνειθίζουσι νὰ φέρωσι μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ὑπηρετῶν. Τότε ἀναστὰς

ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ ὑψώσας ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ποτήριον πλῆρες ἀφροῦ εἶπεν·

— Φίλτατοι φίλοι καὶ σύντροφοι, γεμίσατε τὰ ποτήριά σας. Πρόκειται περὶ προπόσεως ἀγαπητῆς εἰς ὅλους ἡμᾶς· ἕως τὰ χείλη· τοιοῦτος εἶναι ὁ νόμος. Θὰ πίωμεν εἰς ὑγείαν τῆς ὡραίας Μαρίας, τοῦ *Λευκοῦ Ἴου*! Σᾶς προσκαλῶ ὅλους· δεχθῆτε ὅλοι τὴν πρόσκλησίν μου.

Καὶ γενικαὶ ἐπευφημίαι ἐμαρτύρησαν τὸν θαυμασμὸν ὅλων ἡμῶν πρὸς τὸ κάλλος τοῦ *Λευκοῦ Ἴου*. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ ὁ λοχαγὸς καὶ ὁ Τρέβωρ ἐπανέλαβον ἐκ τῶν πρώτων τὸ ὄνομα τῆς ὡραίας νέας· ἡ χεὶρ τοῦ λοχαγοῦ ἔτρεμε μάλιστα ὅτε ἐπλησίασεν εἰς τὰ χείλη του τὸ ποτήριον.

— Καὶ τίς θὰ εὐχαριστήσῃ τὴν ὁμήγυριν, ἠρώτησέ τις νέος, ἐξ ὀνόματος τοῦ *Λευκοῦ Ἴου*.

— Τί ἐρώτησις! ἀνεφώνησέ τις ἄλλος· ὅποιος εἴλκυσε περισσότερον τὴν εὔνοιάν της τὸ ἑσπέρας τῆς συναναστροφῆς.

— Σήκω λοιπόν, Τρέβωρ, σήκω εὐθύς, ἀνέκραξαν πολλοί· πρὸς τί τόση συστολή; Ὅλην τὴν νύκτα ἐκείνην ἐχόρευες μαζῆ της· κανεὶς ἄλλος δὲν τὸ κατώρθωσε· μόλις εὑρίσκαμεν καιρὸν νὰ τὴν εἰπῶμεν καμμίαν λέξιν.

— Τὸ κατ' ἐμέ, ὑπέλαβεν ὁ λόρδος Φ . . , ὑποθέτω ὅτι καὶ ὁ λοχαγὸς ἔχει δικαιώματα· διότι πολλάκις παρετήρησα τὴν ὡραίαν Μαρίαν χαμογελοῦσαν πρὸς αὐτόν· μικρὰ βεβαίως ἡ εὔνοια, ἀλλὰ ἐμφαντική.

Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο, ἀμηχανοῦντες ἐπίσης, ἐσιώπων. Ὁ λοχαγὸς ἔσφιγγε τεταραγμένος τὸ ποτήριον, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν συνδαιτυμόνων, τῶν ὁποίων τὸν ἐγκέφαλον εἶχεν ἤδη διαταράξει ὁ οἶνος, οἱ μὲν ἐτάχθησαν ὑπὲρ τοῦ ἀξιωματικοῦ οἱ δὲ ὑπὲρ τοῦ διπλωμάτου, οἵτινες ὅμως ἐξηκολούθουν νὰ σιωπῶσιν, ἐνῷ συνεζητοῦντο τὰ περὶ αὐτῶν μετὰ τοιαύτης σφοδρότητος, ὡς ἐὰν ἡ σωτηρία τοῦ κράτους ἐκρέματο ἀπὸ τὴν γελοίαν ταύτην συζήτησιν. Ἐνίοτε μόνον ὁ λοχαγὸς ἔρριπτε πρὸς τὸν Τρέβωρ βλέμματα ὠργισμένα, τὰ ὁποῖα οἱ ἄλλοι μὲν δὲν παρετήρουν, ἐγὼ ὅμως ἔβλεπον. Νέος τις μαντεύων κακὰ ἐκ τῆς σιωπῆς τῶν δύο ἐραστῶν, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ καταπαύσῃ τὸν ἀδιακόπως αὐξάνοντα ἐρεθισμόν, εἶπε·

— Ζητῶ τὸν λόγον· ἰδοὺ ἡ πρότασίς μου· στοιχηματίζω ὅσον θέλετε ὅτι ἡ νεαρὰ καρδία τῆς Μαρίας δὲν κλίνει ἀκόμη εἰς κάνενα ἐκ τῶν δύο λατρευτῶν της. Τί μᾶς μέλει; ἂς συμβουλευθῶμεν τὴν τύχην· μονὰ ἢ ζυγά; Καὶ ὁ Τρέβωρ καὶ ὁ λοχαγὸς ἂς ὑποταχθοῦν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς τύχης· ὁποιος κερδήσει ἐκεῖνος ἂς ἀποκριθῇ.

Καὶ ἡμεῖς μὲν ὅλοι ἐγελάσαμεν· οἱ δύο ὅμως ἀντερασταὶ ἐσκυθρώπασαν ἔτι μᾶλλον. Ὁ λοχαγὸς ἔγεινε κάτωχρος· προσηλωμένον ἔχων τὸ βλέμμα εἰς τὸν οἶνον τοῦ ποτηρίου του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐρρόφει μικρὸν κατὰ μικρόν, ἐπροσπάθει νὰ φανῇ ἀδιάφορος· ἀλλ' ἡ ταραχή του ἀνεδεικνύετο· ὁ δὲ Τρέβωρ, πρεσβύτερος ἐκείνου καὶ ἐγκρατέστερος ἑαυτοῦ γενόμενος, ἵστατο ἀκίνητος. Ἐγὼ δὲ παρετήρουν καὶ τὰ ἐλάχιστα κινήματά των. Ἐπειδὴ εἶχον ἰδεῖ ἐξ ἀρχῆς τὸ δρᾶμα αὐτό, μοὶ ἦτο εὔκολος ἡ ἀνάπτυξίς του· ἡ ματαιότης, ὁ ἔρως ἐπάλαιον καὶ παρὰ τοῖς δύο ἀντερασταῖς· ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη περίστασις εἶχε διεγείρει, ἐρεθίσει καὶ ἀναφλέξει τὰ σφοδρότερα πάθη τῆς ψυχῆς των· ἄλλος, ὀλιγώτερον σπουδάζων τὰ ἀνθρώπινα, ἤθελεν ἐκλάβει γελοῖον καὶ ἀπίθανον τοιαύτην ἔριδα· ἐγὼ ὅμως, γινώσκων ἀρκετὰ τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, δὲν ἤμην τῆς αὐτῆς γνώμης.

— Λοχαγέ, εἶπον κρυφίως πρὸς τὸν παρακαθήμενον, ἐνόμισα ὅτι ἡ τιμὴ περὶ τῆς ὁποίας γίνεται τόση φιλονεικία, σὲ ἀνῆκεν ὅταν εἶδα τὴν Μαρίαν ἐρυθριῶσαν ἀπὸ ὑπερηφάνειαν, καὶ εὐχαρίστησιν κατὰ τὰς πρώτας ἐνδείξεις τῆς εἰς αὐτὴν ἀφοσιώσεώς σου.

Αὐτὸς δὲ ὑπομειδιάσας ἀπεκρίθη·

— Ἔχεις δίκαιον· ὁ Τρέβωρ δὲν ἔχει κανὲν δικαίωμα, κατὰ τὴν γνώμην μου τοὐλάχιστον.

— Φίλοι μου, εἶπε τέλος πάντων ὁ Τρέβωρ μὲ ἀταραξίαν, νομίζω ὅτι ἐδώκαμεν εἰς τὸ πρᾶγμα σημασίαν ὁποίαν δὲν ἔχει· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔγεινεν, ἀναγκάζομαι νὰ εἰπῶ τὴν γνώμην μου· κατ' ἐμὲ κανεὶς ἐκ τῶν παρόντων δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ προτίμησιν, τὴν ὁποίαν ἐγὼ κατέκτησα. Ὁ στρατιωτικὸς ἀντεραστής μου θὰ ὁμολογήσῃ μάλιστα, ὅτι αὐτὴ ἡ ὡραία Μαρία μὲ ἀπένειμε τὸν τίτλον τὸν ὁποῖον ζητῶ. Ναὶ μὲν ὁ λοχαγὸς ἔχει ὡραίους ὀφθαλμούς, ἦθος ἡγεμονικόν, τρόπους ἐλκυστικούς . . .

— Τρέβωρ, ὑπέλαβεν ὁ λοχαγὸς πλήρης θυμοῦ, μὴ αὐθαδείας. . .

— *Αὐθαδείας*! τί σημαίνει αὐτό; Μήπως ζητῆτε νὰ μαλλώσωμεν, λοχαγέ; δὲν τὸ πιστεύω· διότι νομίζω ὅτι δὲν εἶπά τι ἱκανὸν νὰ σᾶς πειράξῃ· ἐὰν δὲ εἶπα ζητῶ συγχώρησιν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχα μὰ τὴν τιμήν μου. Ὅσον διὰ τὴν ὡραίαν νύμφην περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος, δότε με τὴν ἄδειαν, κύριοι, νὰ ζητήσω ἐκ νέου τὴν τιμὴν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ἀντιπροσωπεύσω. Ναί, λοχαγέ, μὲ ὅλα τὰ ἄγρια βλέμματα καὶ τὸ ἀπειλητικὸν ἦθός σας, θὰ τολμήσω νὰ λάβω τὸν λόγον ἐν ὀνόματι τῆς ὡραίας μου, καὶ νὰ εὐχαριστήσω τὴν ἔντιμον ὁμήγυριν.

Εἰς τὸ μικρὸν τοῦτο λογίδριον ἀνέμιξε μὲ πολλὴν ἐπιτηδειότητα ὁ Τρέβωρ καὶ κουφότητα, καὶ ἀστειότητα, καὶ φαιδρότητα, πρὸς τούτοις δὲ καὶ εὐγένειαν· ὅθεν ἤλπισα ὅτι ὁ λοχαγὸς θὰ ἐπραΰνετο. Ἀντὶ ὅμως ν' ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀντεραστοῦ του, ἀνέκραξεν ὅλως πνέων ὀργήν·

— Λανθάνεσθε, Τρέβωρ, μὰ τὴν τιμήν μου, λανθάνεσθε· ἠξεύρετε τί μὲ εἶπεν ἡ νέα Μαρία καὶ ποῖα εἶναι τὰ κρύφια αἰσθήματά της; Ἠξεύρετε ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθη εὐχαρίστως τὰς περιποιήσεις σας, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπέφερε μὲ στενοχωρίαν;

— Γελοῖον! ἀπεκρίθη ὁ Τρέβωρ· διότι εἶδα τὴν ἐπιοῦσαν τὴν Μαρίαν, καὶ σᾶς βεβαιόνω . . .

— Τὴν ἐπιοῦσαν! Τὴν εἴδετε τὴν ἐπιοῦσαν! Καὶ τί ἀφορμὴν εἴχετε;

— Δὲν χρεωστῶ νὰ σᾶς δώσω λόγον τῶν πράξεών μου . . . Εἶμαι, ἐξηκολούθησε ῥοφήσας ποτήριον οἴνου, τὸ ὁποῖον προστεθὲν εἰς τὰ προλαβόντα ἐξῆψεν ἔτι μᾶλλον τὴν κεφαλήν καὶ διετάραξε τὸ λογικόν του, εἶμαι κύριος νὰ προσφέρω λατρείαν εἰς τὴν Μαρίαν· ἐὰν τις δὲν τὸ ἐγκρίνῃ, τὸν λυποῦμαι.

Καὶ τὸ πρόσωπόν του ἔγεινε κατακόκκινον· ἡ φωνή του τρέμουσα ἠρμήνευε τὴν πρόοδον τῆς μέθης, καὶ ματαίως οἱ φίλοι του ἐζήτουν νὰ τὸν ἀναχαιτίσωσιν. Ἐστηκώθη κλονούμενος καὶ ἐπρόσθεσεν·

— Ἡ Μαρία ἤκουσεν εὐμενῶς τὰς εὐχάς μου, καὶ ἐγὼ ἤκουσα τὰς ἐδικάς της· τὸ λέγω φανερὰ διὰ νὰ σᾶς δείξω, λοχαγέ, ὅτι περιττὴ εἶναι ἡ ἐξακολούθησις τῆς συζητήσεως. Λέγω λοιπόν . . .

Ἐν τοσούτῳ γενικὸς γογγυσμὸς ἠκούσθη κατὰ τοῦ Τρέβωρ, τὸν ὁποῖον μόνον ἡ μέθη του ἐδικαιολόγει.

— Τρέβωρ, εἶπεν ὁ ἀντεραστής· φέρεσαι μικροπρεπῶς καὶ ἀγενῶς. . . . Δὲν ἠμπορῶ, ἐξηκολούθησε μὲ ὕφος θρηνῶδες, δὲν ἠμπορῶ νὰ κρατηθῶ. . . Θέλεις νὰ ἀμαυρώσῃς τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἀθώου καὶ ἀδυνάτου ἐκείνου πλάσματος· ἐγὼ ὅμως ὁ ὁποῖος σὲ ἤκουσα μὲ ἀγανάκτησιν, λέγω ἔμπροσθεν ὅλων τῶν φίλων μας ὅτι εἶσαι. . . μὲ ἀκούεις, ὅτι εἶσαι. . . *ἄνανδρος*.

Τὴν τελευταίαν ταύτην λέξιν ἐπρόφερε βραδέως καὶ μετὰ τόνου, καὶ βαθεῖα σιωπὴ ἐπεκράτησεν ἀμέσως.

— *Ἄνανδρος*! ἐπανέλαβεν ὁ Τρέβωρ, οὗ τινος ἡ φωνὴ ἐγένετο τραχυτέρα καὶ ὠχρίασε τὸ πρόσωπον. Μὲ κατηγορεῖς ὡς μικροπρεπῆ, καὶ μὲ ὀνομάζεις . . . *ἄνανδρον*!

Καὶ σταθεὶς ὀρθὸς ἀπέναντι τοῦ λοχαγοῦ καὶ κρατῶν τὸ ποτήριον ἐπανέλαβεν· — Ἄνανδρον, ἔ;

— Ναί, ἀπεκρίθη ὁ ἄλλος εὐσταθῶς.

— Ἐννοεῖς ποίαν συγχώρησιν πρέπει νὰ μὲ ζητήσῃς;

Ὁ δὲ λοχαγὸς ἀτενίσας ἀγερώχως τὸν Τρέβωρ ἀπεκρίθη·

— Δεν λέγω ποτὲ τίποτε διὰ τὸ ὁποῖον νὰ ἐρυθριάσω καὶ νὰ ζητήσω συγχώρησιν. Μὴ περιμένεις τοιαῦτα ἀπὸ ἐμέ.

— Καὶ σὺ μὴ περιμένεις νὰ σὲ ζητήσω συγχώρησιν διὰ τὴν ὕβριν ταύτην, εἶπεν ὁ Τρέβωρ ῥίψας εἰς τὸ πρόσωπον ἐκείνου τὸ πλῆρες οἴνου ποτήριόν του.

Καὶ τὸ ποτήριον συντριβὲν κατέκοψε τὸ πρόσωπον τοῦ λοχαγοῦ. Ὅλοι ἐσηκώθημεν εὐθὺς τεταραγμένοι· φωναὶ συγκεχυμέναι, κινήσεις ἄτακτοι, ἐπιφωνήματα ἀσυνάρτητα διεδέχθησαν τοῦ Τρέβωρ τὸ τολτημα. Μόνοι οἱ δύο ἀντίπαλοι ἵσταντο σιωπηλοὶ μεταξὺ τοῦ τόσου θορύβου. Ὁ μὲν λοχαγὸς ἐσπόγγιζεν ἀτάραχος τὸν οἶνον, ὅστις εἶχε καταλύσει τὸ ἔνδυμά του, ὁ δὲ Τρέβωρ, ἀκίνητος, ἐσταυρωμένας ἔχων τὰς χεῖρας, ἐτήρει τὴν θέσιν του. Μετ' ὀλίγον ὁ λοχαγὸς ἐλθὼν πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην εἶπε μὲ φωνὴν ἥσυχον·

— Φίλατέ μου Φ. . . ἠξεύρω ὅτι ἔχεις πιστόλια· ἂς τελειώσωμεν εὐθὺς ἐδῶ τὴν μικρὰν αὐτὴν διαφοράν. Ὁ φίλος μου, ὁ λοχαγὸς Β. . . θέλει φροντίσει διὰ τὴν προετοιμασίαν.

— Ἡσύχασε, φίλε μου, ἀπεκρίθη ὁ λόρδος Φ. . . ταραχθεὶς· ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνόητα. Θέλεις λοιπὸν νὰ γείνῃ θέατρον φόνου ἡ οἰκία μου, καὶ δι' ὑπόθεσιν μάλιστα γελοίαν; Τί τρέλα! Ἐλᾶτε, συμφιλιωθῆτε ὡς πρῶτον· δὲν ἔχει νὰ εἴπῃ κανεὶς τίποτε, διότι καὶ οἱ δύο ἐδώκατε πολλάκις ἀποδείξεις τῆς τιμῆς σας. Ἐλᾶτε, λέγω, μὴ τρέλας!

— Ἐννοεῖς, ἐπανέλαβεν ὁ λοχαγός, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ὅ,τι ζητεῖς. Λοχαγὲ Β. . . κάμε με τὴν χάριν νὰ φέρῃς τὰ πιστόλια· θὰ τὰ εὕρῃς εἰς τὴν ὁπλοθήκην τοῦ λόρδου Φ. . . Πλήν, δὲν εἶναι καλήτερα νὰ ὑπάγωμεν ἐκεῖ ὅπου εἶναι τὰ ὅπλα; μὲ φαίνεται προτιμότερον, νομίζω.

Ὁ λοχαγός, ὅστις πολλάκις εἶχε παρευρεθῇ εἰς τοιαύτας ἔριδας, ὡμίλει μὲ ἀξιοθαύμαστον ἀταραξίαν.

Τότε πολλοὶ τῶν νέων, τῶν ὁποίων τὸ ἀπερίσκεπτον εἶχεν αὐξήσει ὁ οἶνος, ἀνέκραξαν συγχρόνως·

— Ἄφετέ τους νὰ τελειώσουν εὐθὺς τώρα. Πιστόλια! πιστόλια!

Ἐξάδελφός τις δὲ τοῦ οἰκοδεσπότου νέος καὶ ἀσυλλόγιστος ἔκραζε πλέον τῶν ἄλλων·

— Πρέπει νὰ μονομαχήσουν· δὲν εἶναι ἀμφιβολία.

— Κατηραμένη ἐκείνη, ἀνέκραξεν ὁ λόρδος Φ . . . , διὰ τὴν ὁποίαν δύο τίμιοι ἄνθρωποι θὰ σφαχθοῦν εἰς τὴν οἰκίαν μου· κατηραμένη ἡ ὥρα εἰς τὴν ὁποίαν ἤρχισεν αὐτὴ ἡ φιλονεικία! Ἀγαπητέ μου Τρέβωρ, σὲ παρακαλῶ, σὲ καθικετεύω, σὲ τὸ ζητῶ χάριν, ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν οἰκίαν μου. Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ εἰποῦν οἱ ἄνθρωποι ὅτι μὲ φόνον ἐτελείωσε τὸ γεῦμα τὸ ὁποῖον ἔδωκα εἰς τοὺς φίλους μου. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τελειώσῃ αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις χωρὶς αἱματοχυσίαν; Ἔλα, φίλε μου, ἔλα μαζῆ μου.

Καὶ λαβὼν τὴν χεῖρα τοῦ Τρέβωρ τὸν ἔσυρε πρὸς τὸν λοχαγόν.

— Σ' εὐχαριστῶ, εἶπεν ὁ Τρέβωρ· ἀλλ' ὅλαι σου αἱ προσπάθειαι εἶναι μάταιαι. Ἀδύνατον νὰ τελειώσῃ τὸ πρᾶγμα κατ' ἄλλον τρόπον· καὶ μάλιστα ὅσῳ προτήτερα τόσῳ καλήτερα. Ὁ φίλος μου, ὁ λόρδος Π . . . θὰ εἶναι μάρτυς μου· αὐτὸς θὰ φροντίσῃ διὰ τ' ἀναγκαῖα. Πήγαινε, φίλε μου Π . . ὁ λοχαγὸς Β . . σὲ περιμένει.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἷς τῶν παρευρισκομένων ἐλθὼν πρὸς τὸν Τρέβωρ εἶπεν, ὅτι τοιαύτη ἡ ἐπιδεξιότης τοῦ ἀντιπάλου του, ὥστε ἡ σφαῖρα τοῦ πιστολίου του κόπτει εἰς δύο καὶ τὴν δραχμὴν δέκα πήχεις κειμένην μακράν.

— Ἀληθινά! ἀνέκραξεν ὁ Τρέβωρ χωρὶς νὰ ὠχριάσῃ. Τότε πρέπει νὰ κάμω τὴν διαθήκην μου·

ἔχω μάτια ἀσπάλακος, καὶ ἡ τύχη μου θὰ εἶναι ἀβεβαία.

Καὶ διευθυνθεὶς πρὸς τὸν λοχαγὸν ὁμιλοῦντα ζωηρῶς μετά τινων ἀξιωματικῶν, ἔτεινε πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα· ἐκεῖνος δὲ συνοφρυωθεὶς ἐστράφη καὶ ἐσιώπησε.

— Λοχαγέ, εἶπεν ὁ Τρέβωρ, λέγουν ὅτι ὅποιος μονομαχήσει μαζῆ σου εἶναι ἄνθρωπος χαμένος.

— Καὶ λοιπόν;

— Δὲν ἀγνοεῖς ὅτι εἶμαι μύωψ, καὶ φύσει ὀλίγον ἐπιτήδειος.

Γογγυσμοὶ ἠκούσθησαν καθ' ὅλην τὴν ὁμήγυριν.

— Πῶς; μοὶ εἶπεν ὁ γείτων μου, ὁ Τρέβωρ ὀπισθοδρομεῖ; ἀπορῶ.

Ὁ δὲ λοχαγὸς, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ πρόσωπον ἐφαίνετο περιέργεια μεμιγμένη μετ' ἀπορίας καὶ καταφρονήσεως, ἐσιώπα. Ἐπὶ τέλους δὲ ἠρώτησε·

— Τί θέλεις λοιπόν;

— Ἰδοὺ τί θέλω· δὲν εἶναι δίκαιον νὰ εἶναι τὰ ὅπλα μας ἄνισα. Νομίζεις λοιπὸν ὅτι θὰ συγκατατεθῶ νὰ σταθῶ ἀντικρύ σου, διὰ νὰ μὲ θανατώσῃ ἡ σφαῖρά σου χωρὶς νὰ ἠμπορέσω νὰ σὲ τὴν ἀποδώσω; Ὄχι βέβαια. Σὺ ἠθέλησες νὰ γείνῃ αὐτὴ ἡ μονομαχία· αἰτία αὐτῆς εἶναι ἡ τρέλα σου· οἱ λόγοι σου τὴν ἐπροκάλεσαν. Ναὶ μὲν ἡ ὑπόθεσις εἶναι καὶ γελοία καὶ τρομερά, ἀλλὰ σὺ πταίεις. Νὰ μονομαχήσωμεν λοιπὸν πρόσωπον μὲ πρόσωπον, καὶ στῆθος μὲ στῆθος· ναί, κύριοι, ἀνέκραξε μὲ φωνὴν μαινομένου, θὰ χαθῶμεν μαζῆ.

— Τρομερόν, ἄτιμον, ἀποτρόπαιον! ἠκούσθησαν λέγοντες ὅλοι. Δὲν γινόμεθα μάρτυρες τοιαύτης φονικῆς μάχης· δὲν θέλομεν οὔτε ν' ἀκούσωμεν δι' αὐτήν. Δὲν εἶναι μονομαχία, εἶναι δολοφονία.

Καὶ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἐκ τῶν παρευρισκομένων ἐξῆλθον τῆς αἰθούσης. Ὁ λοχαγὸς δὲν ἀπεκρίθη· ἀλλὰ συνεβουλεύετο τοὺς φίλους του καὶ ἀνέμενε ν' ἀποφασίσωσι περὶ τοῦ πρακτέου.

— Λοιπόν, ἠρώτησεν ὁ Τρέβωρ, ποῖος τῶν δύο μας εἶναι *ἄνανδρος*;

— Θὰ τὸ μάθῃς μετ' ὀλίγον. Αἱ προτάσεις σου εἶναι προτάσεις ἀγρίου. Θέλεις φόνον, διπλοῦν φόνον· θὰ τὸν ἰδῆς. Τὸ ἀνάθεμα τοῦ δολοφόνου νὰ πέσῃ εἰς τὴν κεφαλήν σου. Δύο οἰκογένειαι θὰ σὲ καταρῶνται διὰ τὸν θάνατον δύο υἱῶν μονογενῶν. Δέχομαι.

Καὶ ἡ μὲν ὄψις τοῦ λοχαγοῦ ἐφαίνετο κατάλευκος, ἡ ὁμιλία του ὅμως δὲν ἐδείκνυεν οὐδένα δισταγμόν.

— Εἶναι ἕτοιμα τὰ ὅπλα; ἠρώτησεν ὁ Τρέβωρ, χωρὶς νὰ προσέχῃ τί ἔλεγεν ὁ λοχαγός.

Ἐπειδὴ δὲ εἶπον ὅτι οἱ μάρτυρες κατεγίνοντο εἰς τοῦτο, ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ μονομαχία εἰς τὸ μέρος τοῦ κήπου ὅπου ἔρριπτον συνήθως εἰς τὸ σημάδιον. Εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν οἱ περιεστῶτες νὰ πείσωσι τοὺς δύο ἀντιπάλους ὅτι βάρβαρος ἦτο ὁ τρόπος οὗτος τῆς μονομαχίας· δύο μάλιστα καὶ ἀνεχώρησαν ἔφιπποι διὰ νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν ἀστυνομίαν. Ὁ λόρδος Φ . . . ἔτρεξεν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔμελλε νὰ γείνῃ ἡ μονομαχία, καὶ εἰδοποίησε τοὺς μάρτυρας περὶ τῆς ἀποφάσεως τῶν δύο ἀντιπάλων. Καὶ εὐθὺς ἀμφότεροι ἔρριψαν ἀγανακτοῦντες τὰ πιστόλια τὰ ὁποῖα εἶχον ἀρχίσει νὰ γεμίζωσι, καὶ εἶπον ὅτι δὲν συγκατετίθεντο νὰ γείνωσι μάρτυρες μονομαχίας ἢ μᾶλλον δολοφονίας, τόσῳ ἀναξίας ἐντίμων ἀνθρώπων. Ὁ λόρδος Φ . . . διεκοίνωσεν ἐν τοσούτῳ πρὸς αὐτοὺς σχέδιον τὸ ὁποῖον παρεδέχθησαν χαίροντες· ἐγέμισαν μόνον μὲ πυρίτιδα τὰ πιστόλια, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὰ ἐγχειρίσωσι πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ὡς ἦν εἶχον καὶ σφαῖρας. Ἔθεσαν δύο κηρία ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ὁ Τρέβωρ καὶ ὁ λοχαγὸς ἦλθον ἀνυπόμονοι νὰ φονευθῶσιν.

— Ἔχεις, μὲ ἠρώτησέ τις τῶν περιεστώτων, τὰ ἐργαλεῖά σου;

— Ἐὰν τὰ ὅπλα μας κάμουν τὸ χρέος των, εἶπεν ὁ Τρέβωρ, δὲν θὰ λάβωμεν ἀνάγκην ἐργαλείων.

Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον τὰ ἀπαιτούμενα εἰς τοιαύτας περιστάσεις, εἷς τῶν ὑπηρετῶν ἱππεύσας ἔδραμε νὰ εἰδοποιήσῃ χειροῦργον κατοικοῦντα ἐκεῖ πλησίον. Ὅλοι ὠχροὶ καὶ προσεκτικοὶ περιεκύκλουν τὴν τράπεζαν.

— Εἶσαι ἕτοιμος, Κ. Τρέβωρ; ἠρώτησέ τις τῶν φίλων τοῦ λοχαγοῦ.

— Ἑτοιμότατος.

Καὶ ἐστάθησαν κατὰ πρόσωπον οἱ δύο ἀντίπαλοι· ἐγὼ δὲ ἔτρεμον ἀναπολῶν ὁποῖον ἆρα θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ στρατηγήματός μας. Οἱ ὀφθαλμοί μου ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τοὺς δύο ἀντιπάλους, καὶ ἐναγώνιος ἔβλεπον ὅλας των τὰς κινήσεις· ἡ ὄψις των ἦτο κατάλευκος, τὸ πρόσωπον ἀκίνητον, τὸ βλέμμα ἀπλανές, τὸ ἦθος ζοφερὸν καὶ εὐσταθὲς, καὶ τὸ μέτωπον ἀτάραχον ἀλλὰ συνεσταλμένον.

— Τίς θὰ δώσῃ τὸ σημεῖον; ἠρώτησεν ὁ λοχαγός. Εἰς τὰς τοιαύτας μονομαχίας ὅστις πυροβολήσει καὶ ἓν δεύτερον πρὸ τοῦ ἀντιπάλου εἶναι δολοφόνος.

Τὴν ὥραν ἐκείνην ἔρθασεν ὁ χειροῦργος· καὶ ὅλοι ἔκραξαν πρὸς αὐτόν·—Νὰ δώσετε τὸ σημεῖον.

Ὁ χειροῦργος ἔκλεισε καὶ μὲ τὰς δύο χεῖρας τοὺς ὀφθαλμούς.

— Ἀργοπορεῖς πολύ, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Τρέβωρ.

Ὁ λοχαγὸς καὶ ὁ Τρέβωρ ἔτειναν τὰς δεξιὰς πρὸς τοὺς φίλους των, καὶ μειδίαμα θλιβερὸν διέστειλε τὰ χείλη των. Ὁ χειροῦργος ἐπροχώρησε κλειστοὺς ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ μὲ τρέμουσαν φωνὴν εἶπε·— Σηκώσατε τὰ πιστόλιά σας.

Καὶ αἱ κάνναι τῶν δύο ὅπλων ἤγγισαν τὰ στήθη τῶν ἀντιπάλων.

— Ὅταν θὰ μετρήσω τρία, θὰ πυροβολήσετε. Ἓν . . . δύο . . . τρία!

Ὁ κρότος ἀπώθησε τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν ἔπεσεν. Οἱ φίλοι των ἔδραμον πρὸς αὐτούς.

— Τί σημαίνει αὐτό; ἔκραξαν καὶ οἱ δύο ὡς δι' ἑνὸς στόματος· τίς ἐτόλμησε νὰ μᾶς παίξῃ; Μήπως εἴμεθα παιδία; Τὸ πιστόλια δὲν εἶχαν σφαῖρας.

Ὁ λόρδος Φ. . . καὶ οἱ μάρτυρες εἶπον τότε ὅτι κατέφυγον εἰς τὸ ἀθῶον ἐκεῖνο στρατήγημα ἐπ' ἐλπίδι νὰ τοὺς καταπραΰνωσιν· παρέστησαν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἀφοῦ ἔδειξαν τὴν γενναιότητά των καὶ διεσκέδασαν πᾶσαν ἰδέαν δειλίας, ἔπρεπε νὰ συμφιλιωθῶσιν. Εἰς μάτην ὅμως. Ὁ Τρέβωρ, οὗτινος οἱ ὀδόντες ἦσαν συνεσφιγμένοι εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ συντριβῶσιν ἔκραζεν· —Ὄχι ὄχι!

— Τὸ ἰατρικὸν εἶναι εὔκολον, εἶπεν ὁ λοχαγός· ἰδοὺ δύο ἐγχειρίδια κρεμασμένα ἐκεῖ· εἶναι τοῦ αὐτοῦ μήκους· ἔκλεξε.

Καὶ ὁ Τρέβωρ ἥρπασεν ἀμέσως τὸ ἕν.

— Δὲν θὰ μᾶς ἀπατήσετε πλέον. Προσοχή!

Ἐκδίκησις καὶ δίψα ἀκατάσχετος αἵματος ἐφαίνετο εἰς τοὺς ὀφθαλμούς των. Καὶ ἡμεῖς ἱστάμεθα φρίσσοντες. Ἰδοὺ λάμπουσι τὰ ἐγχειρίδια, καὶ μόλις ὁ ὀφθαλμὸς ἀρκεῖ νὰ παρακολουθήσῃ τὰς ταχυτάτας κινήσεις των· δύσκολον εἶναι ν' ἀποφασισθῇ τίς τῶν δύο δεικνύει πλειοτέραν ἐπιδεξιότητα. Ἀλλὰ πίπτει ἐπὶ τέλους ὁ λοχαγός· τὸ ἐγχειρίδιον διαπερᾷ ὁλόκληρον τὴν καρδίαν του. Ἔφερε τὴν δεξιὰν εἰς τὴν πληγήν, καὶ φωνήσας « Θεέ μου! » ἐξέψυξεν. Ὁ Τρέβωρ ἐγονυπέτησε παρὰ τὸν ἀντίπαλόν του· τὸ πρόσωπόν του ἐταράσσετο ἀπὸ σπασμούς, καὶ αἱ χεῖρές του συνέσφιγγον ἀλλήλας.

— Ὄνειρον εἶναι; ἀνέκραξεν.

. . . . . .

Ὁ Τρέβωρ ἐπεδόθη εἰς μακρὰς περιηγήσεις, δὲν εἶδε πλέον τὴν νέαν Μαρίαν, δὲν ἐνυμφεύθη ποτέ, καὶ ἀπέθανε μακρὰν τῆς πατρίδος του. Τὸ θηριῶδες ἐκεῖνο δρᾶμα παρίσταται ἔτι ζωηρὸν εἰς τὴν μνήμην μου ὡς αἱματηρὸν μᾶλλον ὄνειρον, ἢ ὡς γεγωνὸς ἀληθές, ἐξ ἐκείνων ὅσα ἀπήντησα ἐπὶ ζωῆς μου.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΤΟΠΩΝ ΑΓΝΩΣΤΩΝ.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 244.)

—ooo—

« Ἡ σύζυγος τοῦ ἀρχηγοῦ, ἥτις ἐβάσταζε βρέφος εἰς τὴν ῥάχιν, μὲ ὑπεδέχθη ἐπίσης φιλικῶς ὑψώσασα τὰς χεῖρας πρὸς οὐρανόν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Συμβουλίου τὰ μέλη μὲ προσηγόρευσαν ἀφέντα εἶδος γρυλλισμοῦ, ἐκφράζοντος εὐχαρίστησιν· ἐκ τῶν ἐνδείξεων δὲ τούτων ἐσυμπέρανα ὅτι εἶχον ἤδη καλὴν ἰδέαν περὶ ἐμοῦ. Μετὰ ταῦτα μὲ ἔφεραν εὐσεβάστως εἰς τὴν πόλιν, ὅπου μὲ ἔδωκαν κατάλυμα, καὶ μὲ περιεποιήθησαν μὲ ἄκραν φιλοφροσύνην καὶ γενναιότητα.

» Αἱ μετὰ τοῦ Βὰχ Νὰ Ἴβλτ σχέσεις μου ἐγένοντο μετὰ μικρὸν τοσοῦτον οἰκεῖαι, ὥστε δὲν ἐδυσκολεύθην νὰ λάβω πολλὰς περὶ πολλῶν πραγμάτων ἀξιολόγους εἰδήσεις. Ἐξ ὅσων δὲ μὲ εἶπον ἐνόησα ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ μέρους ἐκείνου ἦσαν εἰδωλολάτραι. Τοῦτο μαθὼν ἐνόμισα ὅτι ἀληθινὴν εὐεργεσίαν θ' ἀπένειμα εἰς τὸν ἀμαθῆ ἐκεῖνον λαὸν, ἐὰν ἀπεκάλυπτον αὐτῷ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Καὶ δὲν ἠθέλησα μὲν νὰ προσβάλω ἀμέσως τὰς προλήψεις των, ἐφρόντισα ὅμως νὰ ἐνσταλάξω εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Παρέστησα τὴν ἀξίαν τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος, καὶ κατώρθωσα τέλος πάντων νὰ πείσω τὸν ἀρχηγὸν περὶ τῆς ἱερότητος τοῦ μυστηρίου τούτου.

» Ἐζήτησε τέλος νὰ βαπτίσω πρῶτον τὰ τέκνα του, εἰπὼν ὅτι κατὰ τὸ παράδειγμά του ὅλαι αἱ μητέρες θὰ ἐβάπτιζον ὡσαύτως τὰ ἰδικά των. Τὴν ὁρισθεῖσαν λοιπὸν ἡμέραν μετέβημεν εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, καὶ παρόντων τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου ἐβάπτισα τὰ τέκνα τοῦ ἀρχηγοῦ, ἐνῷ οἱ περιεστῶτες, κατὰ τὴν συμβουλήν μου, ἐπεκαλοῦντο ὑπὲρ αὐτῶν τὴν εὐλογίαν τοῦ Μεγάλου Πνεύματος. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχηγὸς μετὰ τῆς συζύγου του καθήμενοι ἐπὶ δέρματος τίγρεως, ἐπεκαλοῦντο ὡσαύτως τὸν Θεόν. Τὸ περίεργον τοῦτο δρᾶμα μεταξὺ ἐρημίας καὶ δάσους τοσοῦτον συνεκίνησε τὴν καρδίαν μου, ὥστε μετὰ πολλῆς δυσκολίας κατώρθωσα νὰ καταστείλω τὴν συγκίνησίν μου, τὴν ὁποίαν οἱ Ἰνδοὶ θὰ ἐξελάμβανον ἀντὶ μικροψυχίας.

» Τὸ θρησκευτικὸν τῶν Ἰνδῶν αἴσθημα εἶναι ζωηρότατον· καὶ διὰ τὴν ἐλαχίστην περίστασιν προσέρχονται εἰς τὸν βωμόν· ἁπλούσταται δὲ εἶναι αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ, διότι συνίστανται μόνον εἰς προσευχάς· ἡ κατανυκτικωτέρα δὲ πασῶν εἶναι ἡ πρὸ τοῦ πολέμου, καθ' ἣν ἀναθέτουσιν εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Μεγάλου Πνεύματος πάντας τοὺς μέλλοντας νὰ πέσωσι. Τελεῖται δὲ αὕτη πρὸ τοῦ ἱεροῦ ἄντρου τοῦ ναοῦ, πρὸ τοῦ ὁποίου ἀνάπτονται μεγάλαι πυραὶ ἐκ ῥητίνης εὐόσμου. Ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν περιεστώτων ἀνάπτει κυκλοτερῶς πρὸ αὐτοῦ μικρὰν πυράν, καὶ προσκυνεῖ πρηνὴς στηριζόμενος ἐπὶ τῶν βραχιόνων του· ὄπισθεν δὲ ἑκάστου, ἀπὸ ξύλου ἐμπηγμένου εἰς τὴν γῆν, κρέμονται τὰ ὅπλα τοῦ προσκυνοῦντος.

» Ὁ βίος τῶν Ἰνδῶν τούτων καταναλίσκεται ὅλως σχεδὸν εἰς μάχας. Κατὰ τὴν μεταξὺ αὐτῶν διατριβήν μου μὲ παρεκάλεσεν ὁ Νὰχ Νὰ Ἴβλτ νὰ γυμνάσω τοὺς ὑπηκόους του εἰς τὴν τακτικὴν τῆς Εὐρώπης· ἀλλὰ δύσκολον ἦτο νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς πειθαρχίαν. Περιωρίσθην λοιπὸν εἰς μόνην τὴν διδασκαλίαν στρατιωτικῶν τινων γυμνασμάτων.

» Πλὴν τῶν ἐμφυλίων πολέμων οἱ κατὰ τὸ κέντρον Ἰνδοὶ καταφέρονται καὶ κατὰ τῶν εἰς τὴν παραλίαν κατοικούντων διὰ τὰς παρ' αὐτῶν γινομένας ζημίας. Ἰδοὺ δὲ τί πράττει ὁ ἀρχηγός· προσδιορίζει τὸ χωρίον ἢ τὴν πόλιν, εἰς βάρος τῆς ὁποίας ῥίπτει ὅλην τὴν εὐθύνην τῆς γενομένης ζημίας, καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς στέλλει Ἰνδοὺς κεκαλυμμένους ὑπὸ κλάδων, ὥστε φαίνονται ὡς θάμνοι, οἵτινες ἔρχονται μέχρι τῶν οἰκημάτων, κρατοῦντες καὶ δάδας. Οἱ ζῶντες οὗτοι θάμνοι σκεπάζουσιν ἄλλους Ἰνδοὺς οἵτινες, κρατοῦντες καὶ αὐτοὶ δάδας, τὰς ἀνάπτουσι, δοθέντος συνθήματος, εἰς πολλὰ μέρη, καὶ κατα-

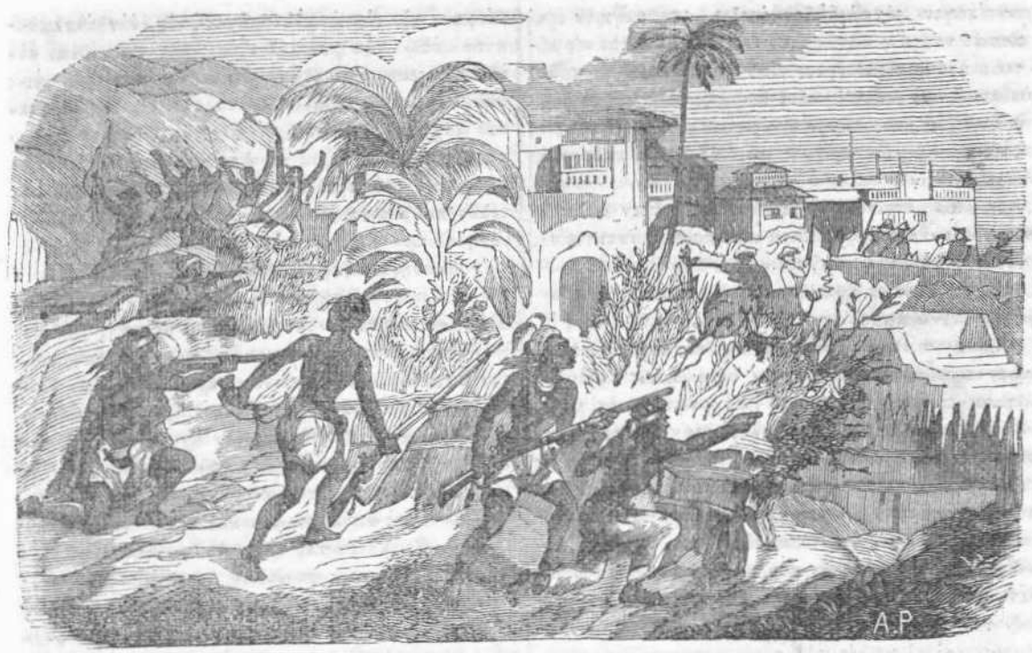

Ἐνέδρα Ἰνδῶν ὄπισθεν θάμνων.

Γέφυρα ἐκ κληματίδων.

καίουσι τὴν πόλιν ἢ τὸ χωρίον, διότι ἀντλίαι ἢ ἄλλοι τρόποι σβέσεως τοῦ πυρὸς δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον.

» Κατὰ τὴν πυρκαϊὰν ὁρμῶσιν ἱππεῖς ἐνεδρεύοντες, πυροβολοῦσι κατὰ τῶν φευγόντων, καὶ πολλάκις αἰχμαλωτίζουσι τὰς γυναῖκάς των. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ μάχεσθαι εἶναι μᾶλλον ἐνέδρα.

» Ἡ συνήθης τέρψις τῶν Ἰνδῶν εἶναι ἡ θήρα· καὶ ὡς ἔμαθεν ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν πληροφοριῶν ὅσας ἔδωκα προηγουμένως, μεγίστην ἐπιδεξιότητα καὶ ἀνδρίαν δεικνύουσι κατ' αὐτήν. Παρακολουθήσας πολλάκις αὐτοὺς εἶδον περιεργότατα πράγματα· εἶδον παραδείγματος χάριν γιγάντειον ὄφιν μαχόμενον πρὸς ἐρυθρὸν σύαγρον, ὅστις ἀκατανόητον ἐχων δύναμιν κατέβαλεν ἐπὶ τέλους τὸ φοβερὸν ἑρπετόν.

» Ἄλλοτε εἶδον ἐντὸς δάσους πρᾶγμα σχεδὸν ἀπίστευτον· εἶδον ἄρκτον κειμένην ἀνάτκελα ὑπὸ δένδρον (*), καὶ ἠλειμμένον ἔχουσαν τὸν ἕνα τῶν ποδῶν μετὰ μέλιτος. Τὸ μέλι ἐδελέαζε τοὺς πίθηκας, οἵτινες πλησιάζοντες νὰ φάγωσιν, ἡρπάζοντο διὰ σπανιωτάτης ἐπιτηδειότητος ὑπὸ τοῦ πανούργου θηρίου, καὶ μετὰ μεγίστης ταχύτητος ἐπνίγοντο ὑπὸ τὴν μασχάλην του. Τὴν εἶδον δὲ πνίξασαν πολλοὺς πιθήκας· ἀλλ' ἐπὶ τέλους πυροβολήσας τὴν ἐφόνευσα.

» Εἰς τὰ δάση ἀπήντησα καὶ πτηνὸν ὀνομαζόμενον *κουεζάλ*, ποικίλον ἔχον τὸ χρῶμα. Ἔχει δὲ μέγεθος κόκκυγος καὶ οὐρὰν μακροτάτην· τὸ πτηνὸν τοῦτο κατασκευάζει τὴν φωλεάν του ἐκ τριχῶν ζώων ἐπὶ τῶν δένδρων, παρὰ τὰς βαθυτάτας φάραγγας, καὶ τὴν κρεμᾷ ὡς ὡρολόγιον. Ἔχει δὲ ἡ φωλεὰ δύο τρύπας, ὥστε νὰ μὴ βλάπτεται ἡ οὐρά. Οἱ Ἰνδοὶ ἀξιοῦσιν ὅτι τὸ *κουεζάλ* ἐπὶ τοσοῦτον ἐπαίρεται διὰ τὴν οὐράν του, ὥστε ἐάν ποτε ἀπολέσῃ ἓν μόνον πτερὸν ἀποθνήσκει ὑπὸ τῆς λύπης. »

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΕΜΜΕΤ.

(Ἴδε φυλλάδ. 235, 236, 237, 238, 239 καὶ 240.)

—ooo—

Ἀπόσπασμά τι ἡμερολογίου εὑρεθὲν ἐν τῇ κατὰ τὴν ὁδὸν Θωμᾶ παρακαταθήκῃ, καὶ μετὰ ταῦτα χρησιμεῦσαν ὡς μαρτύριον κατὰ τὴν δίκην του, δύναται νὰ δώσῃ ἰδέαν τινὰ τῆς καταστάσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς προηγηθείσας τῆς ὀλεθρίας καταστροφῆς. «Ὀλίγος καιρὸς μοὶ μένει, ἔγραφεν, ὅπως σκεφθῶ περὶ τῶν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν σχεδίων μου ἀπείρων ἐμποδίων. Ἐνθέρμους καὶ, ὡς νομίζω, εὐλόγους ἐλπίδας ἔχω, ὅτι τὰ ἐμπόδια ταῦτα θέλουσιν ἐξαφανισθῇ. Ἀλλ' ἐὰν ἀπατῶμαι, ἐὰν αἱ ἐλπίδες αὗται εἰσὶν ἄνευ θεμελίου, ἐὰν αἴφνης ἀνοιχθῇ ὑπὸ τὰ βήματά μου βάραθρον, ἐπειδὴ τὸ χρέος μου θὰ μ' ἐμποδίζῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ὀπισθοδρομήσω, θέλω εὐχαριστήσει τὸν Θεὸν ὡς δόσαντά με θάρρος, διότι εἰς τοῦτον μόνον ἐμπιστεύομαι· αὐτὸ θέλει μὲ βοηθήσει ἵνα ὑποφέρω τὴν ἔκβασιν ὁποῖα καὶ ἂν ᾖ, ἣν μοὶ ἐπιφυλάττῃ ἡ τύχη.»

Τὸ ἑσπέρας τῆς 23 Ἰουλίου, ἐξερράγη ἐν ταῖς ὁδοῖς τοῦ Δουβλίνου καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἡ ἀποστασία, ἧς ὁ Ροβέρτος Ἔμμετ ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἀρχηγῶν. Πᾶς τις ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ τὰ προδρομικὰ σημεῖα καταιγίδος ἐκ τῆς ἐπικρατούσης κατὰ τὰς ὁδοὺς βαθείας σιγῆς τὴν παραμονὴν τῆς ἀποστασίας. Τὰ καπηλεῖα ἦσαν κενά, τὰ περὶξ χωρία ἔρημα. Τίς δὲν ἐνθυμεῖται κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐμφυλίων ἡμῶν πολέμων, τὴν σιωπὴν ἐκείνην ἥτις προηγεῖται τῶν μεγάλων δημωδῶν ταραχῶν, ὡς ἐν τῇ θαλάσσῃ πρὸ τῶν λαιλάπων καὶ τρικυμιῶν; Τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν ἡ ἀκόλουθος διακήρυξις εὑρέθη τοιχοκολλημένη ἐν Δουβλίνῳ.

« Λαὲ τῆς Ἰρλανδίας! καλεῖσαι σήμερον ὅπως δείξῃς ὅτι εἶσαι ἄξιος νὰ ἐπανακτήσῃς τὴν θέσιν σου μεταξὺ τῶν ἐθνῶν· σὺ αὐτὸς διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν σου ἀποσπώμενος ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῆς Ἀγγλίας, θέλεις δώσει τὴν ἀπόδειξιν τοῦ δικαίου σου τοῦ νὰ ἀναγνωρισθῇς ἀνεξάρτητον κράτος.

» Δὲν προσβάλλομεν τὴν ἰδιοκτησίαν· δὲν προσβάλλομεν οὐδεμίαν θρησκευτικὴν αἵρεσιν, μόνον τὴν Ἀγγλικὴν ἐξουσίαν προσβάλλομεν. Ἡ θρησκευτικὴ καταδυνάστευσις εἶναι τὸ ἐλάχιστον τῶν δεινῶν τὰ ὁποῖα ὑποφέρει ἡ Ἰρλανδία. Ἡ πρόθεσις ἡμῶν εἶναι ὅπως ἐλευθερωθῶμεν ὄχι μόνον ἀπὸ τῆς καταδυναστεύσεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὅλων ἐκείνων ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ὁποίων στενάζομεν. Ἀγωνιζόμεθα ὅπως ἀποκτήσωμεν καὶ ἡμεῖς πατρίδα, ἀκολούθως δὲ ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἂς ἔχῃ τὴν θρησκείαν αὐτοῦ. Πολῖται τοῦ Δουβλίνου, ὑψώσατε ὅλοι ὁμοῦ τὴν ἐθνικὴν σημαίαν (*)· ἂς περιστοιχίσῃ αὐτὴν πᾶς εἰς τὸ στῆθος τοῦ ὁποίου καίει εἰσέτι καὶ ἐλάχιστος τῆς φιλοπατρίας σπινθήρ. Ὠφελήθητε ἀπὸ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς θέσεώς σας· πᾶσα ὁδὸς ἂς καταστῇ στενὸν, καὶ πᾶσα οἰκία καννονοστάσιον! Σταματήσατε τὴν πρόοδον τῶν καταδυναστευόντων ὑμᾶς διὰ τῶν ὅπλων τῆς ἀνδρίας, τῆς λόγχης καὶ τοῦ πυροβόλου, καὶ ἐκ τῶν παραθύρων ὑμῶν ἂς πέσωσιν ὡς βροχὴ αἱ πλίνθοι καὶ οἱ λίθοι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν τυράννων σας, τῶν μισθωτῶν καὶ αἱμοβόρων στατιωτῶν τῆς Ἀγγλίας!

» Πολῖται πάσης τάξεως! ἂς ἐνεργήσωμεν ὅλοι ἡνωμένοι καὶ ἐκ συμφώνου. Καθολικοὶ, διαμαρτυρόμενοι, πρεσβυτεριανοὶ, ἂς συνέλθωμεν ὅλοι περὶξ τῆς αὐτῆς σημαίας. Πεπεισμένοι περὶ τοῦ δικαίου τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν, ἂς καταφύγωμεν σήμερον τὸ τελευταῖον εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰ ὅπλα. Ἀναστείλατε καὶ προλάβετε τὴν διαρπαγὴν, τὴν μέθην καὶ τὰς καταχρήσεις. Ἕκαστος ἐκτελῶν τὸ χρέος αὐτοῦ, ἂς μὴ λησμονῇ ὅτι ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἡ ἀπραξία εἶναι ἔγκλημα. Σκεφθῆτε ὅτι μάχεσθε κατὰ τῶν πρὸ ἑξακοσίων ἐτῶν δυναστῶν σας· ἀναμνησθῆτε τὰς σφαγὰς αὐτῶν, τὰς βασάνους, τὰς οἰκίας ὑμῶν παραδοθείσας τῷ πυρὶ, τὰς γυναῖκάς σας βιασθείσας, σκεφθῆτε περὶ τοῦ τόπου σας, εἰς ὃν σήμερον πρέπει νὰ ἀποδώσετε τὸν βαθμὸν αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, καὶ εἴθε ὁ Ὕψιστος νὰ βοηθήσῃ ἕκαστον ἡμῶν ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ ὥρᾳ, ὅπως θέλομεν βοηθήσει τὸν τόπον ἡμῶν ἐν τῇ στιγμῇ τοῦ κινδύνου! »

Αἱ διηγήσεις τῶν διαφόρων περιστατικῶν τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης ἡμέρας δὲν εἶναι πολλὰ σύμφωνοι· ἀλλὰ δὲν εἶναι παράδοξον ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι

(*) Ὅρα τὴν ἐν τῷ φυλλαδ. 244 εἰκόνα ὅπου κατὰ λάθος ἐτυπώθη « τρόπος τοῦ θηρεύειν ἄρκτους », ἀντὶ « τρόπος τῶν ἄρκτων τοῦ θηρεύειν πίθηκας. »

(*) Ἡ στολὴ καὶ ἡ σημαία τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ 1798 καὶ 1803, ἦσαν πράσιναι· διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἐθνικὸν χρῶμα τῶν Ἰρλανδῶν.

αἱ μαρτυρίαι τῶν παρευρεθέντων καὶ συνεργησάντων εἰς τὰ αὐτὰ γεγονότα, εἰσὶ πολλάκις συγκεχυμέναι καὶ ἀντίθετοι. Οἱ ἄνδρες τοῦ Οὐϊκλὼ καὶ τοῦ Κιλδάρ, ἐπὶ τοὺς ὁποίους ἤλπιζον πολύ, δὲν ἦλθον τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμέραν· οἱ ἔνοπλοι χωρικοὶ ὥδευσαν ὅπως καταβῶσιν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, ἀπατηθέντες ἔκ τινος ψευδοῦς εἰδήσεως, δὲν ἔφθασαν. Τὴν ἐννάτην ὥραν τῆς ἑσπέρας, ἀνεφάνη ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ, τὴν στολὴν τοῦ ἀνταρτικοῦ στρατοῦ ἐνδεδυμένος, ἔχων δύο πιστόλια εἰς τὴν ζώνην του καὶ πεντήκοντα ἄνδρας μετ' αὐτοῦ, διευθυνόμενος πρὸς τὴν ἀγοράν. Μετ' ὀλίγον ἔμελλε νὰ γνωρίσῃ ὅλην τὴν συμφορὰν ἀρχηγοῦ, καταδικασθέντος νὰ φέρῃ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης στρατὸν θορυβώδη, ἀνυπότακτον καὶ ἀνίκανον τολμηροῦ ἐπιχειρήματος. Ὁ λαὸς ἐχύθη μεθ' ὁρμῆς εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Δουβλίνου, μὴ παραδιδόμενος μὲν εἰς μηδεμίαν κατάχρησιν, διασπείρων ὅμως τρόμον ὅπου διέβαινεν. Ἅπασαι αἱ οἰκίαι ἐκλείοντο, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἔφευγον, ἀφίνοντες κραυγὰς φρίκης· ὁ Μαλαχὺ, ὁ Δοβδάλ, ὁ Ῥοβέρτος καὶ τινες ἄλλοι ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀποστασίας, δὲν κατώρθωσαν νὰ φέρωσιν εἰς προσβολὴν τοῦ φρουρίου ἐπέκεινα τῶν ὀγδοήκοντα ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων καὶ αὐτῶν ὁ ἀριθμὸς κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἠλαττοῦτο. Ὅτε ἦλθον εἰς τὸ ὡρισμένον μέρος δὲν ἦσαν σχεδὸν οὐδὲ εἴκοσιν. Τὴν ὥραν ἐκείνην ἐφάνη ἀπόσπασμα φυλάκων τῆς ἀστυνομίας διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Οὐΐλσων, ὅστις πρῶτος ἔσχε τὸ θάρρος νὰ καταφρονήσῃ τὸν ἀποστάτην λαόν. Πρέπει νὰ κτυπήσωμεν; ἠρώτησεν ὁ Μαλαχὺ βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ πυροβόλου αὐτοῦ. — Περίμενε μέχρις οὗ μᾶς προσβάλωσι, ἀποκρίνεται ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἀποτρέπων αὐτὸν, μὴ χύνῃς ἀνωφελῶς αἷμα. — Ἐν τούτοις διεφημίσθη ὅτι τὸ ὄχημα τοῦ λόρδου Κιλουάρδεν, ἐρχόμενον ἐκ τῆς ἐξοχῆς, προσεβλήθη κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ὑπὸ συμμορίας ἀποστατῶν, καὶ ὅτι ὁ λόρδος αὐτὸς ἐδολοφονήθη. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἔδραμεν, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφρασε νὰ προλάβῃ τὸν φόνον· ἀπέσπασεν ὅμως ἐκ τῆς ὀχλαγωγικῆς μανίας τὴν λειποθυμημένην κόρην τοῦ λόρδου Κιλουάρδεν, καὶ τὴν μετέφερε μᾶλλον νεκρὰν ἢ ζῶσαν εἰς τινα πλησίον κειμένην οἰκίαν (1). Ὅτε ὁ λόρδος Κιλουάρδεν ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐπαναστατῶν, ἐνόμισε, λογικῶς σκεπτόμενος, διότι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἦτο δημοφιλὲς ἐν Δουβλίνῳ, ὅτι ἤθελε σώσει τὴν ζωήν του λέγων αὐτό. Διὰ τοῦτο προτείνας τὴν κεφαλὴν εἶπεν ὑψηλῇ τῇ φωνῇ· — Τί θέλετε; εἶμαι ὁ λόρδος Κιλουάρδεν, ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου. — Τοῦτο ἀκούσας εἷς τῶν ἐπαναστατῶν ἐξέλαβεν αὐτὸν ὡς τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου τοῦ δυστυχοῦς παιδίου, οὗτινος ἦτο συγγενής. — Ἐὰν εἶσαι ὁ πρόεδρος, εἶπε, ἰδοὺ τί σὲ πρέπει. — Καὶ διὰ τῆς λόγχης του τὸν ἔρριψεν ἡμιθανῆ ἐντὸς τῆς ἁμάξης του. Οὕτω τὸ ἔγκλημα σύρει κατόπιν ἑαυτοῦ τὸ ἔγκλημα, καὶ ὁ ἀθῶος ἐξολοθρεύεται ἀντὶ τοῦ ἐνόχου τὴν ἡμέραν τῶν ἀντεκδικήσεων. Ὁ λόρδος Κιλουάρδεν δολοφονηθεὶς κατὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦ Δουβλίνου, ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ ἠπιώτερος, καὶ ὁ μᾶλλον ἀκέραιος ἐκ τῶν δικαστῶν τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ζωὴ αὐτοῦ, κατὰ τὰς τρικυμιώδεις ἡμέρας ἃς διῆλθεν, ὑπῆρξε διηνεκὴς διαμαρτύρησις ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Μεταφερθεὶς πλήρης τραυμάτων καὶ ψυχορραγῶν εἰς παρακείμενον φυλακεῖον, καὶ ἀκούων πέριξ αὐτῶν τὰς κατάρας τῶν Ἄγγλων στρατιωτῶν κατὰ τῶν ἀποστατῶν, ἀνεσηκώθη μετὰ κόπου καὶ μὲ φωνὴν ἐκλείπουσαν ἐπρόφερε τὰ θαυμάσια ταῦτα λόγια· « Οὐδεὶς δὲν πρέπει νὰ πάθῃ διὰ τὸν θάνατόν μου, ἄνευ τῆς τακτικῆς διαδικασίας. » Λόγια, λέγει ὁ Φίλλιπ, τὰ ὁποῖα χρυσοῖς γράμμασιν ἔπρεπε νὰ χαράξωσιν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ.

Ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἀπηλπίσθη ἐντελῶς περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Ἡ τύχη ἀπ' ἀρχῆς, λέγει ὁ λόρδος Κλόγκουρρόυ, τῷ ἐφάνη ἐναντία· ἡ ἀποθάρρυνσις καὶ ὁ φόβος ἦσαν ἄγνωστα εἰς αὐτόν. Τότε μόνον κατὰ πρῶτον ἐφάνη ἀψυχήσας καὶ ταλαντευόμενος.

Ἡ δολοφονία τοῦ λόρδου Κιλουάρδεν ἐνέπλησεν αὐτὸν φρίκης καὶ λύπης (1). Ἐκ τῶν ἀναγκαιούντων πλεονεκτημάτων εἰς ἀρχηγὸν ἐπαναστάσεως ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ εἶχε τόλμην καὶ πνεῦμα ἐπιχειρηματικόν, ὄχι ὅμως καὶ σταθερότητα ὅπως φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ δι' ὅλων τῶν μέσων. Πηγανάκτησε καὶ ἀπεστράφη τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὃν δὲν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ κατὰ τοῦ φρουρίου, ἀλλ' ὅστις παρεδίδετο εἰς πράξεις ἀνάνδρου θηριωδίας. Ὡς λέγουσιν, ὁ φόνος τοῦ λόρδου Κιλουάρδεν, ἔσωσε τὴν πόλιν καὶ ὥρισε τὴν τύχην τῆς ἡμέρας. Ἡ εἴδησις διεδόθη εἰς τὴν πόλιν, αἱ θύραι τοῦ φρουρίου ἐκλείσθησαν, τὰ συντάγματα τοῦ ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ ἐτέθησαν εἰς κίνησιν, ὥστε τὸ ἐκ τῆς αἰφνιδίας προσβολῆς ὠφέλημα κατήντησεν ἄχρηστον. Ἐντὸς δύο μόνον ὡρῶν τὰ Ἀγγλικὰ στρατεύματα διέλυσαν τὴν ὀχλαγωγίαν. Σ.

(Ἕπεται συνέχεια)

(1) Ἀποδίδεται ἡ δολοφονία τοῦ λόρδου Κιλουάρδεν εἰς ἰδιαιτέραν ἐκδίκησιν. Ἐν ἔτει 1798, ταλαίπωρά τινα παιδία ἡλικίας δεκαπέντε ἕως δεκαεξ χρόνων κατηγορήθησαν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Τὴν ἡμέραν τῆς δίκης ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου μὲ ἀνοικτὰ ὑποκάμισα ἐνδεδυμένα ὡς μικρὰ παιδία. « Τί θὰ κάμωμεν, κύριε εἰσαγγελεῦ, ὅλους αὐτοὺς τοὺς νεανίας προδότας; ἠρώτησεν ὁ πρόεδρος. Νὰ τοὺς κρεμάσωμεν ὅλους συγχρόνως; — Ὁ εἰσαγγελεὺς ὅμως, φιλανθρωπότερος ἐκείνου, παρετήρησεν ὅτι ἡ μεγάλη αὐτῶν νεότης τοὺς καθίστα ἴσως συγχωρητέους· ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ τοὺς ἐξορίσωσιν. Εἷς μόνος μεταξὺ τῶν δεκαεξ μὴ δεχθεὶς τὴν συγχώρησιν ἀπηγχονίσθη.

(1) Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν πρὸς τιμὴν τῶν ἀποστατῶν τοῦ 1803, ὅτι δὲν ἠσθάνθη μόνος ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ δικαίαν ἀποστροφὴν διὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ λόρδου Κιλουάρδεν. « Ἐὰν ἤμην πλησίον τοῦ λόρδου, εἶπέ τις ἐκ τοῦ λαοῦ τὴν ἡμέραν τῆς δίκης, ἤθελον σώσει τὴν ζωήν του μὲ θυσίαν τῆς ἰδικῆς μου. » Ὁ Ἰάκωβος Χόπ βεβαιοῖ ὅτι ὁ φόνος οὗτος ἦτο ἔργον προδοτῶν ἀναμιχθέντων εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀποστατῶν, ὅπως διὰ καταχρήσεων ἀτιμάσωσι τὸν ἀγῶνα.